НАСКІЛЬКИ ВРАЗЛИВІ УКРАЇНСЬКІ ВИСОКОПОСАДОВЦІ ДО МОЖЛИВИХ САНКЦІЙ ЗАХОДУ

ЧОМУ ЗНИКАЮТЬ УКРАЇНСЬКІ СЕЛА

ОПЕРАЦІЯ «АНТИФАНАТ»: НАВІЩО ВЛАДА ПЕРЕСЛІДУЄ ФУТБОЛЬНИХ УЛЬТРАС

Тиждень
український
www.tyzhden.ua

БОРІС НЄМЦОВ ПРО ПОМИЛКИ РОСІЙСЬКИХ ДЕМОКРАТІВ

№ 45 (210) 4 – 10 ЛИСТОПАДА 2011 р.

БАГАТІ ТАКОЖ БОЯТЬСЯ

Монополізм влади й відхід від Європи відкривають шлях до перерозподілу власності

The Economist

Featuring selected content from The Economist

ISSN 1996-1561

The Economist

За ліцензією The Economist Group

Тиждень
український
www.tyzhden.ua

Світ у 2012

Очікуйте у грудні

Український випуск

Фото тижня
Напад як оборона

4

Відчуження
Якою буде реакція ЄС на сигнали Києва про відхід від Європи

6

На арені цирку
Кому було потрібне відкриття недобудованого стадіону у Львові

8

ВПРИТУЛ

Не дати забетонувати
Чим обернеться відхід від Європи для українців і бізнесу
10

Леонідас Донскіс
про Україну на роздоріжжі
13

Нев'їзні й заморожені
Як Захід може погіршити звичний стиль життя українських посадовців і членів їхніх сімей у разі подальших демонстративних порушень прав людини в Україні
14

«Янукович на Банковій не затримається»
Російський політик, співголова опозиційного руху «Солидарность» і Партії народної свободи (ПАРНАС) Борис Нємцов про справу Юлії Тимошенко та помилки демократів своєї країни

16

Юрій Макаров
про те, чого насправді боїться влада

19

Усі в гавань!
Чому українські підприємці дедалі частіше згортають бізнес

20

План порятунку Європи
Коли лідери Євросоюзу вгамують єврокризу
22

Вічний цикл грецьких боргів і дефолтів
Чому Греція постійно наступає на фінансові граблі
24

Зв'язки господні
Як віра впливає на економіку
26

Під прапором ісламу: можливі варіанти
Чому мусульманські країни можуть радикалізуватися

28

Нафтозалежність і авторитаризм
Лідер опозиційного Народного фронту Азербайджану Алі Керімлі розповідає про неприкрашене офіційною пропагандою життя країни

32

Танці на цвинтарі
Як Чечня перетворилася на взірець кремлівського способу управління «зібраними» землями

34

МИ

Страсті за шпигунами
Олег Гордієвський про останні шпигунські скандали за участю росіян
40

Операція «Антифанат»
Чому міліція репресує футбольних ультрас
44

Село. Де люди?
Чому в Україні зникають села
48

НАВІГАТОР

Дорога за Збруч
Як під час голоду 1946 року Західна Україна допомагала селянам із Наддніпрянщини, таким чином не давши повторитися Голодомору

52

Остання скрипка
Чому українська класична музика залишається «неформатом» за межами батьківщини

56

Хазяї тайги і степу
Чому з Бурятії є ризик не повернутися

62

Тиждень

№ 45 (210) 4 – 10.11.2011
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український Тиждень»
Головний редактор Сергій Литвиненко
Заступники головного редактора Ростислав Павленко, Наталія Петринська
Оглядачі Юрій Макаров, Дмитро Вовнянко, Алла Лазарева
Редактори Жанна Безп'ятчук, Дмитро Губенко, В'ячеслав Дарпінянц, Роман Кабачій, Дмитро Крапивенко, Андрій Лаврик
Журналісти Богдан Буткевич, Інна Завгородня, Олександр Михельсон, Аліна Пастухова
Відповідальний секретар Віталій Столига
Арт-директор Андрій Єрмоленко
Дизайнери Ганна Єрмакова, Тимофій Молодчиков
Художник Павло Ніц
Більд-редакція Олександр Чекменьов, Валентина Бутенко
Фотограф Андрій Ломакін
Кольорокоректор Олена Шовкопляс
Літературні редактори Юрій Бедрик, Лариса Мінченко, Марина Петрова
Коректори Росіна Ларіна, Ірина Павленко
Фінансовий директор Андрій Решетник
Директор зі збуту Олександр Грищенко
Директор з реклами Олена Андрєєва
e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua
Skype: tyzhdenadvert
тел.: 067 407-10-89
Відділ маркетингу Андрій Ломакін
Голова редакційної ради Роман Цуприк
Видається з 2.11.2007 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 13005-1889Р від 13.08.2007 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції та видавця 03067, Київ, Машинобудівна, 37
E-mail: office@ut.net.ua.
Тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р.
№ зам. 116233
Наклад 41 500
Номер підписано до друку 2.11.2011 р.
Виходить щоп'ятниці.
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою.
Ціна договірна. Передплатний індекс 99319

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредагування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе

Матеріали, позначені літерою «Р», під рубрикою «Трибуна» та на сірому тлі, публікуються на комерційній основі

НАПАД ЯК ОБОРОНА

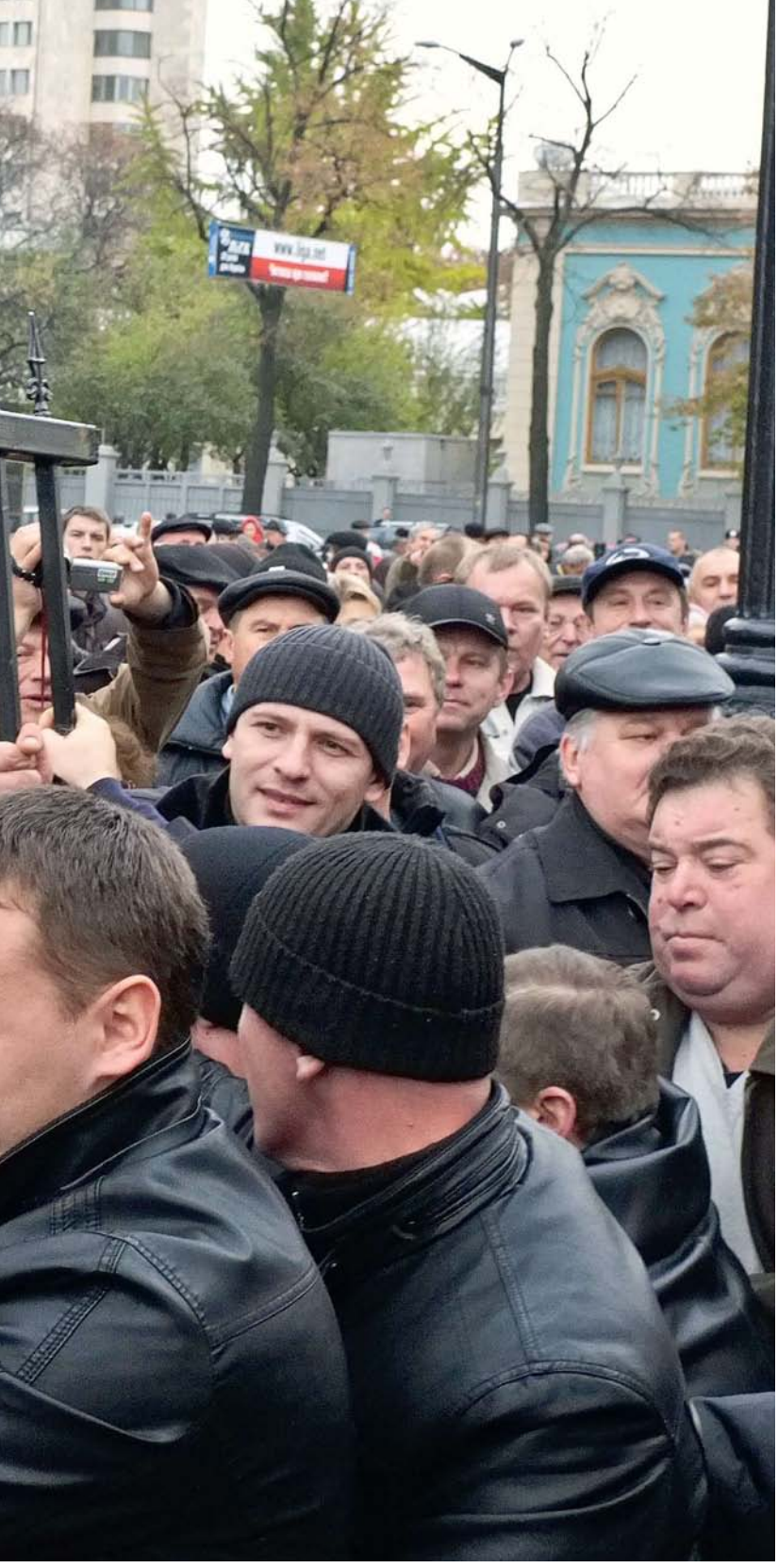

Після так званого афганського штурму Верховної Ради, 20 вересня цього року, прорив до неї ліквідаторів аварії на ЧАЕС бачився як відпрацювання відомого сценарію. Та сама штовханина з міліцією, ті самі парламентери від мітингувальників, той самий Тігіпко, який спершу каже про відсутність грошей на соціальні пільги, а потім дивним чином «знаходить» їх і цим заспокоює народний гнів. Усе ніби стандартно. Але покласти край протестам і компромісам, схоже, вирішив сам президент, котрий завдяки своєму оточенню, як ніхто в країні, знає, що́ насправді коїться в реальності: «Мені правоохоронні органи кажуть, що зараз йде скупка зброї і підготовка до збройних нападів на органи державної влади. Люди втратили страх і совість. Хто це організовує? Не ті, кому найважче живеться. Ті, кому найважче, мовчать, чекають, терплять», – заявив Віктор Янукович. Президентську правоту підтверджуватимуть обшуками і вилученням зброї як доказ лихих намірів чорнобильців, «афганців» та інших, кому живеться «добре»?

Фото: ОЛЕКСАНДР ЧЕКМЕНЬОВ, АНДРІЙ ЛОМАКІН

27 жовтня

Європейський парламент ухвалив жорстку резолюцію щодо ситуації в Україні

28 жовтня

В італійському місті Асізі на спільну молитву зібралися представники різних релігій

29 жовтня

Потужний землетрус у Перу. Загинули 83 людини

ВІДЧУЖЕННЯ

Автор:
Андрій Скумін

«Білорусь і Україна бажають отримати економічні блага Євросоюзу без того, щоби поділяти його цінності. Ми маємо дати їм змогу самим визначитись», – берлінська Der Tagesspiegel у статті «ЄС і Україна. Трошки диктатури» і з німецькою прямотою формулює думку, яка після вироку у справі Тимошенко 11 жовтня домінує в деяких кабінетах керівних офісів ЄС і провідних країн Союзу. Україна має сама визначитись, який шлях обирає. Якщо європейський, то це має відбутися через сприйняття і втілення в життя (включно із законодавчими формулюваннями і практикою правозастосування) європейських цінностей: демократії, прав людини, правової держави, в якій закон один для всіх. Від повторення цих слів із високих трибун їх сприйняття притлумлюється. Але річ у тім, що для європейців ці принципи справді важливі. І вони можуть відрізнити, коли їх справді намагаються дотриматись, а коли симулюють. «Ми не наївні», – посол Франції в Україні Жак Фор на публічній лекції у Книгарні «Є» стверджує, що єврочиновники розуміють, з ким мають справу в нашій країні. Однак лише після судового рішення, ухваленого всупереч застереженням європейців, котрі, як їм здавалося, українська влада чула, розвіялися останні сумніви.

Одними з перших кроків, якими відреагував ЄС, стало перенесення зустрічі Януковича з керівництвом Союзу і ухвалення резолюції Європарламенту, якою подальший поступ євроінтеграції України поставлено в пряму залежність від виконання низки вимог. Перш за все «чесного і неупередженого» суду як над опозиціонерами (Тимошенко, Луценком та іншими), так і над діячами нинішнього режиму, яких затримали протягом останнього року. Далі – вимоги щодо принципових реформ, насамперед судово-правової, проведення

Тиждень в історії

4 листопада 1861 року

До Львова прибув потяг із Відня – цей день вважають **початком історії залізниць України**

5 листопада 1916 року

Під контролем Австро-Угорщини та Німеччини **утворено Королівство Польське**

6 листопада 1951 року

Запрацював Київський телецентр на Хрещатику, 26. Народження українського телебачення, яке потім дуже швидко маргіналізувалося

30 жовтня

«Бунт машин» у Росії: скасування у РФ переходу на зимовий час спровокувало збій електронних приладів

31 жовтня

НАТО припинило бойову операцію в Лівії

1 листопада

У Білорусі одночасно зросли ціни на громадський транспорт, послуги ЖКГ та мобільний зв'язок. Збільшено акцизи на алкоголь та пальне

2 листопада

Президент звільнив двох губернаторів: львівського та запорізького

реальної боротьби з корупцією, а не використання влади з політичною метою. Якщо мовою резолюції, то «зміцнення верховенства права та внутрішні реформи, зокрема, боротьба з корупцією, яка викликає довіру, необхідні не лише для укладення Угоди про асоціацію та поглиблення відносин між ЄС та Україною, а й для зміцнення демократії в Україні, і має важливе значення для укладання та ратифікації угоди (про асоціацію і про вільну торгівлю. – **Ред.**)». Резолюція закликає керівництво ЄС провести зустріч із Януковичем для «вирішення серйозних проблем, які постали перед українським урядом, та для відновлення конструктивного діалогу, який може привести до парафування Угоди про асоціацію за умови значного прогресу з технічних і важливих політичних перешкод, які все ще мають місце». Зустріч мала би відбутися до саміту Україна – ЄС у грудні цього року.

Однак, схоже, заклики, як кажуть англійці, «потрапили у глухе вухо». МЗС України навіть вважає їх свідченням готовності Європи до подальшого діалогу, а міністр Табачник поспішив «посрамити» європолітиків, витлумачивши резолюцію як «наказ» зустрітися з Януковичем. Ані слова (не кажучи вже про дії) щодо цінностей, про які говорить Європа. Ба більше, у виступах можновладців звучать і предметні ознаки відмови від Європи. Так, віцепрем'єр Сергій Тігіпко наголосив, що підписання Україною угоди про зону вільної торгівлі у рамках СНД значно наблизило нашу країну до вступу до Митного союзу (та й сам документ має певні ознаки, характерні для такої форми інтеграції **(див. *Тиждень*, № 44/2011)**.

Європа наразі не виробила єдиної позиції щодо того, що робити з Україною та її керманичами. Тривають консультації, згортаються раніше висунуті ініціативи, зокрема, за даними джерел у представництві ЄС, Союз може обмежити допомогу безпосередньо уряду України, зосередившись натомість на предметних питаннях, наприклад, на судовій реформі, і підтримці неурядових організацій.

У кожному разі реакцією бюрократичної машини ЄС на «сигнали» від влади у Києві буде сповільнення руху по всіх напрямах співпраці, очікування і спостерігання. Тож не допустити відчуження України від Європи тепер може лише українське суспільство.

Продовження теми **на стор. 10–12**

Цензура онлайн

Регулювати ЗМІ прямими директивами чи за допомогою «темників» – учорашній день. Сучасні технології теж можуть прислужитися цензорам. Приклад подає Росія, де 1 листопада був презентований «Програмно-апаратний комплекс контролю» – автоматизована система, яка має вивчати онлайн-ресурси, зареєстровані як ЗМІ, на предмет «небажаної» лексики та зображень (офіційно йдеться про боротьбу з екстремізмом і порнографією). Звіти про порушників розглядатиме Роскомнадзор, що вирішуватиме, які санкції вжити щодо сайтів-порушників. Російський інтернет-цензор має запас із 5 млн крамольних словосполучень, тож за бажання «під статтю» можна підвести не тільки справжніх екстремістів.

Цілком можливо, що досвід «старших братів» перехопить й українська влада, але з урахуванням власних напрацювань. Верховна Рада у першому читанні ухвалила закон про захист суспільної моралі, деякі з нововведень якого, ймовірно, використовуватимуть для розправи з незалежними ЗМІ. Зокрема, реанімована Нацкомісія з моралі зможе вимагати через суд закриття будь-якого мас-медіа, в діяльності котрого її представники помітять порушення «моральних» норм **(див. статтю на http://tyzhden.ua/Politics/34444)**.

Ворота в ООН

107 голосів «за», 52 країни утрималися й 14 проголосували проти – таким є підсумок обговорення питання повноцінного членства Палестинської автономії в ЮНЕСКО (освітньо-культурно-наукове крило ООН). США, Канада та Німеччина сказали «ні», Велика Британія утрималася, Франція проголосувала «за». Україна також утрималася. Однак 107 голосів вистачило для набуття членства в ЮНЕСКО. Юридично претендувати на це можуть лише суверенні держави, тому ця ухвала набуває символічного значення. Наразі в ООН розглядається заявка Палестинської автономії щодо членства в організації та визнання її державності. Проявом «поваги та довіри» назвала це рішення генеральний директор ЮНЕСКО болгарка Ірина Бокова, визнавши, однак, що політичні виклики, які воно за собою несе, можуть позначитися на «універсальності та фінансовій стабільності» організації. Держдеп США вже назвав рішення «незрілим» та заявив, що Америка не виділятиме в листопаді ЮНЕСКО запланованих раніше $60 млн.

ФОТО: УНІАН

7 листопада 1921 року

В Італії засновано **Національну фашистську партію на чолі з Беніто Муссоліні**

8 листопада 1891 року

На Харківщині **народився український письменник Олесь Досвітній** (розстріляний ОДПУ 1934-го)

9 листопада 1976 року

У Києві **створено Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод**

10 листопада 2006 року

Помер Джек Пеленс (Володимир Палагнюк), актор українського походження, володар «Оскара»

На 800 тис. осіб

зросла кількість безробітних в Україні за 2008–2010 роки. Дані Міжнародної організації праці

80 млн робочих місць

має створити світова економіка задля того, щоб досягти докризових показників зайнятості. Дані МОП

4,95 млн грн

витратить уряд на перевірку ефективності використання бюджетних коштів у 2008–2009 роках (період прем'єрства Тимошенко)

5 ОБЛИЧ

МИКОЛА АЗАРОВ
розсмішив учителів

Під час виступу на з'їзді працівників освіти прем'єр заявив, що цьогоріч педагогам п'ять(!) разів підвищували зарплати, чим викликав їхній сміх.

ВЛАДІМІР АНДРЄЄВ
не подужав української

МЗС України презентувало генконсулу РФ у Криму підручник з української. У відповідь дипломат назвав такі дії «клоунадою».

МИХАЙЛО ДОБКІН
незадоволений театром

Голова Харківської ОДА натякнув, що в регіоні забагато театрів, тож цю «проблему» варто винести на громадські слухання.

ЕДУАРД ПРУТНІК
полює на алмази

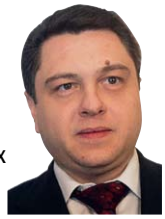

Депутат від ПР став власником великого пакета акцій компанії Namakwa Diamonds, що видобуває алмази у південних країнах Африки.

РОМАН ЛАНДІК
«відмазується»

Він підписав мирову угоду з побитою ним Марією Коршуновою. Батько «мажора», нардеп Володимир Ландік, наполягає на тому, що дівчина вчинила замах на життя сина.

МАЙЖЕ СЕРЙОЗНО

ПРОГНОЗ

2100 рік = 10 млрд

31 жовтня населення планети перевищило семимільярдну позначку. Американське видання The Business Insider оприлюднило прогноз, відповідно до якого 2100 року на Землі житимуть 10 млрд людей (ООН передбачає два взаємно протилежні варіанти – збільшення до 15,8 млрд або скорочення до 6,2 млрд). Стрімке примноження кількості населення, за прогнозами експертів, поглибить соціальні проблеми, зате середня тривалість життя зросте на 13 років – від 68 до 81.

За даними The Business Insider та міжнародних організацій

Населення 10 млрд (нині – 7 млрд)

700 млрд грн

потрібно на модернізацію українського ЖКГ. Оцінка очільника Мінрегіонбуду Анатолія Близнюка

$480 млрд

у таку суму оцінює Перехідна рада Лівії повоєнну відбудову країни

На арені цирку

Освистаний на презентації НСК «Олімпійський» у Києві президент Янукович проявив політичну мудрість і далекоглядність – відмовився особисто відкривати стадіон у Львові. Замість живого гаранта галичанам показали відео з його урочистим зверненням (яке жителі міста очікувано зустріли свистом).

Львівську арену 29 жовтня відкрили із 17-хвилинним запізненням, так і не встигнувши доробити дах, облицювати фасад, облаштувати прилеглу територію. Замість вбиралень на стадіоні встановили біотуалети, а один із входів на другий поверх затопило. Одне слово, «відкритий» об'єкт, на якому вже 15 листопада має відбутися перший матч, досі нагадує велике будівництво. Тож на цьому тлі по-совковому прозвучала заява директора турніру УЄФА Євро-2012 в Україні Маркіяна Лубківського, мовляв, стадіон у Львові – «найбільш комфортна арена» чемпіонату.

Може, згодом так воно й буде. Хоча найскандальнішим він, безумовно, вже став. Уже по завершенні церемонії представник Львівської облради Тарас Козак розповів на місцевому телебаченні, що керівник області Цимбалюк (звільнений з посади голови ОДА невдовзі після відкриття стадіону) пропонував депутатам-підприємцям оплатити роботи на стадіоні начебто в обмін на... місця в майбутньому парламенті.

Найбільші міста (понад 20 млн): Пекін, Делі, Джакарта, Мехіко, Мумбаї, Сан-Паулу, Шанхай

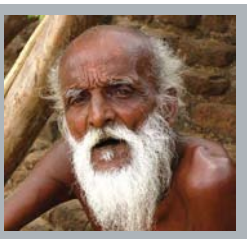

Середній вік – 81 рік (нині – 68)

Населення Африки – 3,6 млрд (нині – 1 млрд)

Населення США – 478 млн (нині – 311 млн)

Відсоток людей віком понад 65 років – 22,3% (нині – 7,6%)

КОРОТКО

Британське попередження

«Для того щоб ми разом із нашими партнерами по ЄС і далі підтримували європейські прагнення України, закликаємо звільнити Юлію Тимошенко та інших арештованих за політичними мотивами та надати їм повноцінне право брати участь у політичному житті, включаючи наступні парламентські вибори», – заявив заступник міністра закордонних справ Великої Британії Джеремі Браун під час дебатів в Палаті громад щодо відносин Сполученого Королівства з Україною. Посадовець також звернув увагу на згортання демократії в нашій державі протягом останніх 18 місяців, включаючи обмеження свободи слова, зникнення розподілу між трьома гілками влади (виконавчою, законодавчою та судовою), політично вмотивовані справи, і наголосив, що Велика Британія підтримує європейську інтеграцію України, «але демократичні цінності не є предметом для обговорення».

Тимошенко звернулася до Європи

Засуджена екс-прем'єрка звернулася до ЄС з проханням не позбавляти Україну європейських перспектив. Тимошенко закликає не допустити, щоб розчарування Заходу в Януковичі поширилося на всю державу. «Я прошу підписати і ратифікувати угоду з Україною, навіть якщо український уряд свідомо не виконує умов останньої резолюції Європарламенту», – написала екс-прем'єрка, яка називає переслідування розправою і збирається домагатися справедливості в Європейському суді з прав людини.

Кіровоград антирадянський

Кіровоградська міська рада прийняла рішення перейменувати чотири вулиці, зокрема центральні Карла Маркса і Леніна, повернувши їм історичні назви: відповідно Велика Перспективна і Дворцова. За підрахунками тамтешніх депутатів, в обласному центрі 50% назв вулиць відображають радянську історію, 25% – історію України і менше ніж 20% – історію міста. Старі найменування можуть використовуватися до 31 грудня 2012 року. Постійно точаться дискусії й щодо перейменування самого Кіровограда, але місцева громада не може дійти згоди в питанні щодо нового імені міста.

Будівничий Болгарії

Новим президентом Болгарії після двох каденцій соціаліста Георгія Пирванова стане 47-річний консерватор, інженер і мільйонер Росен Плевнелієв. У другому турі виборів він отримав 52,56% проти 47,44% у соціаліста Івайло Калфіна. У зовнішній політиці Плевнелієв планує вести прохолоднішу, ніж його попередник, політику щодо Росії та вважає доцільним перегляд енергетичної співпраці з РФ: заморозити будівництво АЕС «Белене», нафтопроводу Бургас – Александруполіс і газогону «Південний потік». Водночас виступає за активнішу співпрацю з іншими країнами ЄС.

ФОТО: УНІАН, PHL, ОЛЕКСАНДР ЧЕКМЕНЬОВ, БЛОГЕР SERIAL_VS

Не дати забетонувати

Автор:
Ростислав Павленко

Відхід від Європи є складовою побудови держави з безправним населенням і перерозподілом прибуткових галузей на користь можновладців

Представники вітчизняного керівництва останнім часом немов поставили собі за мету довести, що «Європа – це щось одне, а Україна – зовсім інше». Зневажливе коментування подій у ЄС: Янукович на засіданні уряду закликає шукати ринки там, «де зберігаються високі темпи зростання економіки». Адже «ми бачимо, як уповільнились темпи в Європі» – не те, що в Азії чи Тихоокеанському регіоні. Або на Кубі, де нещодавно побував гарант. Речники менших чинів намагаються кепкувати з європейської кризи, з різноголосся єврочиновників, із протестів та сутичок на соціальному чи етнічному ґрунті. Паралельно відбуваються кроки до інтеграції в російський простір: на рублі переводять розрахунки за газ, звучать тези про наближення до Митного союзу. Мас-медіа реплікують російські програми й фільми, залучають другорядних представників тамтешнього шоу-бізнесу, насаджуючи атмосферу «нью-совка» **(див. *Тиждень* 19/2011)**. Тож складається стійке враження, що саме в цьому полягає бачення «ідеальної країни» нинішніми можновладцями – у відтворенні зручних для Банкової виявів «розвинутого соціалізму».

ЗАХІДНЕ – ЗНАЧИТЬ ЧУЖЕ

Така система має забезпечити відтворення самої себе і збереження на посадах нинішніх урядовців нескінченно довго. Мета читається в численних висловлюваннях представників партії влади на різних рівнях. Регіонал Василь Кисельов, ще 2007-го коментуючи обшук на квартирі в екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка, спростовував політичний характер цих дій оригінальним, проте щиросердим твердженням: це не може бути політикою, бо Луценко, коли втратив посаду, став «ніхто і прізвище його ніяк». Статус, отже, для

представників ПР (а Кисельов тоді був заступником керівника фракції) визначався лише належністю до правлячого ешелону. За такою логікою, позбавлених влади можна переслідувати, і вони... самі винні в переслідуваннях. Той-таки Кисельов нині стверджує: «Якби опозиція поводилася толерантно стосовно до цієї влади, то на щось, напевно, закрили б очі». До думки депутата пристає і голова фракції ПР Олександр Єфремов: мовляв, «людям набридло протистояння», і всі мають підтримувати керівництво або мовчати. А як ні – хай начуваються?

У межах такої системи дуже важливо показати людям, що спротив не просто неможливий чи небезпечний, а й безглуздий, бо влада краще знає, як вести справи. Утім, ця теза вельми сумнівна. Влада ефективно захищає лише власні інтереси – наприклад, витрати на охорону здоров'я для всіх громадян співставні з сумами, які виділяються на утримання держапарату (включно з вертольотами та предметами розкоші). Увага суспільства до останнього викликає роздратування посадовців. Той-таки Єфремов не розуміє, чому взагалі йдеться про гелікоптери Януковича: вони нібито «коштують копійки». Таке твердження не в'яжеться з повсякчасними закликами уряду до економії, але для можновладців це не проблема. Те, що стосується їхніх потреб, має бути поза обговоренням.

Розуміння влади як чогось сакрального, що вивищує її представників із-поміж простих смертних, – коріння багатьох курйозів і цілком серйозних проблем для регіоналів. Але можновладці намагаються переконати громадян, що «так само робиться скрізь» (твердження Ганни Герман, нібито «в усьому світі» для проїзду глави держави перекривають півміста, вже є хрестоматійним).

На цьому тлі повноцінна інтеграція в Європу – тобто втілення на практиці цінностей відкритості, рівності перед законом, поваги до прав та власності інших – прямо суперечить інстинктам і звичкам нинішньої номенклатури. Отож куль-

тивований останнім часом скепсис щодо Європи, який проривається практично в усіх публічних виступах можновладців, схоже, має прагматичне внутрішнє завдання: відбити в населення бажання шукати інші моделі, більш чутливі до прав людей.

РОСІЯ – БРАТИ НАВІК. І ЗРАЗОК ДЛЯ НАСЛІДУВАННЯ

Натомість «зближення» з Москвою цілком уписується в модель України від Януковича і К°. Як показують соціологічні дослідження (R&B Group), у серпні цього року 26% опитаних в Україні загалом (36% на південному сході) вважали РФ «братньою», 25% загалом (34% на південному сході) – «дружньою» державою. Приязне ставлення до Кремля, таким чином, бачиться природною частиною політичної програми ПР. Але в «новій країні», яку будує керівництво, проголошення близькості, дружби й «нормалізації» відносин має інше важливе значення. В Росії існує владна модель, яку українська номенклатура, вочевидь, хотіла б узяти за взірець. Дружба з Москвою є частиною «радянського» архетипу. Там – «свої» для української влади. Цінності «Русского міра» із сакралізацією вождів та ідеєю державної величі як компенсатора за невдачі в соціальній політиці – цілком комфортні для керівництва у Києві. Зрештою, російська модель вельми привабліва як зразок «мобілізації ресурсів».

УПРОДОВЖ НАЙБЛИЖЧОГО РОКУ СТРУКТУРА ВЛАСНОСТІ ВЕЛИКОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ, ЯКА СУТТЄВО ТРАНСФОРМУВАЛАСЯ ЗА ДВОРІЧНИЙ ПЕРІОД, ЗМІНИТЬСЯ ЩЕ ДУЖЧЕ

Простіше кажучи, взяття під контроль великого бізнесу і зведення на маргінес, підпорядкування чиновникові чи «олігарху» – середнього й малого. За цією логікою, не буде сюрпризом, якщо найближчого року структура власності великого бізнесу в Україні, яка за останні два роки суттєво трансформувалася, зміниться ще дужче: серед його тримачів можуть з'явитися офшорні (або й українські) підприємства, походження яких можна буде простежити від цілком конкретних осіб із найближчого оточення гаранта. Ділові ЗМІ вже констатують перші вияви значних переділів у паливній галузі (монополізація газопостачальних компаній), на земельному ринку (в контексті дозволу на продаж землі, а також вимушений перегляд довготермінових орендних відносин); у бізнес-середовищі згадують пропозиції – «від яких важко відмовитись» – продати активи, насамперед високорентабельні **(див. стор. 20)** тощо. «Основні бізнесмени» нинішньої влади муситимуть диверсифікувати свої імперії, враховуючи зміну кон'юнктури на традиційних для себе ринках (металургія, хімія) чи перспективних (агропродукція, ритейл).

Щоправда, починаючи переділ бізнесу, керманичі України можуть постати перед необхідністю ділитися – з російською стороною. Інтереси останньої, сформульовані півтора року тому в «листі Сєчіна», сягають практично всіх стратегічних галузей вітчизняної економіки й можуть бути забезпечені як із використанням наявних в Україні російських підприємств та банків, так і створенням нових схем. Одними з перших перерозподілених на користь бізнесу РФ сфер уже невдовзі можуть бути виробництво міндобрив, аграрної продукції, титану, газопостачання, авіабудування та інші. А що ширша прірва розділятиме в Україні громадян і владу, то більше остання шукатиме зовнішньої підтримки – і Кремлю легше буде домагатися від неї виконання своїх побажань.

«МОВЧАТИ, ЧЕКАТИ, ТЕРПІТИ»

У цій тріаді, виголошеній президентом Януковичем у запалі гніву проти протестувальників-пільговиків – квінтесенція бачення владою належної поведінки громадян. Мовляв, виступають із протестами лише ті, які чогось домагалися для себе (у випадку з пільговиками – через суд). Натомість справді »

чесні громадяни мають чекати, поки до їхніх проблем дійдуть руки можновладців.

Водночас найвище керівництво не збирається примушувати чиновників займатися проблемами людей. Роль природного примусу могли би виконувати вибори, на яких влада звітує перед громадянами. Але слабкість опозиції, контроль над мас-медіа та зручний для маніпуляцій виборчий закон зменшують ефективність цього механізму. Якщо суспільство не зможе нічого протиставити названим чинникам, перегони-2012 стануть торжеством монополізації всіх гілок влади.

Теоретично, чиновництво міг би спрямувати до належної роботи «просвітлений правитель». Янукович раніше полюбляв погрожувати «розпеченим залізом» корупціонерам. Однак тепер проголошено нову концепцію: хто відчуває себе не здатним «витримати темп», має... піти сам. А уряд залишиться недоторканним. Принаймні до грудня. А там, не виключено, й надалі. Відтак безвідповідальність і безкарність влади стають усеосяжними. А збирання всіх важелів – адміністративних, правоохоронних, судових – до одних рук перетворює її на механізм, спроможний підпорядкувати собі будь-які альтернативні рухи чи суспільні групи.

Понад те, правоохоронці, позбавлені контролю, почуваючись необхідним інструментом режиму та його опірною колоною, починають диктувати свій порядок денний. Рік тому вже точилися розмови про «силовий сценарій»: коли влада імітує чи провокує насильство («тероризм» тощо), використовує його як привід для остаточного й формального «надзвичайного» врядування.

Однак тоді запуск такого сценарію був визнаний передчасним: апарат, вочевидь, почувався слабшим, ніж зараз, – після ще одного року «бетонування» поля навколо себе.

Нинішні тези президента про «підготовку збройних нападів на владу» примушують задуматись над тим, чи не реанімуються тепер «надзвичайні» сценарії. Адже для спецслужб та силовиків не так і складно сформувати відповідну думку керівництва держави, певним чином подаючи факти, згущуючи барви й граючи на певних фобіях.

А в умовах «надзвичайних дій» порівняно легко зачистити всі можливі «точки зростання» опору, не даючи суспільству змоги протидіяти.

ЗАХИСТИТИ ВЛАСНИЙ ПРОСТІР

Щоб почуватися в безпеці, влада може зважитися на останній крок, який відділяє її від статусу повноцінної диктатури: спробувати зруйнувати можливості для будь-якої людини самостійно заробляти гроші, розвивати справу, зростати професійно, робити кар'єру тощо – все тільки за посередництва правлячої групи. Найбільш беззахисне проти влади суспільство – атомізоване: коли є громадянин, якому ні на кого чи ні на що спертись, окрім неї, і який від неї ж таки залежний в усіх життєвих питаннях. Це також елемент «совка», і він є чи не найбільш небезпечним. Адже стосується перспектив кожної особи.

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЗАРАЗ ПОВИННЕ ДІЛОМ ДОВЕСТИ СВОЮ ЄВРОПЕЙСЬКУ СУТНІСТЬ

І саме в тому, чи вдасться владі здобути цей останній елемент неподільного панування в країні, полягатиме відповідь на питання, яким курсом і в якому напрямку рухатиметься країна.

За великим рахунком, українське суспільство зараз повинне ділом довести свою європейську сутність. Вона полягає не в географічній належності чи історичному корінні, а в здатності виступити на захист прав – як власних, так і іншого. Відтак завданням усіх, хто не бажає за кілька місяців опинитись у «нью-совку», є вибудувати спроможність до захисту від зазіхань на законні інтереси – як свої, так і тих, кому загрожують. Захист має бути цілком конкретним, так само як цілком конкретними є порушення прав (від ув'язнення активістів і незаконної забудови парків до спроб знищити чиюсь справу).

Хроніка останніх місяців показує, що громадяни здатні стихійно підніматися на захист своїх прав та інтересів. Але якщо такі виступи будуть поодинокими, вони приречені на провал: кількасот протестувальників не зупинять механізмів свавільної влади. Відтак залишається робота для опозиційних політиків: надавати підтримку тим, хто законно боронить себе, координувати дії між собою та з громадськими активістами. Лідери думок, інтелектуали окрім повчань могли б роз'яснювати громадянам їхні права, можливість і доцільність їх захисту, апелювати до української та міжнародної громадськості, щоб дістати підтримку. Журналісти – поширювати історії успіху. Бізнес (різного рівня) цілком спроможний сприяти ресурсами (для юридичного захисту тощо), аби не бути примушеним здавати свої справи поодинці.

Ці речі бачаться елементарними. Та лише з використанням усіх названих елементів захист суспільства буде ефективний.

Україна на роздоріжжі

Автор:
Леонідас Донскіс

Ухвалена 27 жовтня Європарламентом резолюція щодо ситуації в Україні означає, що на роздоріжжі опинились як Україна, так і ЄС і що це початок нової фази у відносинах між ними. Так, в Європейському парламенті стартували і триватимуть довгі й складні дебати. Майже всі погоджуються, що справа Тимошенко політична, хоча думки щодо самої екс-прем'єрки як політичної постаті не збігаються.

Фракція Європейської народної партії – найбільша в Європарламенті – винесла на обговорення поправку про підтримку Юлії Тимошенко, яка розділила лібералів та деякі інші групи. Досить багато європейських парламентаріїв висловлюються за справедливий суд і проти його використання в політичних цілях, однак здебільшого намагаються не говорити про безпосередню підтримку екс-прем'єрки.

Однак усе це просто деталі. Згадана вище історія виходить набагато далі за внутрішні парламентські дебати ЄС. Насправді на кону тут стоїть логіка майбутнього курсу зовнішньої політики та політики демократії України. Донині ще жили надії на здобуття нею особливого статусу в межах «Східного партнерства». Навряд чи варто робити глибокий політичний аналіз, щоб усвідомити, що країна з 45-мільйонним населенням і такою площею може стати ключовою в політиці розширення ЄС. Мається на увазі, що Україна надзвичайно важлива для Євросоюзу як потенційної федеративної наддержави, якщо до цього дійде.

Переваги, які ЄС може дати Україні, очевидні: надійне і потужне стратегічне партнерство, економічні та політичні перспективи в ліберально-демократичному майбутньому. М'яка сила Євросоюзу здатна запропонувати їй хороші можливості для самореалізації, завдяки яким вона здобуде особливу роль одного з основних рушіїв історичних, соціальних та політичних змін у Східній Європі, а також посередника між Росією та ЄС.

Переваги, які Україна може надати ЄС, теж очевидні: це вирішальний елемент поширення демократії на Схід. Крім того, це велика, потужна й амбітна східноєвропейська держава, здатна усунути розриви між країнами Західної, Центральної та Східної Європи. Але то досить технічний момент, якщо говорити політичною мовою. За ним криється явна потреба для Європейського парламенту і ЄС загалом говорити іншою мовою і виробити чітку позицію. Сила і розмір у цьому світі мають значення, безперечно, але ще більшу роль відіграє напрям політичного розвитку Східної Європи, насамперед РФ.

Пам'ятаю, як відомий російський політолог Андрей Піонтковскій, котрий авторитетно виступає проти путінської Росії, якось сказав на ток-шоу, яке я вів на литовському телебаченні, що вступ України до НАТО і ЄС поклав би початок новій добі в Європі. Він навіть порівняв цей політичний крок із кінцем візантійського періоду в російській політиці та культурі. «Росія ніколи не залишилася б такою, як є, якби Україна приєдналася до НАТО і ЄС», – наполягав він. Я погодився, що Україна не просто велика і важлива держава. Вона «значуща інша» для Росії. Російська ідентичність не спрацьовує без України як вирішального елемента в її історії та культурі. Приклади, які я зараз наведу, не зовсім точні, але коли уявляємо Україну і РФ, мені на думку спадають Литва і Польща чи Шотландія й Англія.

Московська Русь без політичного і культурного виміру Київської Русі залишилася б порівняно відсталим, якщо не провінційним, явищем у східноєвропейській історії. Хоч би якою багатою була російська література, вона дуже постраждала б без безсмертних українських письменників Гоголя, Булгакова і цілого пласту одеської літератури, сповненої перлів стилю і гумору. Однак найсерйознішою тут була б криза ідентичності: хоча Україна як окрема і незалежна держава вже є доконаним фактом, РФ досі схильна вбачати в ній споріднену націю, присмачуючи це бачення своїми імперськими та колоніальними амбіціями.

Політична модернізація України з її вступом до ЄС і НАТО врешті-решт не залишила б Росії іншого вибору, ніж піти тим самим шляхом. Саме статус України як сірої, тобто міжкордонної, зони плекає в РФ ностальгію за її великим імперським минулим. Такий інтелектуальний і політичний вакуум надзвичайно небезпечний для України, оскільки породжує агресивні амбіції в кремлівській політиці – від контрольованої «суверенної демократії», якщо говорити путінським жаргоном, до відчайдушних спроб здобути контроль над Україною.

УКРАЇНА ВАЖЛИВА ДЛЯ ЄВРОСОЮЗУ ЯК ПОТЕНЦІЙНОЇ ФЕДЕРАТИВНОЇ НАДДЕРЖАВИ

Доки Україна залишає місце для протиріч і непевності в політиці власної ідентичності та системі політичних цінностей та напрямів, Росія завжди робитиме все, щоб припечатати її російським культурним впливом та пропагандою і не втратити свого «значущого іншого». Найгіршим кошмаром для нинішньої кремлівської політичної еліти, яка абсолютно вороже ставиться до європейської демократії, хоча дуже приязно – до європейських банків, соціального престижу та економічної розкоші, є європейська Україна з міцним проєвропейським політичним, лінгвістичним і культурним вибором. Така Україна стала б історичною можливістю для самої себе і для РФ. Не маючи змоги ненавидіти всіх і воювати з усіма після розпаду Радянського Союзу, остання була б приречена на зміни.

НЕВ'ЇЗНІ Й ЗАМОРОЖЕНІ

Поки що рішення про санкції проти українських можновладців у ЄС та США не прийнято. Але в разі подальших демонстративних порушень прав людини Захід може відчутно погіршити звичний стиль життя нашим посадовцям та членам їхніх сімей

Автор:
Андрій Дуда

Практику заборони в'їзду як форму колективної відповідальності ЄС і США активно використовують проти урядовців держав, які практикують або толерують порушення прав людини.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ІЗГОЇ

У лютому 2003 року Рада міністрів Європейського Союзу запровадила заборону на в'їзд до ЄС представників керівництва Придністровської Молдовської Республіки. Щороку дію цієї санкції періодично продовжували, нині вона діє до 1 жовтня 2012 року (остання пролонгація відбулась у вересні). Серед тих, кому не можна в'їжджати на територію ЄС, президент ПМР Ігор Смирнов, його сини Володимир та Олег, віце-президент Придністров'я Олександр Корольов, керівники органів державної влади. 2004 року ЄС заборонив в'їзд на територію країн Євросоюзу особам, звинуваченим у закритті шкіл із молдавською мовою викладання.

Ще одним європейським ізгоєм стала владна верхівка Білорусі. 2006 року близько 40 її високопосадовців, включно з президентом Лукашенкою, одержали заборону на в'їзд у зв'язку з масовими фальсифікаціями виборів глави держави 19 березня 2006-го. У 2008-му ці санкції були скасовані, з огляду на звільнення з тюрем РБ ряду опозиційних активістів. Два роки потому через масові порушення прав людини під час виборів у грудні 2010 року не лише Євросоюз, а й Сполучені Штати Америки ухвалили рішення про заборону в'їзду на територію країн ЄС та США президенту Лукашенці та 157 білоруським чиновникам. Крім того, окремим представникам режиму було заморожено активи у європейських банках.

СПРАВА МАҐНІТСКОГО

Зовсім недавно заборону на в'їзд як форму колективної відповідальності застосували Сполучені Штати Америки щодо декотрих російських чиновників. Нагадаємо, 2008 року Сергєй Маґнітскій, аудитор британської юридичної фірми Firestone Duncan, яка надавала послуги фонду Hermitage Capital Management у Росії, оприлюднив інформацію про участь представників правоохоронних органів Російської Федерації в рейдерських захопленнях низки підприємств та розкраданні 5,4 млрд руб. бюджетних коштів. Відомого юриста й бухгалтера Маґнітского чекала типова для таких викривачів у Росії доля: його самого звинуватили в ухилянні від оподаткування, посадили в СІЗО, де з допомогою ув'язнених створили нелюдські умови утримання. Понад те, в ізоляторі, не зважаючи на клопотання захисту, йому відмовили в наданні медичної допомоги. Як наслідок – у листопаді 2009-го 37-річний Маґнітскій помер у СІЗО «Матросская тишина».

Така дикість викликала масштабні протести представників міжнародних правозахисних організацій. Проте, в Росії як у Росії. Ніхто з фігурантів справи Маґнітского, які пресували аудитора й довели його до передчасної смерті, так і не був притягнутий до відповідальності, прокуратура не побачила в їхніх діях складу злочину.

Урядова Комісія США з безпеки і співробітництва в Європі відреагувала на справу Маґнітского оприлюдненням списку осіб, чиї дії на посадах в органах російської влади мають прямий чи опосередкований стосунок до його смерті. Керівник комісії, сенатор Бенджамін Кардін звернувся до державного секретаря Гілларі Клінтон із проханням запровадити для даних осіб та членів їхніх сімей заборону на в'їзд до США. Відповідний законопроект S.1039 («Закон про відповідальність за дотримання верховенства права») було внесено до Конгресу. У список Кардіна (його ще називають «списком Маґнітского») потрапили 60 посадових осіб (співробітники МВС, Генпрокуратури, ФСБ,

податкової служби, органів виконання покарань, а також 11 суддів), причетних до смерті аудитора. Крім заборони на в'їзд, законопроект передбачає для фігурантів цього переліку замороження рахунків у банках Сполучених Штатів. Держдеп до прийняття закону запровадив заборону на в'їзд у країну для фігурантів «списку Кардіна».

Ініціатива США викликала відповідну реакцію і в Європі (на рівні як інститутів ЄС, так і національних держав). У Великій Британії, наприклад, санкції щодо осіб зі «списку Кардіна» реалізують негласно.

Виникнення такого списку стало приводом до правозахисних акцій у РФ. Зокрема, у ЗМІ було опубліковано лист російських правозахисників та представників інтелігенції до американських органів влади з проханням розширити перелік за рахунок переслідувачів Міхаіла Ходорковского.

Москва, утім, не залишилась у боргу. Щоправда, це той випадок, коли до трагедії вплітаються комічні елементи. У відповідь на дії американського Держдепу було створено... російський список посадовців США, яким також заборонили в'їзд до РФ.

ДЛЯ ЧОГО НАМ АМЕРИКА, ДЛЯ ЧОГО НАМ ЄВРОПА?

На Заході чимало політиків вважають: гласне чи негласне закриття кордону треба застосовувати і для наших посадовців, пов'язаних із політичними репресіями та порушенням прав людини в Україні. Здавалося б, невелика біда для чиновника, якщо його не пустять до Європи чи США, йому і вдома добре. Однак на сьогодні вітчизняні «еліти» – на відміну від України як держави та більшості її громадян – давно й достатньо тісно інтегровані в євроатлантичний світ. Народні депутати, високопосадовці, судді й навіть чиновники середньої руки в країні активно використовують усі блага, породжені провідними державами світу (відкриття рахунків у банках Європи та в США; купівля тамтешньої нерухомості; лікування й відпочинок у європейських країнах; навчання дітей у авторитетних навчальних закладах Заходу тощо). У Сполучених Штатах українські політики, чиновники вирішують велику кількість питань бізнесового характеру. ЄС – це 27 розвинутих країн, які вже давно стали звичним для українського істеблішменту місцем зберігання коштів та активів, якісного відпочинку, лікування. Заборона на в'їзд у ЄС – це позбавлення права відвідання Лондона й Берліна, Монако й Парижа. Та найголовніше навіть не це. Йдеться про фактичну загрозу повної маргіналізації українського істеблішменту за прикладом придністровського чи білоруського, до чого він на сьогодні однозначно не готовий. Скажімо, чи перший віце-прем'єр-міністр Андрій Клюєв сприйме заборону в'їзду в Австрію, де, за даними журналістських розслідувань, у нього серйозний «сімейний» бізнес? Чи готовий член парламенту України і ключовий спонсор Партії регіонів Рінат Ахметов до вето на в'їзд у Велику Британію? Нещодавно з'явилась інформація про те, що його структура придбала найдорожчий пентхаус у Сполученому Королівстві за £135,4 млн (близько $220 млн); за повідомленням ЗМІ, в ці апартаменти підприємець планує вкласти ще $100 млн. Якщо буде запроваджено санкції, як потрапити в елітний об'єкт?

Ще більш євроінтегрованими є чада українських можновладців. Син Едуарда Прутніка, хрещеника Віктора Януковича, Кирило закінчив Британську міжнародну школу. Син Ріната Ахметова Дамір навчався у швейцарській школі Le Rosey, пізніше – в Лондонській школі економіки. Разом із ним здобував освіту син Андрія Клюєва. Дочка віце-прем'єра Сергія Тігіпка Анна закінчила Лондонський університет. І що, тепер випускники європейських вишів із числа українських мажорів одержать відмову в отриманні візи до місць, де минули прекрасні студентські роки? Адже персональні санкції стосуються не лише чиновників, а й членів їхніх сімей.

«Янукович на Банковій не затримається»

Російський політик, співголова опозиційного руху «Солидарность» і Партії народної свободи (ПАРНАС) Боріс Нємцов про справу Юлії Тимошенко та помилки демократів своєї країни

Спілкувалася **Олена Чекан**

Один із найрізкіших опонентів Владіміра Путіна, харизматичний, але при цьому часом суперечливий політик, Боріс Нємцов закликав своїх співгромадян бойкотувати майбутні вибори президента Росії. За даними незалежних соцопитувань, його незареєстрована політсила посідає зараз п'яте місце в РФ.

ЗА ДВОМА ЗАЙЦЯМИ

У. Т.: Порівняйте сьогоднішній стан демократичних інституцій в Україні та Росії. Наскільки вони зблизилися?

– У вашій країні все-таки інша ситуація. Янукович – це не Путін, а Україна, як давно відомо, – не Росія. Різниця в тому, що Росія успадкувала імперські, самодержавні традиції, яких, на щастя, в Україні немає. Крім того, у вас ще є вільна преса. Відмінність демократії від диктатури – диктатори мають рейтинг 70% і вище. А в Януковича зараз нижче плінтуса: 10–15%. Гадаю, він довго на Банковій не затримається. І це добре. Український народ продемонстрував, що легко закохується в президентів і так само легко з ними прощається. А це, на мій погляд, ознака здоров'я нації. У вас інша проблема. Знаю, дуже багато ваших опозиціонерів не зносять Юлії Володимирівни, ревнують, заздрять, конкурують тощо, але вони не розуміють іншого: річ не в Тимошенко, а в розвертанні країни. Якщо держава ухвалює такі абсурдні судові рішення, а опозиція не діє, то це сигнал для Януковича закручувати гайки й надалі. От і все. Я не великий прибічник Тимошенко, але зараз я її цілком підтримую, бо виникла реальна загроза: Україна може піти шляхом путінізації спочатку в стосунках з опозицією, а потім і над звичайними громадянами за допомогою виконавчої влади також безпардонно чинитимуть розправи.

СПЕЦСЛУЖБИ ПЕРЕБУВАЛИ ПІД ВПЛИВОМ РАДЯНСЬКОГО КДБ, І ПІДСУМКОМ ЦЬОГО СТАВ ПРИХІД ДО ВЛАДИ КАДЕБЕШНИКА

І все-таки, гадаю, в Януковича не вийде запровадити в Україні путінську модель устрою держави. Звичайно, він хотів би стати сильним лідером, як Путін. Без політичної конкуренції і до кінця життя. Але Януковичу далеко до Путіна. І проблема не в тому, слабкий він чи сильний. Вона в ментальності українського народу: не до вподоби українцям кланятися якомусь Януковичу, не до душі. Ваше суспільство сильно відрізняється від російського. Ви не дуже схожі на нас, хоча багато хто у світі такими вас вважає. І не маєте потреби бачити на чолі держави сильного царя. Янукович програє вибори наступного року, і цим усе закінчиться.

У. Т.: Чи є у справі Юлії Тимошенко «російський слід»?

– Не думаю. Путін абсолютно проти цього вироку. І не тому, що він за незалежний суд у вашій державі, а тому що вважає це небезпечним прецедентом: коли українського прем'єра посадили, то чому не можна посадити російського? Це перше. Друге – для нього був важливий газовий контракт, бо ж Газпром – його особистий бізнес. І зрозуміло, що засудження Тимошенко за газовий договір піддає сумніву цю домовленість, а отже, й бізнес Путіна. Я вважаю, що тиск української влади на суд мотивований політично. Оскільки Путіна не викликали на допит, рішення Печерського суду базувалося не на законі, а на політичних інтересах. Янукович, по-перше, боїться програти вибори наступ-

ФОТО: REUTERS

БІОГРАФІЧНА НОТА

Борис Нємцов

1959 – народився в Сочі.
1990 – народний депутат РРФСР за Горьківським округом.
1991 – довірена особа Бориса Єльцина на виборах президента Росії.
1991 – 1996 – глава адміністрації Нижегородської області.
1993 – обраний у Раду Федерації.
1994 – повноважний представник президента РФ у Нижегородській області.
1997 – перший заступник голови уряду РФ.
1998 – голова політради руху «Россия Молодая».
1999 – депутат Держдуми від партії «Союз правих сил».
2004–2005 – голова ради директорів концерну «Нефтяной».
2008 – співголова Об'єднаного демократичного руху «Солидарность».
2010 – співголова Партії народної свободи (ПАРНАС).
2010 – серед перших діячів опозиції підписав звернення «Путін повинен піти».

ного року, якщо Тимошенко не буде у в'язниці. Адже Юлія Володимирівна, як і доти, – найпопулярніший політик опозиції. А по-друге, він вирішив заробити бали, вдаючи, нібито бореться за дешевий газ.

У. Т.: Як ви розцінюєте політику української влади, яка намагається лавірувати між ЄС і Росією, по суті, надівши маску «хитрого хохла»?

– Є добре прислів'я: за двома зайцями поженешся – жодного не впіймаєш. Гадаю, для Януковича нині в Європі складна ситуація. Його там послали в доволі відвертій формі, а в Росії рівноправного партнерства від нього не чекають. Путін у такому режимі працювати не вміє, в нього імперські звички. Тож він хоче молодшого партнера. Навряд чи Україна погодиться ним стати. А на інше Путін не згоден. Тому, вважаю, зараз у Януковича становище таке саме, як у Лукашенки: в Європі його не чекають, а Кремлю він здаватися не хоче. Це безглузде позиціонування, яке нічим не закінчиться. Насправді для України європейський вибір абсолютно природний і правильний. Водночас і з Росією не треба сваритися. Тільки ось такі викрутаси, як ув'язнення Юлії Володимирівни, знищують українську ідентичність. Це був не європейський суд, а азіатський. Ось тому Янукович і бовтається як один предмет в ополонці. Думаю, що такий стан триватиме рівно стільки, скільки він творитиме беззаконня. Не слід забувати, що Янукович дуже залежить від Європи. Не лише тому, що Україна – транзитна країна між Заходом та Росією. Погіршити чи істотно обмежити стосунки з Європою – не в його інтересах, адже тоді посилиться залежність від Москви. Якщо Янукович почне пристойно поводитися, з ним знову стануть розмовляти в ЄС. Позиція Заходу в справі Тимошенко залишається ключовою.

У. Т.: Ваша оцінка нинішнього стану російської економіки?

– Економіка РФ – економіка газової труби. Це така бананова республіка, тільки замість бананів – сибірські нафта й газ. Понад 50% ВВП Росії генерується в даному секторі. Основний валютний дохід – експорт цих енергоносіїв. За роки Путіна залежність від них тільки зросла. На початку його правління нафта й газ становили 35% загального російського експорту, зараз – понад 70%. Машинобудування було 11%, нині – в межах 5%. Хай-тек на сьогодні – менш ніж 0,1%. Росія – класична сировинна країна, тобто абсолютна залежність бюджету, рівня життя, пенсій, зарплат і т.ін. від одного параметра – ціни нафти на ринку.

У. Т.: Модернізація, оптимізація, Сколково тощо – блеф?

– Це улюблені слова «молодшого Путіна», тобто Мєдвєдєва. Усе це на 100% балаканина, піар. Сколково – не російська Кремнієва долина, а «потьомкінське село». Насправді там мешкають олігархи: Абрамовіч, Прохоров, Потанін, там найдорожча земля в Підмосков'ї, дорожча навіть, ніж на Рубльовці. Сколково Кремль обрав не випадково: земля там належить Абрамовічу, і, звичайно, багато людей на цьому добре зароблять. Що ж до високих технологій, то це цілковита маячня, бо ціна 1 м² нерухомості в районі Сколково від $15 тис. до $25 тис. А тому жодна інноваційна компанія, жоден венчурний фонд, який використає розробки яйцеголо- »

ФОТО: УНІАН

вих, ніколи не платитиме такі гроші, щоб орендувати там нерухомість. Ніколи. Там можуть, звичайно, побудувати свої офіси Google, Яндекс, Yahoo, Mail.ru, Microsoft – монстри хай-теку, але, як відомо, Кремнієва долина не тримається на цих велетах. Вона стоїть на невеликих, середніх компаніях, водночас отримуючи від них третину всіх венчурних капіталовкладень, які роблять у США.

У. Т.: Чому частина західного істеблішменту заплющує очі на стрімке урізання громадянських свобод у Росії, позитивно відзначаючи порядок, зумовлений сильною вертикаллю влади?

– Класичні подвійні стандарти. Он проти білоруських чиновників-узурпаторів запровадили санкції: їм заборонено в'їзд у ЄС, вони оголошені персонами нон-грата, а для таких самих російських – жодних обмежень немає. Причина гранично зрозуміла: Росія – ядерна держава, у неї енергоносії, а Європа дуже від них залежить. І, звичайно ж, між правами людини в РФ та газом вони вибирають газ. Меркель, Саркозі, Берлусконі – всі вони адвокати Путіна. Вони вважають, що Росію не виправити, а нафта й газ потрібні. Поводяться не як демократи, а як бізнесмени.

У. Т.: Чи вдасться Росії в осяжному майбутньому чинити пресинг на всій території країн СНД?

– Росія так безглуздо й агресивно, так відразливо поводиться зі своїми сусідами, що з нею ніхто не хоче мати справи. У принципі, вона могла б бути дуже привабливою, зокрема і для України. Якби Росія була демократична, безпечна, дружня, українському народові добре було б мати такого партнера. Але її образ, створений Путіним, – це монстр: цинічний, жорстокий, із терористами, корупціонерами, з відсутністю громадянських свобод. Нікого з Росією не залишилося, окрім, мабуть, Вірменії. Але й та намагається тримати дистанцію. Навіщо з кадебешниками зв'язуватися? Не думаю, що Путін має перспективи брутально когось притулити до себе. До Росії всі потягнулися б, якби вона була зразком свободи й демократії.

ОСНОВНІ КНИЖКИ:
«Провінціал», 1997

«Провінціал у Москві», 1999

«Сповідь бунтівника», 2007

ЕКСПЕРТНІ ДОПОВІДІ (У СПІВАВТОРСТВІ):
«Путін і Газпром», 2008

«Путін. Підсумки», 2008

«Путін і криза», 2009

«Сочі й Олімпіада», 2009

«Путін. Підсумки. 10 років», 2010

«Путін. Корупція», 2011

НА СМІТНИК ІСТОРІЇ

У. Т.: Які помилки російських демократів призвели до фактичної однопартійності в РФ?

– Ми зробили купу помилок. По-перше: слід було пояснювати людям, у якій безвиході опинилася Росія в 1990-ті, а ми переважно займалися проблемами економіки, намагалися врятувати країну від голоду й холоду. Треба було роз'яснювати, чому зруйнувався СРСР, чому збанкрутіла планова економіка, які рішення ми прийматимемо, щоб вибратися з тієї ситуації, наскільки складними будуть вони для народу тощо. По-друге: потрібно було займатися зміцненням держави. Йдеться про спецслужби, які цілком перебували під впливом радянського КДБ, і підсумком цього став прихід до влади кадебешника. А ще прокуратура, МВС та інші. Усе це залишилося від тих совкових часів, і зараз є велетенським гальмом розвитку Росії, бо ж нині вона поліцейська держава, де панує не закон, а беззаконня. У погонах чи без – усе одно. Третя помилка: гадаю, що не треба було демократам підтримувати Путіна. Я не про себе конкретно, а про багатьох представників табору, котрі вчинили так на зорі його появи, на виборах 2000 року.

Шанси повернути країну на шлях демократії великі, я вірю, що співпраця різних політичних сил Росії можлива, потрібні об'єднання опозиції, спільна програма дій. Потрібен час. Це не місяці, це роки.

У. Т.: Ваші прогнози щодо майбутнього Росії?

– Те, що сталося 24 вересня, принизливо для народу, Путін і Мєдвєдєв навіть не спробували створити видимості, ніби він має право на свою думку, на свій вибір. Наслідки для країни будуть серйозні: еміграція високоосвіченої частини суспільства, відплив капіталу, розвал інфраструктури. Путін хоче бути президентом довічно. Він забуває, як закінчують диктатори. Бен Алі в Тунісі, Мубарак у Єгипті, Каддафі в Лівії. Я взагалі не прихильник революцій. Інша річ, що кремлівський режим, заборонивши в країні дискусію, штовхає людей на вулицю. Адже Путін – професійний провокатор, він під'юджує російський народ до бунту. І ще один момент. Путінізм, поза сумнівом, веде країну до розпаду, та уникнути його, думаю, все-таки можна. Для цього треба відправити Путіна на смітник історії, провести чесні вибори, повернути народу відібрані в нього права. Тобто Росія як єдина держава може зберегтися тільки в тому випадку, якщо вона повернеться на шлях свободи й демократії.

Наш Журден

Траплялося, мою країну ненавиділи, особливо на сході. Колись моєї країни боялися, переважно на заході. Пам'ятаю, мою країну зневажали, практично скрізь. Але з моєї країни, здається, ніколи так відверто не сміялися. Точніше, з її лідера. Коли одна з найвпливовіших у світі газет – французька Le Monde – називає твого президента «міщанином-шляхтичем», ти готовий образитися, попри всі свої особисті почуття до Віктора Федоровича Януковича.

Насправді стаття шефа міжнародного департаменту цього видання Петра Смоляра не така вже хвацька. Автор лише аналізує позицію нашої країни на роздоріжжі: «Дві можливі гіпотези: або Україна знає, куди йде, й це непокоїть, або Україна не знає, куди йде, й це непокоїть не менше». Авжеж, ми заслужили на цей поблажливий тон. Ну й під завісу – порівняння Януковича з мольєрівським паном Журденом, який не підозрював, що розмовляє прозою. Так пишуть про неповноцінних.

А тут іще й низка не останніх газет – від Washington Post до The Christian Science Monitor – передрукувала замітку агенції Associated Press про плагіат у книжці Віктора Федоровича Opportunity Ukraine... Ось цього ми досягли за півтора року посиленої активності на міжнародній арені: з України регочуть. Дехто ще не полишив сподівання залучити нас до європейського простору, інші махнули рукою, але ухвала готова, до того ж образ однієї людини легко переноситься на всю країну: міщани, плебеї, парвеню.

Я ніяк не поділяю поширеного в нинішні витончені часи снобістського захвату від «аристократичного» походження – всі ці дворянські збори, бали, замовні герби та «князі» з обличчями старих акторів. Так сталося, що я застав багатьох представників тієї, давньої, нібито справжньої аристократії, і в мене склалося враження, що співвідношення людей гідних і відверто дрібних там цілком відповідало законам так званого нормального розподілу, себто ніяк не відрізнялося від будь-якої статистично значущої вибірки. Тож доводиться повторити думку, яка вже стала банальністю: коли говорять про плебейство, має ітися не про генеалогію, а про стан душі, а тут уже нікого не обдуриш. Стан душі нашої верхівки цілком відображений її матеріальним світом: архітектурою маєтків у стилі Дракули та гостроносими черевиками з екзотичних тварин, блискучими іграшками-машинками та знімками в парадному інтер'єрі, де немає місця жодній книжці (крім своєї власної), а головне – неситістю. У цьому сенсі образ міщанина-шляхтича досить вичерпний. Але є і різниця: для пана Журдена бодай існували якісь авторитети: швець там, учителі музики, танців та – увага! – навіть філософії! Сучасні українські журдени ніяких авторитетів не визнають, вони нізащо не погодяться, що хтось може бути розумніший за них, а такі слова, як компетентність чи професіоналізм, схоже, взагалі не входять до їхнього тезауруса.

Окрім прийняття поганих, ба навіть абсурдних рішень (на кшталт анекдотичних вагань зі зміною часу), це означає ще й нездатність до їх коригування, а якщо говорити ширше – до будь-якого зворотного зв'язку. Припустімо, із зимовим часом влада відреагувала на власні дурощі відносно оперативно, по-перше, через очевидність негативних наслідків, для розуміння яких ніякої освіти не потрібно, по-друге, через те, що таке рішення не зачіпало нічиїх бізнес-інтересів. У решті випадків сподіватися на критичне сприймання власної активності не доводиться.

Обізнані люди весь час пророкують якісь зміни, перестановки, рокірування у владній команді й, відповідно, різку зміну курсу або принаймні можливість хоч якось зрозуміти, чи є в країни курс. Експерти обіцяють, а зміни не настають. Надто повільно метикує пан Журден, надто він самовпевнений.

СИЛА – ЦЕ ЄДИНЕ, З ЧИМ ВЛАДА ГАРАНТОВАНО РАХУЄТЬСЯ

Зберігається наразі єдиний спосіб забезпечити зворотний зв'язок – дати зрозуміти владі ставлення до неї більшості притомних українців у такий спосіб, щоб вона не мала шансів його не помітити й до нього не дослухатися. Йдеться про протест, який свідчив би про силу тих, хто не сприймає й не може сприйняти нинішньої біло-блакитної позиції (назвати її курсом, як уже було сказано, ніхто не наважиться). Не кличу українців на барикади – хто я такий, щоб це робити? Лише меланхолійно констатую: сила – єдине, з чим пан Журден гарантовано рахується. На відкритий протест мають наважитися не симпатики окремої політичної сили чи представники якоїсь соціальної групи, а більшість. 2004-го ми разом із Le Monde й Associated Press переконалися в тому, що: а) це ефективно; б) прості українці, на відміну від керманичів, мають достатньо шляхетності, щоб поводитися гідно й відповідально. Тоді з нас не сміялися.

Автор:
Юрій Макаров

Усі в гавань!

Українські підприємці дедалі частіше згортають бізнес і опікуються закриттям сфабрикованих справ

Автор:
Дмитро Калинчук

Днями Світовий банк та Міжнародна фінансова корпорація (далі – IFC) оприлюднили результати дослідження «Інвестиційний клімат в Україні: яким його бачить бізнес. 2011 рік» (ґрунтується на опитуванні власників і керівників 1636 компаній, а також 415 приватних підприємців). Експерти спробували розібратися, чи вдалось уряду досягти амбітної мети, означеної прем'єр-міністром Миколою Азаровим: «Україна мусить виграти конкуренцію в сфері свободи ведення бізнесу, стати безумовно привабливою гаванню для капіталів». Загальний висновок: цього року в рейтингу сприятливості ділового середовища країна втратила сім позицій і посунулася на «почесне» 152-ге місце поміж 183 оцінюваних.

БІГ НА МІСЦІ

Україні є, чим «пишатися»: в рейтингу нас випередила не тільки Польща (62-га сходинка), а й Казахстан (47-ма), Білорусь (69-та), Киргизстан (70-та), Молдова (81-ша) й Російська Федерація (120-та). І в тому нічого дивного: місце України під сонцем у питаннях простоти оподаткування – 181-ше, отримання дозволів на будівництво – 180-те, реєстрації власності – 166-те, підключення до енергосистем – 169-те. І це тоді, як вітчизняні бізнесмени визнані чи не найнадійнішими на пострадянських теренах у виконанні контрактів – 44-те місце.

Водночас не скажеш, що українські бюрократи нічого не роблять, аби спростити життя бізнесу. Так, торік у державі було змінено законодавство про врегулювання комерційних суперечок, скасовано обов'язкову сертифікацію 17 видів харчових продуктів, вимогу для отримання дозволу на виготовлення кооперативної печатки тощо. Проте, як зауважив керівник проекту IFC Сергій Осаволюк, позитивні зміни у вітчизняному законодавстві відбуваються набагато повільніше, ніж у країн-сусідів. Один із чинників такої ситуації: прийняття нібито правильних норм в Україні та їх дотримання – це, як кажуть одесити, дві великі різниці. Екс-голова Держкомітету з питань регуляторної політики та підприємництва Олександра Кужель зазначає: «Німецькі бізнесмени гарно сказали... Якщо обирати, яка країна краще малює плани, немає ліпшої за Україну. Якщо взяти наше законодавство, то ми побачимо, що воно краще й за Молдову, й за Білорусь... Але ж його ніхто не виконує!»

Наприклад, понад два роки тому уряд прийняв постанову, якою зобов'язав усі контрольні органи переглянути свої критерії ризику й затвердити чеклисти з переліком питань, за якими, власне, перевірятимуть підприємства. Це мало зробити поведінку контролерів прогнозованою. Така практика поширена на Заході. Результат урядової ініціативи в Україні – нульовий. Рік тому Кабмін (уже в новому складі) продублював постанову. Результат – такий самий. Причина проста: наші контролери не хочуть уточнювати переліку можливих претензій, аби залишити простір для бюрократичного маневру, і не просто так, а й тому, що в Україні таких інстанцій аж ...85, утричі більше, ніж у державах ЄС. І функції вітчизняних контролерів часто дублюються, перемежовуються... Навіщо ж це афішувати? Європейська Бізнес-Асоціація нещодавно також заявила про штучне ускладнення в Україні податкової звітності, скажімо, про те, що «відмова органів ДПА визнавати законні права платників, зокрема на урахування збитків минулих років під час визначення обсягу оподаткованого прибутку, значною мірою погіршує інвестиційний клімат». «Пророблюючи аналіз ведення бізнесу в Україні, варто зазначити, що проведені реформи, пов'язані з оподаткуванням, не позначилися позитивно на звітах підприємств», – констатує Мартін Райзер, директор Світового банку в Україні, Білорусі та Молдові.

У дослідженні IFC наголошено: пересічний український підприємець сильно потерпає від опікування з боку різноманітних контрольних органів.

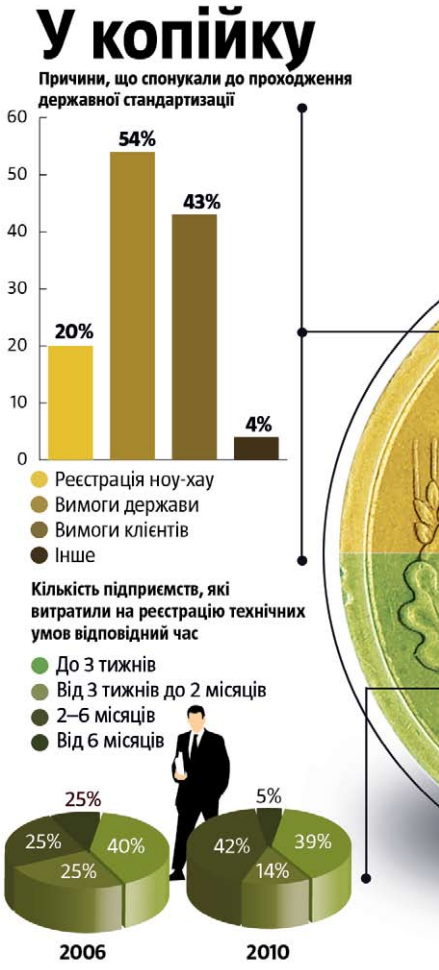

2011-го принаймні однієї перевірки зазнали щонайменше 7 із 10 бізнесменів. Цей результат вважають неабияким досягненням (п'ять років тому перевіряли ледь не всіх) і пов'язують з імплементацією нібито ліберального Закону «Про державний контрольний нагляд». Але – просто для порівняння – в країнах Євросоюзу цей показник не перевищує 30%. Зазвичай український підприємець лише на офіційне спілкування з різноманітними інспекторами витрачає понад два тижні щороку (термін цей уже багато років не змінюється). Тоді як іще 2007-го тривалість перевірок, скажімо, в Таджикистані, становила п'ять днів, в Узбекистані – 10. Про Європу годі й казати. Водночас, за даними IFC, середня частина доходу бізнесу, витрачена на підкуп чиновників, за два останні роки зросла від 6% до 10%. Дослідження показали, що підприємців, які в неофіційний спосіб вирішують питання в держорганах, побільшало від 35% до 46% (порівняно із 2008 роком); тих, що роблять подарунки чиновникам, чиї рішення впливали на діяльність підприємств, – від 20% до 25%.

Згідно із законодавством України, 135 видів бізнес-діяльності потребують отримання від держави спеціальних дозволів, а 45 підлягають ліцензуванню (це без урахування специфічних варіантів: як-то банківська, страхова діяльність тощо). У сусідній Польщі, наприклад, воно поширюється лише на п'ять видів – жодних інших дозволів там узагалі не існує. Навряд чи потрібно пояснювати, яка країна видається більш інвестиційно привабливою, з огляду лише на цей нормативний показник... А є ще й реальність...

МАСКИ-ШОУ

«90% бізнесменів зараз займаються закриттям кримінальних справ, які порушують МВС, СБУ, органи прокуратури...» – констатує Олександра Кужель. Майже напевне згадані «90%» – це перебільшення, але воно ілюструє загальний тренд. Атаки силових спецпідрозділів на торговельні мережі «Епіцентр», «Фокстрот», примусове вилучення документації та офісної техніки на заводі «Стальканат» в Одесі (це виробництво, до речі, одне з небагатьох, які успішно переживають світову фінансову кризу), інші такі історії мали неабиякий резонанс. «Прийшли, кажуть: ось тобі така-то сума за твій бізнес – не більше, не менше. Не погодишся – будуть проблеми. Пропозиція була приблизно вдвічі менша від реальної вартості бізнесу. Але вибору я не мав, оскільки згодом з'ясував, що за непроханими гостями стоять дуже впливові люди. Тож мене просто поставили перед фактом», – розповів на умовах анонімності тепер уже колишній власник столичного заводу з виробництва харчових продуктів. У бізнес-середовищі про такого штибу «пропозиції» зараз говорять, як про сталу тенденцію.

Натомість правоохоронці вважають, що «маски-шоу» є цілком обґрунтованими, – мовляв, справи порушують за фактами контрабанди або іншими фолами підприємств. Однак чи можна уявити стовідсотково легальну бізнес-діяльність в умовах вітчизняного законодавства? Загальний і дуже влучний погляд сформулював Мартін Райзер, директор Світового банку в Україні, Білорусі та Молдові: «Коли інвестори йдуть до України, вони повинні зв'язуватися з посольствами, з іншими інвесторами, що вже мають певний досвід роботи... Їм треба працювати обережно – бізнес можуть відібрати дуже швидко... Україна має погану репутацію. Це, звичайно, не заохочує інвесторів». Що й казати, коли навіть Алєксандр Лєбєдєв, російський мільярдер, наприкінці вересня анонсував продаж своїх українських активів, а у відкритому листі до президента Віктора Януковича прямо назвав мотив такого рішення – тиск на бізнес-структури з боку місцевих представництв Партії регіонів за підтримки силовиків...

То про яку «тиху гавань» говорили прем'єр-міністр Микола Азаров та інші впливові регіонали?

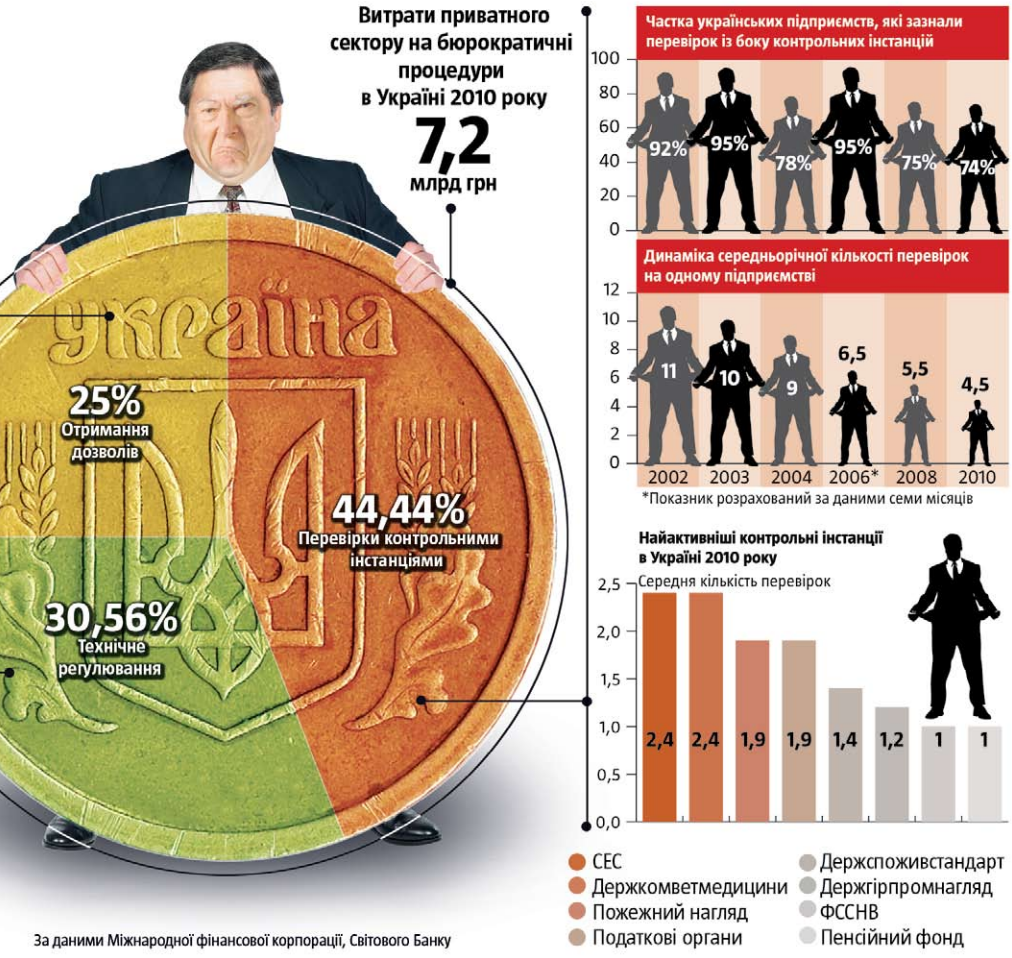

За даними Міжнародної фінансової корпорації, Світового Банку

План порятунку ЄВРОПИ

Минулого тижня саміт мав покласти край єврокризі. Не вийшло

Хвали мене, моя губонько, бо ніхто не похвалить. Вранці 27 жовтня, після марафону переговорів, лідери єврозони погодили «комплексний пакет» заходів для подолання кризи, яка лютує там уже понад два роки. Вони збільшили фонд, створений для допомоги країнам, що мають проблеми із зовнішнім боргом, розробили план оздоровлення європейських банків, радикально зменшили борговий тягар Греції і окреслили нові шляхи поліпшення управління зоною євро. Після літа, сповненого загроз фінансового колапсу, лідери показали ринкам, за ким залишається останнє слово.

Однак за денного світла пробоїни, які містить у собі план порятунку, видно як на долоні. Він заплутаний і непереконливий. Заплутаний через велемудру фінансову структуру й уразливість перед непрогнозованими наслідками. Непереконливий, бо пропускає забагато деталей, а схема, покладена в його основу, не здатна гарантувати безпеку спільної грошової одиниці.

Це вже третій комплексний пакет порятунку зони євро за цей рік, і навряд чи останній.

СЛОВА ДЕШЕВІ...

Найважливішим досягненням саміту стала згода списати 50% грецьких боргів перед приватними кредиторами. The Economist давно підтримує такий крок. Однак важливо, аби в парі з цим заходом ішло створення надійного захисного бар'єра навколо країн, які мають великі позики, але ще платоспроможні, як-то Італія. Це єдиний спосіб відродити довіру й захистити європейські банки, а також забезпечити їм шанс продовжувати кредитування.

На жаль, захисний бар'єр навколо зони євро – найслабша ланка в ланцюзі. Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF), який є основним фондом порятунку на континенті, не має достатньо грошей на вирішення проблем іще й Італії та Іспанії. Німеччина та Європейський центральний банк виключили єдине джерело безкінечної підтримки – власне євроцентробанк. Країни-кредитори, що на півночі зони євро, вже відмовилися докладати більше грошей до спільного фонду.

Натомість вони запропонували дві схеми збільшення EFSF. Одна – використовувати фонд для страхування перших утрат у разі списання нових облігацій. Теоретично це означає, що вплив фонду порятунку, не виключено, зросте в кілька разів, але практично таке «підвищення кредитної якості» не конче мусить принести велику користь. Ринки боргових інструментів можуть із підозрою поставитися до гарантій, що їх дають країни, які й самі стануть уразливими, якщо в їхніх сусідів, переобтяжених боргами, почнуться економічні перипетії.

Друга схема передбачає створення Європейським фондом фінансової стабільності низки цільових структур, у які вкладатимуть інші інвестори, зокрема й суверенні фонди. Але й тут виникають сумніви щодо ефективності пропозиції. Кожна така цільова структура, схоже, працюватиме на одну країну, тому її ризики не поширяться на інші. Чому тоді Китай чи Бразилія має інвестувати в ці структури багато, тоді як Німеччина не поспішає вкладати туди додаткові кошти?

Разом ці схеми спрямовані на підвищення EFSF до €1 трлн ($1,4 трлн), а то й більше. На жаль, це швидше нагадує прагнення, ніж надійний прогноз. А оскільки EFSF зазнає перших збитків, ризик утрати його капіталу вищий, ніж за кредитною програмою. Це може негативно вплинути на Францію, яка теж вкладає кошти у фонд порятунку й нещодавно мало не втратила своєї кредитної категорії AAA. Оскільки рейтинг EFSF частково залежить від Парижа, зниження кредитної позиції останнього могло б підірвати фонд порятунку в час, коли він найпотрібніший Європі.

Якщо стосовно створення захисного бар'єра план є надто поверховим, то у випадку банків він аж надто заглиблюється. До кінця червня 2012 року вони повинні забезпечити достатність основного капіталу на рівні 9%. У принципі момент похвальний. Але маючи на це кілька місяців, вони можуть перестати нарощувати власний капітал (бо це зумовить розмивання пакетів їхніх акціонерів) і натомість рухатись до необхідного рівня шляхом зменшення балансу. Це призвело б до невтішних наслідків: у європейській економіці, позбавленій кредитів, спад тільки увиразнився б.

ЗАХИСНИЙ БАР'ЄР НАВКОЛО ЗОНИ ЄВРО – НАЙСЛАБША ЛАНКА В ЛАНЦЮЗІ

А ще є Греція. Хоча лідерів зони євро обсяг списаного боргу влаштовує, вони відчайдушно намагаються переконати всіх у «добровільності» кроку. А все тому, що дефолт у країні запустив би реалізацію контрактів на страхування облігацій, тобто кредитно-дефолтних свопів. Цього бояться: дефолт може спричинити хаос, бо ж ринку останніх іще не перевірено. Це правда, але «добровільне» списання такої величезної суми призведе до того, що інвестори-власники інших європейських державних боргових інструментів засумніваються в гарантіях, що їх дають кредитно-дефолтні свопи. Отже, попри те що схема EFSF спрямована на страхування облігацій для їхніх власників, через наполягання європейських лідерів на «добровільності» списання грецької заборгованості страхувати борг зони євро стане складніше.

...І НЕМАЄ ДОВІРИ

До цього всього Європа докотилася через переконання німецьких політиків у тому, що без тиску ринку проблемні економіки зони євро не так старанно проводитимуть реформи. Попри перелік обіцянок, привезений на саміт італійським прем'єром Сільвіо Берлусконі, ФРН має чого переживати. Але вона повинна зосередитися на інституційних способах дисциплінування країн-марнотратів, а не затримувати кошти на порятунок. Наразі досягнуті домовленості в кращому разі не зарадять кризі євро, а в гіршому тільки поглиблять її. У міру того як очевидними ставатимуть недоліки кожної їх складової, страхи інвесторів безперечно повернуться, відсоткові ставки за борговими інструментами зростуть, а проблеми банків із фінансуванням посиляться.

І вкотре над єврозоною нависне лихо. І вкотре Євроцентробанку доведеться його відтягувати. На щастя, новий очільник ЄЦБ Маріо Драґі чітко заявив, що усвідомлює: така його робота. Але саме в цьому й полягає трагедія саміту. Обіцянка центробанку щодо необмеженої підтримки платоспроможних країн напевне дала б значно більші шанси впоратися з кризою кілька місяців тому й залишається оптимальним варіантом нині.

На зустрічі європейські лідери сподівалися довести, що їхній твердий намір підтримати євро сильніший за здатність ринків грати проти нього. Та попри панібратство і браваду, в них знову нічого не вийшло. Будуть нові кризи й нові саміти. А поки вони узгодять ефективне рішення, ціна питання зростатиме. ■

© 2011 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Вічний цикл грецьких боргів і дефолтів

Греція вже не вперше переживає економічну кризу сьогоднішнього масштабу

Нинішня фінансова криза в країні – явище, Афінам знайоме. Греція в боргах іще з часів війни за незалежність проти Османської імперії. Це означає, що міжнародні кредитори та іноземні спонсори ще відтоді впливають на фінанси, політику й економіку держави. Хоча Греції не вдалося виручити очікувані кошти від реформ, яких вимагали західні кредитори, аби вона змогла розрахуватися за зобов'язаннями, іноземні уряди завжди стратегічно потребували цієї країни, а тому рефінансували або прощали її борги, попри численні дефолти.

У БОРГАХ ВІД НАРОДЖЕННЯ

Сучасна держава Греція з'явилася після 11 років війни з Османською імперією (1821–1832). Однак чітко на користь греків конфлікт обернувся тільки після втручання Заходу в 1827-му. Війна перервала торгівлю в східному Середземномор'ї, і Франція та Велика Британія занепокоїлися, що вакуум влади в регіоні дасть Російській імперії можливість розширити свій вплив і здобути прямий вихід до Середземного моря. Тому вони намагалися збалансувати будь-яке поширення російського впливу, міцно закріплюючись на грецьких територіях, що усамостійнювалися. Коли Греція, зрештою, виборола незалежність, саме ці три потужні держави – Франція, Велика Британія та Росія – обговорювали між собою її умови.

Попри те що причини грецького конфлікту мали національне забарвлення, Константинопольський договір 1832 року між трьома великими державами оголосив Королівство Греція абсолютною монархією і призначив королем принца Отто Баварського. Оскільки на той час принцові Отто виповнилося тільки 17 років і він був неповнолітнім, правити країною від його імені було призначено раду регентів, що складалася з трьох баварських радників, відомих як «трійка»; до речі, сьогодні тим-таки найменням охрестили чиновників Міжнародного валютного фонду (МВФ), Європейського Центрального Банку і Європейського Союзу. Один із «трійки» особливо активно налагоджував устрій нової країни. То був колишній баварський міністр фінансів Йозеф Людвіґ Арманшперґ, якого пізніше, коли Отто зійшов на престол, було призначено прем'єр-міністром Греції.

Під час війни з Османською імперією у греків накопичився великий зовнішній борг, через який 1826 року країну спіткав дефолт. Молода держава практично втратила доступ до міжнародних кредитів. Британія, Франція і Росія погодилися позичити їй 600 млн франків.

Навіть після списання
50%
боргів приватним банкам заборгованість Греції на 2020 рік становитиме
120%
від ВВП

СВІТОВІ ДЕРЖАВИ БУЛИ СТРАТЕГІЧНО ЗАЦІКАВЛЕНІ У СТАБІЛЬНОСТІ ГРЕЦІЇ

Умовою надання цієї суми було дипломатичне представництво всіх трьох країн в Афінах і активне його залучення до організації грецького уряду та нагляду над ним. Великі держави хотіли, аби борг їм повернули моментально, щойно нова держава почала формуватися. Однак єдиним джерелом швидкого прибутку в Греції було сільське господарство. Фермери отримували кредити під розширення посівних площ на землях, які по війні було націоналізовано. Умови видавання державних позик, за якими позичальник мав зробити перший внесок готівкою на рівні 3%, а його продукцію відразу обкладали великим податком, штовхали фермерів на кредитування в нечисленних приватних власників, що мали доступ до великого капіталу. Це й був початок боргового циклу, в якому намагання держави виплатити свій зовнішній борг призвели тільки до збільшення заборгованості населення.

ЦИКЛ ТРИВАЄ

Економічний ріст Греції повністю зупинився у 1870-х. Незначні успіхи країни в обслуговуванні зовнішнього боргу далі обмежували її доступ до міжнародних кредитних ринків і загрожували новою кризою. Однак Захід втрутився й тут завдяки стратегічній важливості Греції, відтягнувши кризу ще на кілька десятиліть. Швидкий занепад Османської імперії та владний вакуум, що виникли в наслідок цього на віднедавна незалежних Балканах, привернув увагу західноєвропейських урядів, які сподівалися скористатися своїми відносинами і впливом на Грецію, аби відвернути в регіоні експансію Росії або Австро-Угорщини. Відразу після Берлінського конгресу Велика Британія, Франція і Німеччина забажали, щоб Греція швидше наростила військову міць і стала однією з найсильніших держав на Балканах. Ці три країни погодилися виступити посередниками між нею та зовнішніми кредиторами і спри-

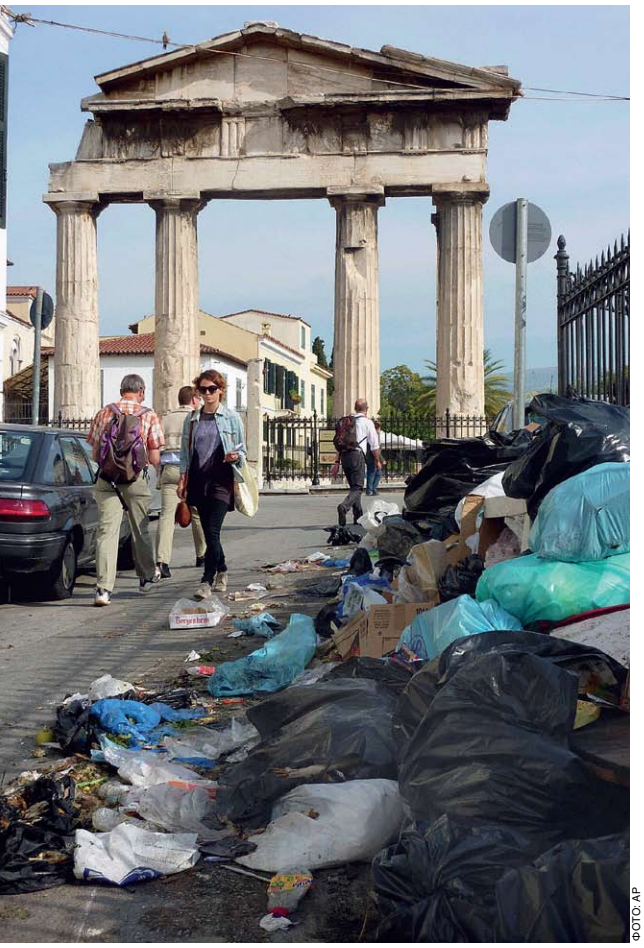

ФОТО: AP

ДУХ ЧАСУ. Через черговий страйк Афіни завалено сміттям

яти отриманню додаткових міжнародних позик. У результаті вони успішно домовилися про надання Афінам кількох великих зовнішніх кредитів. Ті пустили частину коштів на оборону, але й накопичили значний держборг, оскільки більша частина отриманих позик пішла на обслуговування попереднього боргу. Потім 1893 року Греція оголосила дефолт.

Грецька влада мала надто незначний вплив як удома, так і за кордоном, аби вирішувати проблеми із власними боргами, тому їй довелося віддати економічний розвиток і фінансовий нагляд у руки Міжнародного комітету фінансового контролю під керівництвом представників іноземних кредиторів, тобто Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії, Росії та Австро-Угорщини. Вони й запровадили у країні сувору фінансову дисципліну. Цей комітет визначав монетарну й фінансову політику Греції впродовж перших десятиліть XX століття. Під його наглядом Афіни досягли прогресу в раціоналізації бюджету, реформі банківського сектору тощо.

Та, попри такий поступ, структурний економічний ріст того часу був незначний. Автори реформ більше переймалися тим, як повернути собі позики, а не розвивати грецьку економіку. В розбудову вкрай необхідної на той час інфраструктури, зокрема доріг, які з'єднали б континентальні райони, де вирощували зерно, із внутрішнім ринком густонаселених міст узбережжя, інвестовано було дуже мало. Незважаючи на приєднання 1881 року Фессалії, де вирощували достатньо хліба, щоб Греція почувалася самодостатньою в плані забезпечення пшеницею, країна продовжувала імпортувати збіжжя аж до кінця Другої світової війни, бо населенню узбережжя було дешевше одержувати його від іноземних виробників із Середземноморського басейну.

Поєднання наслідків Першої і Другої балканських воєн, Першої світової, грецько-турецької війни та Великої депресії – це було занадто для економіки країни. Крім того, влада Міжнародного комітету з фінансового контролю вельми ослабла після початку Першої світової, бо ж управління комітетом опинилося в руках представників як Антанти, так і Центральних держав. Черговий дефолт Афіни оголосили 1932 року.

До закінчення Другої світової економіки Греції та її європейських кредиторів було зруйновано. В березні 1947 року Британії довелося припинити фінансову допомогу, яку вона в різних обсягах надавала Афінам від 1820-х. Однак комуністичне повстання, яке охопило Грецію відразу після Другої світової, вкотре актуалізувало загрозу з боку Росії (тоді вже Радянського Союзу), що могла здобути контроль над стратегічними точками східного Середземномор'я. Тому країна мала ключове стратегічне значення для єдиної західної супердержави – США, чия військова й економічна допомога їй під час холодної війни не дала комуністам захопити владу. 1981 року Греція стала 10-м членом Європейської економічної спільноти (попередника Європейського Союзу). Після того вона отримувала величезні позики й субсидії від європейського блоку на додачу до допомоги від США. І попри це, на початку 1990-х через брак економічного росту й величезний бюджетний дефіцит Греції МВФ і Єврокомісія були змушені встановити нагляд за її фінансовою системою.

А В АФІНАХ УСЕ ПО-СТАРОМУ

У сучасній Греції панують серйозні проблеми: значний зовнішній борг; великі видатки на оборону; політична система з укоріненою звичкою постійно гарантувати покровительство тим, хто його підтримує; економіка з незначними запасами капіталу й залежністю від імпорту; неефективна модель оподаткування; ізольованість від зовнішніх ринків кредитування і втрата суверенітету через величезні борги перед зовнішніми кредиторами. Підтримка стабільності Греції була в стратегічних інтересах найпотужніших держав, відколи та здобула незалежність від Османської імперії, але, схоже, близько 200 років міжнародної зацікавленості в розвитку грецької економіки не дуже змінили ситуацію в країні.

Незрозуміло, наскільки важливо зараз для європейських чи інших іноземних урядів запобігти критичній економічній, політичній чи соціальній дестабілізації Греції. Фінансова й політична ціна відвернення економічного колапсу країни, а заодно й потенційного розпаду сучасної європейської системи, сильно зросла від початку кризи 2008 року, однак іще жодна зі сторін не вирішила зменшити свої втрати й махнути на все рукою. На краще чи на гірше, Афіни інтегровані в європейську систему, і їхній крах безперечно на неї вплине. Якщо лідери континенту вважають, що збереження Греції є ключовим елементом у запобіганні власному економічному падінню, то, можливо, вона ще не втратила стратегічної цінності в очах Заходу. Але час покаже.

Цей матеріал опубліковано з дозволу Stratfor

ЗВ'ЯЗКИ ГОСПОДНІ

Віра може впливати на економічну поведінку, але не завжди безпосередньо

Поки протестантська Європа – благородна й економна у власних очах – бореться з боргови-ми проблемами католиць-ких і православних країн кон-тиненту, думка, що релігійна належність може впливати на те, як люди заощаджують, працюють і витрачають, вида-ється дедалі привабливішою. Повалення арабських тиранів актуалізувало те саме пи-тання: чи можливі в ісламі та ісламізмі правові та соціальні умови, що сприяють процві-танню?

Безперечно, багато релігій-них лідерів сучасності мають тверді переконання стосовно економіки. У Західній Європі скромний голос християнської спільноти часто чути серед лі-вих, що виступають за рівно-прав'я. Наметове містечко про-тестувальників проти банкірів, які у жовтні вийшли на вулиці Лондона, спочатку знайшло прихисток біля собору Святого Павла (нещодавно єпископ Лондонський Річард Чартерс попросив їх піти, але визнав, що вони порушують важливі питання). В Америці прихиль-ники релігії висловлюються і за, і проти капіталізму. А десь між економікою та етикою ба-гато релігійних лідерів взялися за проблему кліматичних змін і спонукають людей перегля-нути свої звички, хоча 26 жов-тня австралійський кардинал Джордж Пелл засудив таку тенденцію, виступаючи в Лон-доні на щорічній лекції Фонду політики глобального поте-пління (Global Warming Policy Foundation (GWPF), – аналітич-ного центру, скептично нала-штованого щодо кліматичних змін.

Однак у всіх найцікавіших теоріях про релігію і поведінку йдеться про впливи на рівні підсвідомості. Автор найвідомішої – Макс Вебер, батько сучасної соціології, який установив зв'язок між протестантською етикою і духом капіталізму. Зазначаючи, що протестантські території Німеччини в XIX столітті були у кращому становищі, ніж католицькі, він вважав, що «внутрішня самотність» протестантів, які до кінця не впевнені, чи спасенні вони в очах Бога, змушувала їх старанніше працювати. На відміну від багатьох інших напрямів віри у протестантизмі немає містичного обряду відпущення гріхів.

Професор британського Університету Ворвіка Саша Бекер, який перевіряє веберівські теорії на реальному житті, стверджує, що мислитель мав рацію і помилявся водночас. Протестантська Німеччина справді процвітала, але не завдяки теології чи психології. Протестанти хотіли, щоб їхні діти – і хлопчики, і дівчатка – вміли читати Біблію, а вищий рівень грамотності гарантував швидший розвиток. Але якщо протестанти і католики здобували однакову освіту, то й досягали однакових успіхів. «Тепер немає різниці, протестант ти чи католик», – каже Бекер. Крім того, найбагатшими в Німеччині є католицькі землі, наприклад, Баварія.

Американський соціолог Пітер Берґер виявив, що веберівські теорії певною мірою знаходять відображення в Латинській Америці, де протестантська меншина, а особливо п'ятдесятники, успішніша за католицьку більшість. І там, і в Африці індивідуалістське протестантське «Євангеліє процвітання», у якому Бог схвалює фінансовий успіх, здається, популярніше поміж людей, які рухаються соціальною драбиною вгору, ніж акцент католиків на «звільненні» бідних як класу, який останнім часом почав активно проявлятися. Південні корейці (як у своїй країні, так і ті, що мігрували до США) часто переходять від буддизму до протестантизму, коли досягають економічного успіху. Усе це може відображати той факт, що деякі напрями протестантизму (як і багато відгалужень ісламу) добре вписуються в дисциплінований і виважений спосіб життя. Було б дивно, якби це ніяк не впливало на економічне становище.

Однак багато спроб пов'язати доктрини з економікою наштовхуються на винятки й ефективніші пояснення. В Османській імперії (і на деяких територіях, що перебували під її правлінням) християнські та іудейські меншини досягли значних успіхів у бізнесі. Тільки це результат не «фаталізму» і «відсталості» мусульман, як прийнято вважати, а того, що немусульмани не могли обіймати високі посади на державній чи військовій службі.

Так само, аналізуючи економічні лиха Греції, дуже просто вигадати собі якусь теорію про зв'язок православного християнства (і його відносно поблажливого ставлення до людської слабкості) з корупцією чи кумівством. Православ'я менш песимістично ставиться до первородного гріха порівняно із Заходом, а в православних молитвах за померлих наголошується, що «немає людини без гріха».

ІНСТИТУЦІЇ, ЯКІ ҐРУНТУЮТЬСЯ НА РЕЛІГІЇ, ЗМІНЮЮТЬСЯ ПОВІЛЬНІШЕ, НІЖ РЕЛІГІЙНА ДОГМА

Чи не означає це, що на гріхи православ'я дивиться крізь пальці? Цілком можливо, але як тоді пояснити те, що американці грецького походження, які є не менш набожними, ніж їхні земляки в Греції, такі успішні в бізнесі, освіті й на державній службі? Імовірно, відповідь криється в американських інституціях, завдяки яким до процвітання легше дійти чесним шляхом.

Цікаво, що дослідження в богомольному мусульманському серці Туреччини виявляє сильний позитивний зв'язок між ісламською побожністю і капіталістичним успіхом. Ісламськими кальвіністами називають побожних бізнесменів із Центральної Туреччини, які за допомогою релігійних мереж збивають капітал і розширюють бізнес. Поза сумнівом, це безпосередньо не демонструє того, як мусульманські переконання впливають на поведінку людей. Як і всі великі релігії, іслам – складна система вірувань, і зазвичай віряни виділяють для себе ті елементи, які їм подобаються. Набожні турецькі виробники, наприклад, уподобали собі уривки з Корану, що обстоюють чесну торгівлю. Однак професор Університету Дюка (США) Тимур Куран стверджує, що закони передавання спадку в ісламській родині могли в минулому гальмувати розвиток, оскільки з ними було важче накопичити багатство. Якщо це так, то сучасна Туреччина може стати унікально сприятливим полем, де світські закони поєднуватимуться зі старанністю і тверезістю (в різних сенсах) мусульманських кальвіністів. У своєму останньому дослідженні Куран розглядає Індію впродовж останніх 200 років. Він вважає, що незначні успіхи мусульманських бізнесменів порівняно з індуїстськими відображають практики останніх, які дають змогу досягти родинного багатства, а в ісламі воно розсіюється, оскільки релігія вимагає розділяти спадщину між далекими родичами. Цей розрив виник ще за часів Британської Індії і, схоже, зберігається в сучасній Індії, де представники різних вір досі живуть за відмінними родинними законами.

Одна з проблем, за словами Курана, полягає в тому, що інституції, які ґрунтуються на релігії, змінюються повільніше, ніж релігійна догма. Навіть віросповідання, що базуються на текстах і єдиному для всіх прихильників певної віри божественному одкровенні, можуть досить гнучко реагувати на нові економічні обставини. Але економічний розвиток світу ісламу, на його погляд, гальмують інститути на кшталт вакуфу – такого собі ісламського благодійного фонду, через який люди іноді створюють робочі місця для своїх родичів. Врешті-решт, закони та інституції, мабуть, більше впливають на земні можливості людей, аніж теологічні таїнства.

© 2011 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Під прапором ісламу: можливі варіанти

Мусульманські країни вступають у період релігійної реформації, наслідком якої може бути дальша радикалізація їхніх суспільств

Автор:
Сергій Грабовський

У значній частині повідомлень західних ЗМІ з Південного Середземномор'я цими днями відчутні тривожні, ледь не панічні інтонації: результатом Арабської весни стає не втілення в регіоні ліберально-демократичних цінностей, а прихід до влади більш чи менш поміркованих, проте відверто ісламістських політичних сил. Причому це явище стало наслідком активно підтриманого Заходом волевиявлення самих громадян арабських країн як підсумок чи то вільного голосування на виборчих дільницях, чи то багатомісячної боротьби зі зброєю в руках проти тиранічного режиму.

АРАБСЬКА ОСІНЬ

У Тунісі, з якого, власне, все й почалося, переможницею виборів до парламенту стала поміркована ісламістська партія «Еннахда», яка набрала близько 40% голосів. Друге і третє місця посіли «Конгрес республіки» та соціал-демократична політсила «Еттакатол», які вже заявили про готовність співпрацювати з ісламістами. Попереду у вільно й демократично обраного парламенту (Євросоюз уже підтвердив

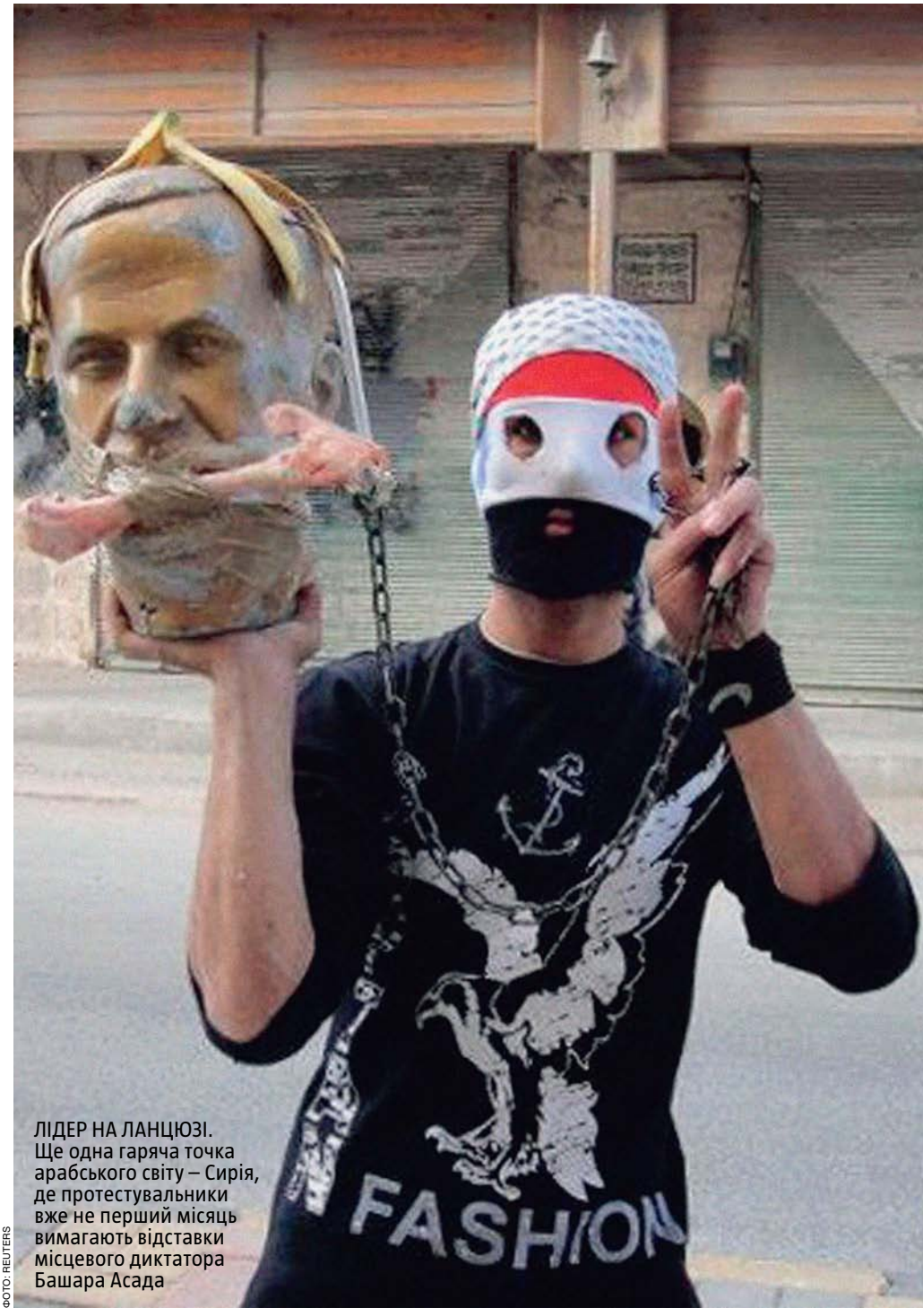

ЛІДЕР НА ЛАНЦЮЗІ. Ще одна гаряча точка арабського світу – Сирія, де протестувальники вже не перший місяць вимагають відставки місцевого диктатора Башара Асада

ФОТО: REUTERS

легітимність волевиявлення) – призначення тимчасових президента й уряду, підготовка проекту нової конституції та організація обрання постійних органів влади на підставі цієї конституції, що відбудуться, найімовірніше, на початку 2013 року. Можна не сумніватися: якщо тимчасовий уряд діятиме більшменш успішно, переможці наступних виборів будуть ті самі, що й зараз, а якщо помірковано ісламістська влада провалиться, то демократичними нормами скористаються для перемоги ісламісти радикального штибу.

Голова Перехідної національної ради Лівії Мустафа Абдель Джаліль заявив, що країна житиме за ісламськими нормами, і будь-який закон, який суперечить шаріату, буде скасований. А водночас він запевнив Європу, що «лівійці є поміркованими мусульманами». Та далеко не всі впливові політики цієї країни згодяться з ним. Наприклад, інакшої думки такий польовий командир, як Абдулхакім Бельхадж, якого вважають людиною «Аль-Каїди» і який фактично контролює лівійську столицю Тріполі. А до того ж країна, на відміну від значно більш розвиненого в цивілізаційному плані Тунісу, дефакто поділена на племінні регіони: в ній мешкають сотні арабських та берберських племен. Знов-таки в разі неуспішності поміркованих ісламістів, які орієнтуються на економічні контакти з Європою та Америкою, до влади там можуть прийти діячі «Аль-Каїди», плюс між різними племінними угрупованнями може спалахнути справжня війна, ідеологічні гасла якої неодмінно будуть ісламськими.

В Єгипті однією з провідних політичних сил у результаті вільних виборів, вочевидь, стануть «Брати-мусульмани», за плечима яких тривала боротьба в підпіллі проти режимів Насера, Садата й Мубарака. Щоправда, вони сьогодні заявляють про свій «поміркований ісламізм», але традиції їхньої багаторічної політичної практики викликають у ЄС та США велике занепокоєння.

Ще більше хвилює ситуація в Ємені, котрий розташований за межами Середземномор'я, але геополітично з ним пов'язаний. Західні експерти побоюються, що відхід його деспотичного президента Алі Абдалли Салеха, на якому наполягають противники владного режиму, не тільки не розв'яже проблем країни чи навіть не відкриє шляху до їх вирішення, а спричинить хаос і розпад цієї держави. Адже Ємен – найбідніший та найменш стабільний на Аравійському півострові й перебуває у стані відразу кількох громадянських воєн. Не виключено, що невдовзі після падіння диктатури він припинить існування як єдина держава і стане новою подобою Сомалі. А це означає, що стратегічні водні шляхи через Суецький канал і Червоне море до Індійського океану вже з обох берегів зазнаватимуть нападів «ідейних» піратів, які ставлять собі за мету створення «всесвітнього халіфату».

Іншими словами, реальні результати Арабської весни виявилися не схожими на теоретичні схеми й ідеологічні матриці чималої кількості західних експертів. Але хіба це вперше? Згадаймо, яке розчарування свого часу викликали на Заході результати розпаду СРСР, що аж ніяк не спричинили очікуваного «кінця історії» та повсюдного утвердження ліберальних цінностей; ба більше, на початку 1990-х навіть такий проникливий діяч, як Джордж Сорос, вважав головною небезпекою для нової Європи «націоналістичні режими» Леоніда Кравчука та Франя Туджмана, протиставляючи їм «реформаторів» Бориса Єльцина і Слободана Мілошевича...

РЕФОРМАЦІЯ ІСЛАМУ

Кваліфіковано оцінити ситуацію і спрогнозувати розвиток подій можна було й на початку 1990-х, коли це стосувалося пострадянських теренів, і на початку 2010-х, у випадку з арабським світом. Останній – побудований на засадах ісламських соціокультурних моделей поведінки й політичних традицій, у які кожен індивід «умонтований» від свого народження й до самої смерті. Ясна річ, що ісламський світогляд неоднорідний, і Коран відкриває широкий простір для інтерпретації настанов Пророка: дещо для популярності викладу спростивши ситуацію, можна відзначити істотну різницю в ньому між достатньо ліберальними (зокрема, і щодо іновірців) «мекканськими» сурами та войовничо-догматичними «мединськими». Отож спрогнозувати як клерикальний характер арабських революцій, так і різноманітні варіанти політичного ісламу насправді не було проблемою.

Переможницею виборів до парламенту в Тунісі стала помірковано ісламістська партія «Еннахда», яка набрала близько 40% голосів

Та головне, що в часи, коли західний світ опанувала хвиля постмодерну з гіпертрофованою політкоректністю, директивним мультикультуралізмом та п'ятистатевою гендерною рівністю, ісламська частина планети вступила в добу релігійної реформації, тобто переходу від премодерну до модерну. Тим часом зброя і технології, що перебувають у руках лідерів мусульманського світу, належать до доби модерну, а можливості оперувати величезними сумами нафтодоларів та контролювати більшу частину земних запасів вуглеводневих енергоносіїв відкривають шляхи істотного впливу на постмодерну частину світу XXI століття, власне, на засадничі перспективи людства.

РЕАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРАБСЬКОЇ ВЕСНИ ВИЯВИЛИСЯ НЕ СХОЖИМИ НА ТЕОРЕТИЧНІ СХЕМИ ЗАХІДНИХ ЕКСПЕРТІВ

Як завжди, реформація світової релігії включає в себе вкрай суперечливі тенденції та компоненти. Скажімо, знаний письменник Салман Рушді, засуджений аятолою Хомейні до смерті за свій роман та неортодоксальні погляди, виступив 2005 року в газеті The Times зі статтею про те, що іслам, як колись християнство, повинен адаптуватися до новітньої доби. Реформа його, за Рушді, має насамперед звільнити самих мусульман від тягарів середньовічних догматів і допомогти їм стати рівними серед рівних у сучасному світі. Запеклий противник Рушді, не так давно померлий духовний наставник ліванських шиїтів, шейх Мохаммед Хусейн Фадлалла, один із засновників сумнозвісної «Хезболли», також зі свого боку виступав за реформи ісламу. Він був ініціатором благодійних проектів, спрямованих на поліпшення

ФОТО: REUTERS

ПЕРЕМОЖЦІ. На парламентських виборах у Тунісі впевнено перемогла помірковано ісламістська партія «Еннахда», лідером якої є Рашид Гануші (на фото праворуч)

життя злидарів, а ще автором неординарних фетв. Наприклад, вважав, що мусульманка за певних обставин може дати відсіч своєму чоловікові. Фадлалла підтримував здоровий спосіб життя молоді та науково-технологічний прогрес, водночас категорично заперечуючи західні моделі організації суспільного життя й розуміння прав людини.

Релігійна реформація в усіх країнах розвивалась і розвивається за певною логікою: ідеться про очищення, повернення до істинної суті певного вчення. А тим часом джерела й, головне, практика ранніх етапів будь-якої світової чи субконтинентальної релігії насичені енергією, прагненням максимального поширення ідей, ставленням до всіх навколо як до потенційних прозелітів. Доба західноєвропейської Реформації була ознаменована великою кількістю релігійних воєн і ранніми буржуазними революціями. І якщо такі збурення охопили в роки втілення модернізаційних проектів навіть народи, що сповідують досить миролюбний буддизм, то годі й казати про іслам із його енергійним духом.

Ба більше: реформація – це завжди повернення до первинної простоти життя, до певних чеснот, до самовідданості та взаємодопомоги (зрозуміло, для «своїх»). Усі реальні недоліки сучасного світу в уяві адепта релігійно-культурної чистоти розростаються до воістину грандіозних розмірів, а відтак не випадковим бачиться відеозапис, переданий телеканалом Al-Arabiya, де один із молодих озброєних ісламістів говорить: «Мусульманський світ не схожий на Німеччину, Японію чи Південну Америку, тому діти ісламу не сидітимуть склавши руки й не дивитимуться, як нашою землею поширюються зло й аморальність». Спокуса простих рішень, нещадної боротьби проти «чужого» й «чужинського» – хіба це питома характеристика тільки ісламістських радикалів, хіба Європа цього не пережила?

СОЦІОКУЛЬТУРНА ВИБУХІВКА

Утім, звичайно, є і значно глибше розуміння процесів у арабському світі та реформаційно-модернізаційних завдань, які стоять перед ним. Так, знаний іракський письменник Набіль Ясін у газеті Al Hayat зазначав іще тоді, коли про політичну «весну» не було й мови: є кричуще питання відповідальності арабських політиків та інтелектуалів за те, що вони у своїй більшості не сприймають порад іззовні й водночас не реформують ісламського суспільства. «Як можна виправдати наявність більш ніж $7 трлн арабських коштів, заморожених у міжнародних банках, – із болем писав іракський достойник, – коли араби вмирають від голоду, холоду, насильства і гноблення, страждають від безробіття, нерозвинених систем охорони здоров'я та освіти, архаїчного транспорту: досі застосовують для пересування коней, верблюдів, фури – й користуються примітивними поштовими послугами?.. Реформи потрібні всім, зокрема й правлячим та опозиційним політичним партіям. Однак наша культурна й політична еліта досі живиться ідеями, чужими рухові до демократії».

Є КРИЧУЩЕ ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АРАБСЬКИХ ПОЛІТИКІВ ЗА ТЕ, ЩО ВОНИ У СВОЇЙ БІЛЬШОСТІ НЕ СПРИЙМАЮТЬ ПОРАД ІЗЗОВНІ

Сталося так, що не політична й культурна еліти, а передусім арабська молодь виявилася здатною діями відгукнутися на ті виклики доби, про які писав Набіль Ясін, оскільки саме вона якнайбільшою мірою з усіх суспільних груп була причетна до надбань інформаційної епохи, до інтернету, до можливості опановувати такі пласти культурних здобутків, перед якими унаочнюються мізерія та зарозумілість ідеологів постмодерної моди. Звісно, бути причетним – іще не означає автоматичного засвоєння цих пластів, але не спрацювати така «соціокультурна вибухівка» не могла. Так само, як не могла вона спрацювати поза контекстом ісламу, поза процесами його реформації.

Об'єктивно шлях глибинного трансформування арабського світу потребує куди більших зусиль, ніж розпалювання ненависті «вулиці», тобто злиденних мас, до Заходу і звинувачення в усіх лихах «білих колонізаторів» та «підступних сіоністів». Адже в разі руху курсом змін вирішувати слід одночасно безліч проблем, серед них – суспільна й економічна модернізація, продукування структурованої по-сучасному культури, формування ефективної національної політичної еліти. Впоратися з цим усім радикальні ісламісти апріорі не здатні – їм до снаги лише спробувати втягнути всіх і вся у «всесвітній джихад». Але чи вичерпується войовничим радикалізмом ментальність ісламського світу?

4 – 11 листопада чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

К Н И Г А Р Н Я

◆ У Києві (вул. Лисенка, 3):

4 листопада, 18:00 – публічна лекція Лариси Масенко «Конфлікт мов: чи довго існуватиме білінгвізм в Україні?» у межах лекційного проекту Книгарні «Є» «Новітні тенденції: суспільство, політика, культура».
5 листопада, 12:00 – майстер-клас для дітей: ліпимо з пластиліну. Презентація книжки «Чарівний пластилін».
8 листопада, 18:00 – презентація книжки Марії Маєрчик «Ритуал і тіло».
10 листопада, 18:00 – презентація книжки публіцистики Олександра Ірванця «П'яте перо» і поетичної книжки Петра Коробчука «Боса флейта».
11 листопада, 18:00 – презентація книжки Юрія Камаєва та Владислава Івченка «Стовп самодержавства, або 12 справ Івана Карповича Підіпригори».

◆ У Києві (вул. Спаська, 5, ст. м. «Контрактова площа»):

9 листопада, 18:00 – круглий стіл «Чи потрібна сучасній людині фундаментальна філософія?» та презентація книжки Марини Рудницької «Жити – значить ніби бути».

◆ У Львові (просп. Свободи, 7):

4 листопада, 18:00 – презентація книжки Ірени Коваль «Балерина без пуантів» (видавництво «Дуліби»).
8 листопада, 18:00 – вечір поезії Марціна Свєтліцького.
9 листопада, 18:00 – лекція відомого мовознавця Олександри Сербенської на тему «Усне мовлення як символ присутності мови на планеті».
10 листопада, 18:00 – презентація книжки Ніни Бічуї «Великі королівські лови» (видавництво «Піраміда»).

◆ В Івано-Франківську (вул. Незалежності, 31):

4 листопада, 18:00, 4-й поверх – Польсьикй інститут у Києві, журнал «Український тиждень» та Книгарня «Є» запрошують на презентацію видання «Сергій Жадан і Тарас Прохасько читають Чеслава Міоша» за участю Сергія Жадана та Тараса Прохаська.
5-6 листопада, 4-й поверх – заходи Третього літературного фестивалю ім. Т. Мельничука «Несімо любов планеті».
7 листопада, 18:00, 3-й поверх – акція «Живий буккросинг».
8 листопада, 16:30, 4-й поверх – засідання FRI-D-club на тему «Talk about world literature (favorite's reading) + BookCrossing».
10 листопада, 18:00, 4-й поверх – презентація книжки Романа Лябиги «Фрески».

◆ У Харкові (вул. Сумська, 3):

5 листопада, 17:00 – Польський Інститут у Києві, журнал «Український тиждень» та Книгарня «Є» запрошують на презентацію видання «Сергій Жадан і Тарас Прохасько читають Чеслава Міоша» за участю Сергія Жадана й Тараса Прохаська.
9 листопада, 16:00 – перегляд та обговорення кінострічки «Хіросіма, любов моя» (1959 р.) режисера Алена Рене.
10 листопада, 19:00 – брифінг на тему «Гроші. Їхнє минуле і майбутнє». Мова – англійська.

◆ У Вінниці (просп. 50-річчя Перемоги, 26):

8 листопада, 18:00 – зустріч із лауреатами «Коронації слова» Вікторією Горбуновою та Дарою Корній (Мирославою Замойською).
9 листопада, 18:00 – літературна дискусія «книгОгляд»: «Мене називають Орхан Памук».

◆ У Тернополі (вул. Валова, 7–9):

8 листопада, 18:00 – презентація книжки Антона Кушніра «Urban strike».
12 листопада, 14:00 – майстер-клас для дітей віком 6–10 років з виготовлення коників із ниток.

Інформаційний партнер Тиждень український www.tyzhden.ua

Із повним переліком заходів та його можливими змінами Ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Нафтозалежність і авторитаризм

Лідер опозиційного Народного фронту Азербайджану Алі Керімлі розповідає про неприкрашене офіційною пропагандою життя країни

Спілкувався
Олесь Кульчинський

Колишній соратник азербайджанського президента-націоналіста Абульфаза Ельчибея та депутат меджлісу, а нині лідер опозиційного Народного фронту Азербайджану Алі Керімлі розповів ***Тижню***, що криється за азербайджанським нафтовим бумом та шиком Баку, який імідж президента країни Ільхама Алієва на Заході, кому вигідний карабаський конфлікт і як його можна вирішити.

ЄВРОПЕЙСЬКІ НАДІЇ

У. Т.: Нині в Азербайджані відбуваються судові процеси над опозицією за проведення несанкціонованого мітингу півроку тому. Як ви оцінюєте на цьому тлі свої шанси на перемогу в країні?

– Ми впевнені, що опозиція перемогла на виборах і в 2003-му, і в 2005-му, але їхні результати були сфальсифіковані. Це підтверджують і дані ОБСЄ та Ради Європи. Тому в 2008-му опозиція бойкотувала вибори. Наступна кампанія, президентська, відбудеться в 2013 році. Гадаю, вона відрізнятиметься від усіх попередніх. Посилення демократичних тенденцій у світі дає нам надію на успіх. Ми націлені на жорстку боротьбу та перемогу. Якщо вибори відбудуться вільно, то в мене немає жодних сумнівів у такій перемозі. Азербайджанський режим занадто непопулярний, тому й посилює боротьбу з нами. Лише за останні півроку арештували 18 лідерів опозиційних партій, вже не кажучи про рядових членів. А після виборів до парламенту в 2005-му всі ці політсили позбавили офісів, зокрема й Народний фронт Азербайджану (НФА). Особисто в мене вже шість років немає закордонного паспорта, мене не випускають із країни. Половина членів керівного складу НФА – політв'язні.

У. Т.: Чи не боїтеся ви, що Захід обміняє всі ваші демократичні сподівання на нафту?

– Так, нас хвилює питання, чи не стануть права та свободи людини в Азербайджані заручниками економічних відносин. Тому ми відверто говоримо про це нашим західним друзям. Нещодавно на міжнародному конгресі в Баку, присвяченому європейській політиці на Кавказі, я відверто заявив, що ОБСЄ та Рада Європи демонструють свою недієздатність в Азербайджані. Ось уже 10 років держава є членом останньої, проте ця структура анітрохи не сприяє демократизації Азербайджану. Якщо ж і Євросоюз заплющить очі на тутешнє свавілля й обміняє права людини на нафту, то це завдасть непоправного удару по проектах євроінтеграції.

У. Т.: Тобто свої сподівання на демократизацію Азербайджану ви відтепер пов'язуєте з ініціативою «Східне партнерство»?

– Поки що ми змушені очікувати наступних кроків від ЄС після варшавського саміту «Східного партнерства». Безумовно, наша держава має виконувати всі демократичні зобов'язання. Розвиваючи відносини з Азербайджаном у напрямку асоціації, ЄС теж бере на себе контроль за дотриманням прав і свобод людини в нашій країні. З розмов із європейськими політиками я роблю висновок, що після Арабської весни вони нарешті усвідомлюють: у сучасному світі диктатури довго не втримаються. Якщо Європі та США потрібен стабільний Азербайджан, то авторитарний режим їх не повинен влаштовувати. Разом з тим наша країна є ключовою для постачання нафти в Європу й транзиту газу з Туркменистану, розвитку транскаспійського трубопроводу. Отже, загалом ми дивимося на Європу водночас і з надією, і з пересторогою.

ПОТЬОМКІНСЬКІ АУЛИ

У. Т.: Який імідж Алієва на Заході?

– У 2009 році Washingtin Post опублікувала статтю про те, як Ільхам Алієв купив своєму малому синові та двом донькам дев'ять віл у Дубаї загальним коштом $75 млн. Це був перший серйозний удар по його іміджу на Заході. Відтоді всі провідні європейські ЗМІ повідомляють про корупцію в Азербайджані.

У. Т.: У такому разі який погляд влади на євроінтеграцію?

– Вона досі надіється, що пропонуватиме ЄС послуги у вигляді енергоресурсів. Відповідно Європа не зможе відмовлятися від них, і режим доможеться для себе привілейованої ситуації. Тобто влада торгується. Ільхам Алієв відверто заявляє, що ми не підемо в Європу з порожніми руками. Із 27 пунктів угоди, висунутої на нещодавньому саміті «Східного партнерства», Азербайджан погодився на 11. З усіх республік, представлених у цій ініціативі, в нас найгірша ситуація.

У. Т.: Центр Баку засліплює розкішшю. Водночас за 20 років із Азербайджану емігрувало майже 3 млн осіб (по суті, чверть країни). У чому полягають економічні парадокси Азербайджану?

– Офіційно в нас справді великі успіхи. Але ж уся наша економіка й бюджет цілковито залежні від продажу чорного золота. Дві третини держбюджету – субсидії нафтового фонду. А це ж мають бути накопичення для подальших поколінь. Натомість ми використовуємо всі нафтодолари в той самий рік, коли й отримуємо їх. У країні створюють саме видимість розвитку, тим часом окрім нафтогазової галузі жодні інші сектори економіки не розвиваються. 95% експорту Азербайджану – нафта й нафтопродукти. Таким чином понад 75% доходів бюджету забезпечує торгівля енергоносіями. Жодна інша країна у світі, навіть Кувейт і та сама Саудівська Аравія чи Іран, не залежить такою мірою від чорного золота.

Отже, вся робота влади – це продаж нафти, а також реалізація інфраструктурних проектів. Саме через останні 70–80% бюджетних асигнацій шляхом корупції потрапляє до чиновницьких кишень. Решту влада витрачає на створення довколишньої ілюзії розвитку: гарних будинків, доріг тощо. Тому ціни тут як у Європі й вищі, а понад мільйон пенсіонерів країни отримує пенсію 85 манатів ($107). Лікарі, вчителі заробляють по $160–200. Це і є причина міграції, насамперед до Росії та України, Туреччини й Казахстану. Люди тікають від соціальної несправедливості. Приватна власність абсолютно незахищена. Влада може в будь-який момент забрати її й усіма методами перешкоджає утворенню середнього класу. Ще статистика: 96% доходів бюджету цілої країни отримуються саме з Баку. Решта регіонів дають лише 4%. Це свідчить про цілковиту стагнацію й мертвотний стан економіки, сільського господарства та промисловості.

КАРАБАСЬКИЙ ВУЗОЛ

У. Т.: На ваш погляд, чому Азербайджану й Вірменії не вдається вирішити конфлікт навколо Нагорного Карабаху?

– Ситуація війни вигідна авторитарним режимам і Вірменії, і Азербайджану. На війну влада може списувати всі свої недоліки й переконувати, що від неї не слід вимагати прозорості й демократії, бо всі ми перебуваємо в стані напруження. У нас є ворог, тож мусимо мобілізуватися супроти нього. Відповідно нікого не повинно цікавити, куди спрямовуються державні кошти. У стані війни цей інтерес можна розцінювати навіть як зраду Батьківщині. Тому, користуючись цим станом, влада і Азербайджану, і Вірменії може легко порушувати права людини й запобігати прозорості політики. Якщо сьогодні подам запит, як використовуються кошти на азербайджанську армію, мене завтра звинуватять у тому, що я не хочу її зміцнення. Що ж до Вірменії, то через карабаський конфлікт вона втратила незалежність. Усі чотири резолюції Ради Безпеки ООН вимагають від Вірменії звільнити території Азербайджану. Що довше вона ігнорує ці резолюції, то очевидніше ціною її завоювань стає втрата економіки й політичної незалежності. Адже ця країна окупує наші території лише завдяки підтримці Росії і заради цієї підтримки повністю здає їй державу.

95%
експорту Азербайджану – нафта й нафтопродукти

Понад **75%** доходів бюджету забезпечує торгівля енергоносіями

СИТУАЦІЯ ВІЙНИ ВИГІДНА АВТОРИТАРНИМ РЕЖИМАМ І ВІРМЕНІЇ, І АЗЕРБАЙДЖАНУ

У. Т.: Яке вирішення карабаської проблеми пропонує опозиція?

– По-перше, я гадаю, що силовий варіант вирішення карабаського питання відійшов у минуле. Колись це було можливим, зараз – ні. Застосовування сили відтепер може спричинити справжню масштабну війну. Отже, потрібно шукати шляхи мирного врегулювання проблеми. І зарадити тут може лише розвиток демократії як у Вірменії, так і в Азербайджані. У пригоді стане європейський досвід: коли кордони символічні й не перешкоджають пересуванню людей та капіталів, територіальні питання відпадають самі по собі. Тож якби весь Південнокавказький регіон став частиною ЄС, то причини конфлікту зникли б. Однак у кожному разі ми повинні виходити з принципу територіальної цілісності всіх країн. По-друге, потрібно застосувати механізм надання максимальної свободи всім національним меншинам.

Понад мільйон пенсіонерів країни отримує пенсію **$107**.
Лікарі, вчителі заробляють по **$160–200**

Танці на цвинтарі

Через 20 років після проголошення Джохаром Дудаєвим незалежності Чечні від Росії республіка перетворилася на взірець кремлівського способу управління «зібраними» землями

Автор:
Кристина Курчаб-Редліх,
Польща

Пізнього вечора 6 жовтня 2011 року зелене світло залляло три величезні багатоповерхівки центру Грозного – Сіті. Присутні перевели подих – краєвид зачаровував. Дальше тло – підсвічений купол та яскраві мінарети найбільшої в Європі мечеті; перед нею звивистий фонтан кольорів райдуги. А на річці Сунжі, що тече поруч, на плаваючій сцені привезені з Голлівуду актори Жан-Клод ван Дамм та володарка двох «Оскарів» Гіларі Свонк висловлюють побажання господареві. Крім того, заспіває англієць Сіл, зіграє відома скрипалька Ванесса Мей ($500 тис. за виступ). Із таким, власне, розмахом святкував власне 35-річчя президент Чечні Рамзан Кадиров. Одним із перших його привітав прем'єр-міністр Росії Владімір Путін.

Автомобільний парк президента Чеченської Республіки, що складається з найкращих світових марок, налічує більш ніж 120 машин, стайні переповнені кіньми чистої арабської крові, дім висвічує золотими кранами та найдорожчим мармуром. У його збройних загонах – кільканадцять тисяч осіб; має він також приватні в'язниці, до яких може потрапити кожен незгодний – усе це забезпечує Рамзанові покору підданих. Поза сумнівом, Кадиров є найбільшим переможцем війни, оголошеної 18 років тому Чечні Кремлем. Чечні, історія якої видавалася клубком скинутих на невеличку кавказьку республіку московськими володарями інтриг і зрад, яких припустилися самі чеченці в боротьбі за владу. В найбільшому програші від інтриг та воєн опинився чеченський народ. Чверть мільйона вбито (серед них 42 тис. дітей), тисячі калік, тисячі в еміграції. Ті ж, хто залишився вдома, ледве дають собі раду.

27 жовтня 1991 року Джохара Дудаєва обирають президентом Чечні. Повернення до республіки генерала радянської авіації Дудаєва прискорили емісари Бориса Єльцина, котрий у такий спосіб, намагався перешкодити впливам на Кавказі Міхаіла Ґорбачова. І вже 1 листопада Дудаєв видає декрет про незалежність республіки. Розраховує при цьому на підтримку Єльцина, котрий мовчить, натомість його заступник Алєксандр Руцкой оголошує введення воєнного стану в Чечні. Але приліт озброєних командос у Грозний ветує Ґорбачов. Найправдоподібніше, йшлося про те, щоб чеченська міна була підкладена саме Єльцину з його Російською Федерацією. Тому останній міністр оборони СРСР маршал Шапошніков не видає жодних розпоряджень щодо розміщених у столиці Чечні величезних арсеналів зброї. Після проголошення Дудаєвим незалежності Чечні ФСБ активно підтримує опозицію проти нього, яка організовує втечі бандитів із тюрем, готує антиурядові демонстрації, поширює хаос. На чолі противників Дудаєва – кримінальник Руслан Лабазанов.

Дудаєв не хоче війни, усвідомлює загрози її розв'язання, шукає компромісу. Від 1991 року аж до пізньої осені 1993-го домагається зустрічі з Єльциним. За це його оточення платить багатомільйонні хабарі в доларах. Пише листи до прем'єра Росії Віктора Чєрномирдіна. Марно. Єльцин потребує «невеликої переможної війни», оскільки його рейтинг після 1993 року надто швидко падає.

Ніхто не сподівався, що росіяни програють цю війну. Дудаєв не дожив до її кінця: був убитий ракетою, що розпізнала його телефон виробництва США, параметри якого переказала російській розвідці американська. Генерал Лєбєдь підписує мирний договір у Хасав'юрті лише після того, як грозненську площу Мінутка встелили трупи російських солдатів. Чечня вільна. Теоретично. Чеченці хочуть демократичних виборів, а Кремль робить усе, щоб вони не відбулися. Тільки тоді, єдиний раз в історії, чеченці отримують фактичну міжнародну допомогу від ОБСЄ. Без відваги та впертості її представника в республіці Тіма Гульдеманна виборів не відбулося б. В атмосфері національного свята народ обирає своїм президентом Аслана Масхадова, прихильника перемовин із Москвою, а не війни.

У програші почувається Шаміль Басаєв, комендант повстанців, про якого під час війни з росі-

ГРОШІ НЕ ПАХНУТЬ? Запрошені до Чечні на свято Рамзана Кадирова західні гості вдавали, що «в республіці все прекрасно»

янами співали пісні чеченські діти. Для Басаєва Масхадов є не товаришем по боротьбі, а ворогом. А товаришем, наближеним іще з часів війни, стає для нього аль-Хаттаб, виходець із Йорданії, носій ідеї ісламського фундаменталізму (конкретніше салафізму, елемент якого – ваххабізм) та грошей від багатих шейхів із Перської затоки. А в республіці коштів не було. Москва застосувала щодо Грозного фінансову блокаду, залишаючи Масхадову пусту скарбницю, зруйновану промисловість і тотальне безробіття. Хаттаб створює базу в Серженьюрті, надаючи молодим озброєним і безробітним чоловікам непоганий заробіток. Басаєв стає на стежку чужого для чеченців ваххабізму. Люди з ФСБ також бачать у ваххабізмі шанс нашкодити Масхадову.

Мало хто на той час замислювався над питанням, наскільки щирий Басаєв у своїх починаннях, мало хто вже тоді пам'ятав, що він воював на російському боці проти грузинів у 1992-му, що за спиною в нього вишкіл на полігоні ГРУ, після чого з допомогою розвідки РФ, контррозвідки та МВС він створив у проросійській Абхазії жорстокий «Абхазький батальйон». Видається, що ці контакти були припинені лише на час патріотичної війни, а з її закінченням відновлені. Бо ж тепер і Басаєв, і Москва мали спільного ворога – Масхадова. Його треба дискредитувати, осміяти й принизити. Починається фестиваль убивств, організованих то тією, то тією стороною. Або ж обома спільно. Адже Басаєв має знайомства...

Хтось пострілами в голову вбиває на світанку шістьох лікарів Міжнародного Червоного Хреста (співробітник ФСБ Адам Деміев); хтось відтинає голови трьом англійцям та новозеландцеві із компанії Grainger Telecom, що створювали на цій території систему мобільного зв'язку (агент ФСБ, співробітник ГРУ Арбі Бараєв, нещадний і до своїх, і до чужих); хтось викрадає Валєнтіна Власова, представника президента Єльцина в регіоні (теж Арбі Бараєв); хтось – польських учених (агентура ФСБ в Урус-Мартані, брати Ахмадови). Чеченські бандити охоче беруть участь у цих викраденнях, і не лише закордонних журналістів, долею яких цікавиться весь світ (і яких посланці Кремля викуповують за несамовиті гроші), а й простих людей, зокрема чеченців. Викрадення перетворюються на гарний бізнес, із яким безуспішно бореться президент Масхадов. Світ потроху відвертається від чеченців, які ще вчора були героями в боротьбі за найпрекрасніший з ідеалів – за свободу.

СВІТ ВІДВЕРНУВСЯ ВІД ЧЕЧЕНЦІВ, ЯКІ ЩЕ ВЧОРА БОРОЛИСЯ ЗА НАЙПРЕКРАСНІШИЙ З ІДЕАЛІВ – ЗА СВОБОДУ

ФОТО: AP

Привід до нової війни створюють Басаєв із Хаттабом, проникаючи на територію Дагестану в серпні 1999-го. Це був перший крок. Майже ніким не помічений. Тож годилося струсонути народ по-справжньому. І прийшов час терору для росіян. У вересні того самого року вибухають житлові будинки в Буйнакську, Москві, Волгодонську.

Масхадов уперто шукає переговорів, які нібито поклали б край війні, він має підтримку в цьому сенсі кількох політиків у Росії та багатьох на Заході. Але чомусь у переддень підписання в Копенгагені угоди про порозуміння стається трагедія на Дубровці. Путін стверджує, що автором терористичного нападу є Аслан Масхадов. Хто ж тепер підтримає Масхадова? Тепер можна безперешкодно «чеченізувати» терор у бунтівній республіці, віддаючи її до рук вірним Москві чеченцям. 2003 року президентом республіки стає муфтій Ахмад Кадиров (у віднайдених 1996 року папках КДБ фігурує як співпрацівник уже від 1981 року). Однією з його ідей було відібрати контроль над чеченською нафтою в російських генералів – під час святкування 9 Травня на стадіоні в Грозному він гине під час теракту.

Так сталося, що зазвичай постійно присутній біля Ахмада комендант його гвардії, син Рамзан, якраз перебував у Москві. І наступного дня від самого ранку вся Росія могла споглядати великодушність президента Путіна, який зі співчуттям його пригортав. Путін задоволений: Ахмад Кадиров був освяченим чеченським патріотом, який міг раз по раз протистояти Кремлю, а патріотизмом Рамзана, який закінчив три класи, є гроші та влада. В Москві, вочевидь, були переконані, що молодший Кадиров успішно запровадить справжню «нормалізацію». Захід водночас примружив очі, аби нічого не заважало співпрацювати з Кремлем. Політики ж не перейматимуться засиллям у республіці бідності, потворної корупції, тортур та замовних убивств. Або тим, що в чеченських школах навчання відбувається російською, а на рідну мову лишається дві години на тиждень. Рада Європи ще раз «висловить занепокоєння», Європейський суд вирішить іще раз на користь чергового чеченця справу проти Росії, але це не врятує жодного з кількох тисяч ув'язнених без жодного слідства його земляків, які в таборах та російських тюрмах умирають серед тортур. Не поверне сенсу життя, відданого за батьківщину.

«Путін – це мій ідол. Я за нього віддав би життя», – каже Рамзан Кадиров. Чудово, далебі, розуміє: допоки Владімір Владіміровіч має владу, він зможе спокійно святкувати свої наступні дні народження.

За рік до невідомості

На виборах 2012 року Бараку Обамі доведеться провести «ребрендинг» свого іміджу миротворця, а республіканцям – знайти нові політичні ідеї

Автор:
Жанна Безп'ятчук

У США, коли починаються сплески масового незадоволення, ключовим є питання «хто винний?». У цій країні безжально конкретні у визначенні винних, після чого завжди діють. І місцем дії залишатиметься все ж таки насамперед виборча дільниця, а не Волл-стрит. У функціональній демократії не може бути, щоб сьогодні політика проклинали, наступного дня за нього голосували, а потім знову проклинали. Рівно за рік у Сполучених Штатах відбудуться президентські вибори, результат яких сьогодні прогнозувати складно.

ЯКБИ ВИБОРИ ВІДБУЛИСЯ ЦІЄЇ ОСЕНІ

46% проголосують за кандидата-республіканця

Опитування Gallup, 6–9 жовтня 2011 року

ДАЙОШ БОНУС?!

Учасники протестів «Окупуй Волл-стрит» скандують лівацькі гасла проти жадібності корпорацій, але й уряду теж дістається за «потурання грошовим мішкам». За даними одного з останніх опитувань Gallup, 64% респондентів вважають винним в економічній рецесії саме уряд, 30% – фінансові інституції. До речі, якраз у фінансовій сфері Барак Обама зумів виконати деякі свої передвиборчі обіцянки: 2010 року було ухвалено закон Додда – Франка, що запроваджував жорсткіше регулювання діяльності великих банків. Але ефект від регуляторної реформи не настає швидко. Люди звертають увагу зовсім на інше, приміром, на розміри грошових бонусів, які отримують виконавчі директори компаній на Волл-стрит. Так, в економічно провальному 2008-му керівники цих компаній разом одержали близько $20 млрд у формі бонусів – приблизно стільки само, скільки в значно благополучнішому 2004-му. Зрештою, і 2009-го, і 2010-го ці суми не зменшувалися. Минув ще один рік – і проти Волл-стрит вибухнули масові протести. Водночас американці цілком свідомі того, що сьогоденні фінансово-економічні проблеми загострилися через провал нинішньою політичною елітою з обох таборів – і демократичного, і республіканського – тестів на договороспроможність, на здатність досягти компромісу в ім'я країни.

38% ЗА БАРАКА ОБАМУ

20%*
МІТТ РОМНІ
екс-губернатор
штату Массачусетс

«Такою розділеною, як сьогодні, я не бачила Америку за все своє життя», – розповідає пенсіонерка Мері з Техасу.

ПРОВАЛЕНА РОЛЬ

Під питанням також бажання та спроможність Барака Обами повторно відіграти ту роль, яку він узяв на себе під час виборчої кампанії 2007–2008 років, – об'єднувача політикуму й нації, лідера-центриста, орієнтованого на примирення. Можна по-різному оцінювати його досягнення у справі реформування медичного страхування чи вирішення проблеми державного боргу, але відіграти цю роль від початку до кінця йому не вдалося. Тимчасового компромісу щодо підняття стелі держборгу та зменшення бюджетного дефіциту було досягнуто не завдяки об'єднавчим здібностям Обами, а через страх республіканців зашкодити своєму «політичному бренду», як висловився лідер їхньої меншості в сенаті Мітчелл Макконнелл, а ще точніше – через страх бути співвідповідальними за дефолт. За роки президентства Обами республіканці послідовно рухалися до єдиної, на їхній погляд, правильної стратегії: хай там що пропонуватиме глава держави, це треба категорично відкидати.

З-поміж політичних експертів немає консенсусу щодо того, як усе ж таки Бараку Обамі треба поводитися впродовж президентських перегонів: далі тримати в руках оливкову гілку миру чи вдаватися до більш конфронтаційної манери політичної боротьби, що поляризує. Цей вибір ще називають дилемою між Малим та Великим урядом, тобто технократичним та ідеологічним.

У зв'язку з цим одразу ж з'являється наступна загадка: як

18%
ГЕРМАН
КЕЙН
бізнесмен
із
Джорджії

* Цей і наступний показники є рівнем підтримки кандидатів серед електорату Республіканської партії

ТЕМИ ВИБОРІВ

Рік тяжкий, рік виборчий

Тиждень **налічив щонайменше сім тем, яких кандидатам на президентську посаду в США не оминути за жодних обставин.**

Саме економіка, як прогнозують одноголосно експерти, стане найгарячішим питанням на американських президентських перегонах 2012 року. Теми, що гарантують ефектні дебати, глядацький інтерес та високий індекс цитувань, як-от одностатеві шлюби чи ліки, для виготовлення яких використовують тканини ембріона, мають відійти на другий план. Не домінуватиме на цих виборах і зовнішньополітична проблематика. Спрощення податкової системи, нові робочі місця та прояснення перспектив реформи системи охорони здоров'я – ось що сьогодні найбільше хвилює американців. Їм потрібен не просто лідер, а problem-solver – вирішувач проблем.

ЕКОНОМІКА

Республіканці твердять, що Барак Обама виявив свою повну некомпетентність у питаннях економіки та державних фінансів, зокрема не зумів запустити політику, сприятливу для підвищення рівня економічної активності населення. Про те, що США йшли до федерального боргу обсягом $14 трлн багато років поспіль, вони воліють не згадувати. Їхні кандидати виступають категорично проти будь-якого підвищення податків, обстоюють зменшення державних витрат за рахунок соціальних програм. Для Барака Обами важливо зберегти останні як такі, щоб під час економічного зростання можна було відновити їх повноцінне фінансування. Крім того, актуальним питанням залишається податкова реформа; Обама не зміг провести зміни до податкового законодавства через Конгрес, де в Нижній палаті домінують республіканці.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА

За перші три роки президентства Барак Обама може похвалитися хіба що ліквідацією терориста номер один Усами бен Ладена. Із воєнної кампанії в Лівії США вийшли. Спроби глави Білого дому підштовхнути ізраїльтян до компромісу з палестинськими арабами не дістали відгуку правоцентристського ізраїльського уряду Біньяміна Нетаньягу. Перезавантаження відносин із Росією швидко зависло.

Усі республіканські кандидати, за винятком хіба що Германа Кейна, мають свої «прості» відповіді на найскладніші зовнішньополітичні дилеми. Вони різко критикують президента за рішення вивести до кінця 2011 року американські війська з Іраку. Твердять, що не можна забрати всі їх нараз. Водночас забувають, що рішення про відкликання контингенту саме 2011-го приймав у 2008-му їхній однопартієць Джордж Буш-молодший. Представниця Руху чаювання ексцентрична Мішель Бахман вважає, що США мають за всі свої жертви у війні отримати від іракців частку в доходах від продажу нафти. Герман Кейн скромно повторює, що Сполученим Штатам слід спочатку визначити свої стратегічні цілі та інтереси й лише потім щось пропонувати. А Рон Пол, також представник Руху чаювання, взагалі наголошує: Америці не потрібні жодні війни – варто піти звідусіль і взятися за внутрішні проблеми.

РЕФОРМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

У березні 2010-го президент Обама підписав закон, який суттєво змінює правила надання звичайним американцям меддопомоги. Від 2014 року в США буде скасовано pre-existing condition – умову, що медична страховка не покриває витрат на хвороби, від яких пацієнт уже лікувався до її отримання. Якщо лю-

поведуть себе на перегонах 2012 року незалежні виборці; той електорат, який приймає рішення в останній момент, а також афро-американці, латинос й американські євреї. Цікаво, що ті, хто закликає нинішнього президента диригувати своєю виборчою кампанією за допомогою оливкової гілки миру, вважають, що робити це він має саме для привернення на свій бік незалежних виборців і тих, хто вагається. Люди втомилися від кризи, хочуть бачити мобільний і сфокусований на вирішенні конкретних проблем уряд – те, що англійською називається small government. А ось старший дослідник Інституту Брукінґса Томас Манн переконаний, що більшість голосів ані незалежних виборців, ані будь-яких інших Барак Обама таким чином не завоює, понад те, це зруйнує будь-які його шанси бути переобраним. Щодо підтримки латиноамериканців, то так чи інакше вона може залежати від імміграційної політики. За три роки його президентства зі Сполучених Штатів було депортовано близько 1 млн незадокументованих мігрантів. Адміністрація Обами запропонувала компромісні підходи до нелегальної імміграції: обіцяє переглянути понад 300 тис. справ, урахувавши термін перебування в країні, наявність дітей, що народилися в США, службу в армії тощо. Доля решти іммігрантів без документів залишається непевною.

15%
РІК ПЕРРІ
губернатор штату Техас

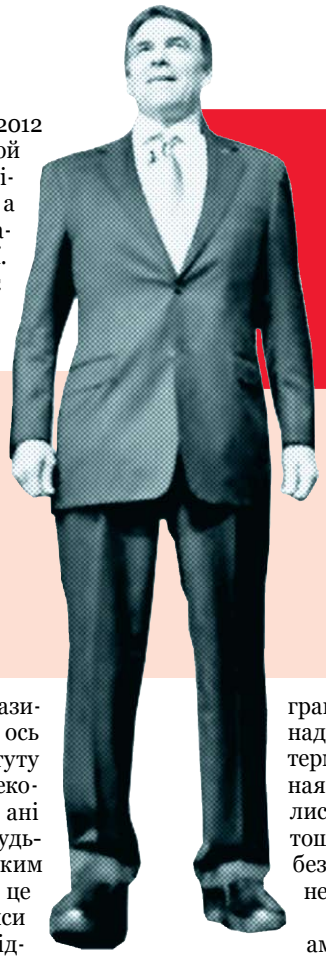

Коли в травні 2011 року американський президент закликав Ізраїль повернутися до кордонів 1967-го, дехто прямо запитував: що він робить – жоден американський єврей не проголосує за нього після цього. Але вже у вересні на Генасамблеї ООН США заявили, що блокуватимуть у Раді Безпеки резолюцію щодо членства Палестинської автономії в Організації Об'єднаних Націй та визнання її державності. Єврейська громада отримала сатисфакцію.

АМЕРИКАНСЬКІ МРІЇ

І, нарешті, останнє ключове питання – майбутній конкурент Барака Обами від республіканців. Ще влітку цього року американці сподівалися, що в таборі консерваторів з'явиться якийсь чарівний незнайомець, якому судитиметься стати обличчям цієї президентської виборчої кампанії. І він вкотре змусить повірити цілу країну в диво – блискавичне сходження на політичний Олімп маловідомої, політично свіжої людини. Але цього не трапилося. Республіканцям у їхній нинішній кондиції досі бракувало політичних ресурсів, щоб здійснити такий трюк. Хоча в колі кандидатів, з якого буде обрано опонента Обами, є таки донедавна маловідома постать – «Наполеон піци» Герман Кейн, екс-гендиректор мережі Godfather's Pizza. Його головна фішка – відсутність політичного досвіду. «Це вони, політики, довели країну до прірви. А я, людина великого бізнесу, знаю, як створювати робочі місця», – любить повторювати він.

Ще один ключовий претендент – Мітт Ромні, екс-губернатор штату Массачусетс, мормон, успішний бізнесмен, який, однак, дотепер програв 18 із 23 різних видів перегонів включно з президентськими праймеріз (попередніми виборами, на яких прихильники тієї чи іншої партії визначаються з кандидатом), у яких брав участь. Американці не люблять тих, хто несе за собою шлейф поразок. Але шарм і гарний політичний такт Ромні затіняють його. Він – «містер Харизма», інтелігент, що тримається доволі осібно у своїй партії. Так, він не висловлював каяття через те, що проведена ним у Массачусетсі реформа медичного страхування у своїй

8%
РОН ПОЛ
конгресмен із Техасу

7%
НЬЮТ ҐІНҐРІЧ
екс-спікер Палати представників

5%
МІШЕЛЬ БАХМАНН
конгресвумен із Міннесоти

основі ідентична тій, яку запропонував Обама. «Мітт занадто інтелігентний, щоб бути ідеологічним», – так охарактеризував політика колишній виконавчий директор заснованої ним компанії Bain Capital Марк Волпов.

Ще один лідер рейтингів підтримки республіканських кандидатів – багаторічний губернатор штату Техас Рік Перрі. Відомий американський журналіст Джеймс Мур, порівнюючи його з Бушем-молодшим, зауважив: «Те, що для Буша було політичною стратегією, для Перрі є релігійною догмою». Він уміє апелювати до найконсервативнішого електорату республіканців і має у виборчому арсеналі козир – економічні успіхи свого штату. Найімовірніше, з кимось із них Обама й зійдеться в дуелі 2012-го.

3%
РІК САНТОРУМ
екс-сенатор із Пенсильванії

Беззаперечного фаворита у стані республіканців досі немає. Кандидат від «Великої старої партії», як її називають у США, виявиться лише після праймеріз, сезон яких розпочнеться вже взимку.

2%
ДЖОН ГАНТСМЕН
екс-губернатор штату Юта

ТЕМИ ВИБОРІВ

дина не включена до державних програм страхування Medicaid чи Medicare, вона має самотужки придбати поліс, інакше сплачуватиме штраф. Водночас держава субсидіює страховки для членів родин, чий сумарний щомісячний дохід не перевищує 400% межі бідності. Республіканці вважають усю цю схему «неприпустимим втручанням у приватне життя простих американців». На їхню думку, такі зміни можна запроваджувати лише на рівні штатів, а не на федеральному. Сьогодні кожен республіканський кандидат вважає своїм обов'язком заявити перед камерами: «Реформа Обами має бути скасована». Єдиний виняток – Мітт Ромні. Він провів таку саму реформу, як і Обама, на рівні штату Массачусетс. Цей конфуз охрестили ObamneyCare за аналогією до ObamaCare. За останнім опитуваннням Rasmussen Reports, реформу чинного президента підтримують 42% респондентів, 54% виступають за її скасування.

ІММІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА

Імміграційної реформи Барак Обама до логічного завершення не довів і навряд чи встигне це зробити до виборів. Ідеться про потребу знайти розумний компроміс між контролем за нелегальним переміщенням осіб та потребою інтегрувати в соціум незадокументованих мігрантів, що вже прожили в країні чимало років поспіль, роблять внесок у її економіку, народили дітей у США. Для республіканців головне гарантувати безпеку кордонів, особливо у штатах південного заходу країни. Вони межують із охопленою нарковійнами Мексикою. На цьому напрямку нинішній президент уразливий для критики. А ось затятий консерватор Рік Перрі наголошує, що не можна плутати посилення імміграційного контролю із ксенофобією чи расизмом.

АБОРТИ

На самому початку виборчих перегонів Герман Кейн зауважив, що виступає проти абортів, але допускає: в разі інцесту чи зґвалтування треба залишити право вибору за родиною. Не минуло й кількох місяців, як цей політик де-факто відмовився від своїх слів і заявив, що виступає проти штучного переривання вагітності за будь-яких обставин. Мало не в кожному своєму виступі республіканські кандидати зауважують, скільки вони мають дітей і як довго перебувають у шлюбі.

КОНТРОЛЬ ЗА ЗБРОЄЮ

Після того як у січні цього року 22-річний Джаред Лафнер у місті Тусоні (штат Арізона) вистрелив у конгресвумен, представницю демократів Ґабріель Ґіффордс, маніфестуючи таким чином свою незгоду з політикою уряду, її партія знову порушила питання запровадження суворого контролю над продажем зброї. Республіканці проти цього. Приміром, Рік Перрі в Техасі запровадив правило, за яким на виборчій дільниці, перш ніж проголосувати, кожен громадянин має надати посвідчення особи, при цьому документ власника зброї зараховують як таку посвідку, а ось студентський квиток – ні. До речі, не в усіх штатах виборець має підтверджувати свою особу документом, що його видав офіційний владний орган. Демократи вважають, що це дає змогу здійснити волевиявлення всім без винятку жителям країни, адже близько 11% американців із тих чи тих причин не мають належного посвідчення.

ОДНОСТАТЕВІ ШЛЮБИ

Рон Пол вважає, що це приватна справа, в яку офіційна влада взагалі не може втручатися. Інші республіканці не такі толерантні, хоча назагал сьогодні це питання не викликає особливих дебатів із жодного боку барикад – і навряд чи щось зміниться найближчими місяцями.

СТРАСТІ за шпигунами

Західне суспільство припускається помилки, вважаючи, що засилля російських шпигунів у їхніх країнах – це блеф

Автор:
Олєґ Гордієвскій,
колишній полковник Першого головного управління КДБ СРСР (розвідка)

Західні ЗМІ мусують тему про те, що почастішали випадки викриття російських шпигунів. Я 50 років верховодив в органах радянської розвідки і не згоден із таким висновком. Лише три випадки за останній час, і всі незначні. Група Чапмен у Вашингтоні – це просто профанація, карикатура на розвідку. По суті, вони нічого там не зробили, ніхто з них серйозно не працював. Сексапільну дівчину Чапмен тато влаштував на хорошу зарплату та прекрасні умови життя на Заході, ось і все. Користі від неї не було жодної.

Нещодавнє затримання в Німеччині подружжя Андреаса і Хайдрун Аншлаг – під цими іменами вони фігурують у розслідуванні, – вочевидь, пов'язане з подвійним агентом Алєксандром Потєєвим, російським полковником, заступником начальника американського відділу СЗР, який переметнувся на бік США і здав свого часу групу Чапмен. Думаю, Аншлаг – це давні агенти, які сиділи в Німеччині з радянських часів, таких тоді засилали пачками. Наскільки це подружжя було результативним, поки що важко сказати. У їхньому випадку цікаво те, що вони стали першими, кого, запідозривши у шпигунстві на користь Росії, арештували в Німеччині після закінчення холодної війни, і те, що цей скандал може дещо затьмарити сердечні стосунки Меркель і Путіна, відносини Москви і Берліна.

УКРАЇНСЬКА РОЗВІДКА ДУЖЕ СЛАБА. ЧИ ТО ВОНИ ТІЛЬКИ ПОЧИНАЮТЬ ПРАЦЮВАТИ, ЧИ ТО ЗАГЛИБЛЕНІ У ВНУТРІШНІ СПРАВИ УКРАЇНИ

Серйозніша, цікавіша справа – це викриття восени минулого року у Великій Британії Каті Затуливітер. Це дуже здібна шпигунка: чотири роки вона виносила документи з британського парламенту. Проникла туди хитро й непомітно. Стала помічницею і коханкою Майка Хенкока, депутата від партії ліберал-демократів, члена Комітету з оборони Палати громад. Маючи за спиною дві військові освіти: одну вона здобула в Росії, другу вже тут, пані Затуливітер займалася військово-політичним шпигунством. А це серцевина, головний об'єкт діяльності російських спецслужб. Думаю, вона була ефективнішою і завдала більше шкоди, ніж усі інші разом узяті агенти РФ у Британії. На сьогодні це найкраща російська розвідниця за останні 20 років.

Зараз Міністерство внутрішніх справ Великої Британії домагається її депортації на тій підставі, що вона становить загрозу національній безпеці країни, але формально звинувачення у шпигунстві їй не висували. І хоча Майк Хенкок стверджує, що Катя Затуливітер ніколи не мала доступу до закритої інформації, він усе-таки добровільно пішов зі своєї посади в Комітеті з оборони.

До Росії Катя Затуливітер категорично не хоче, найняла найкращих адвокатів, упирається всіма силами. Якщо вишлють – усе, закінчилася кар'єра шпигунки, вже ніяка інша країна її до себе не пустить, і це трагедія. Щоправда, з огляду на те що розслідування триває вже 11 місяців, її залишать у Великій Британії. При цьому жодних наслідків цієї історії у відносинах Лондона і Москви я не бачу, адже офіційно пані Затуливітер не співробітниця відомства, а приватна особа.

Нині на Росію по всьому світу працюють тисячі людей, думаю, стільки само, скільки в радянські часи. Їхнє завдання – скоротити комерційний і військовий розрив із Заходом. Проблема в тому, що європейське суспільство ставиться з гумором до того, що їхні країни пронизані російською шпигунською мережею, вважаючи це блефом. Сміються: зараз не часи холодної війни.

На сьогодні серед сучасних сильних і численних розвідок виокремлюється Китай, поміж колишніх радянських республік – звичайно, Росія і Казахстан. Щодо України, то ніякого українського сліду я не знаю. Стежу, хочу знайти, але не знаходжу. Думаю, що ваша розвідка дуже слаба. Чи то вони тільки починають працювати, чи то надто заглиблені у внутрішні справи України.

БІЛЬШЕ ІНФОРМАЦІЇ

НОВІ ПРОЕКТИ:

- Цікаві факти
- Коротко про головне
- Цитата дня
- Ефект свідка
- Найцікавіше з YouTube
- Інтернет-тренди
- Соціальні мережі
- П'ять зірок

www.24tv.ua

24
телеканал новин
ВСЕ ВКЛЮЧЕНО

ЛІЦЕНЗІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ СЕРІЯ НРМ№0057-М ВІД 10.01.2006

Дорослі ігри

Україні варто запровадити у школах формат дебатів, щоби дати шанс майбутньому порозумінню

Глядачі загальнонаціональних каналів вже не перший рік стежать за перебігом численних політичних шоу, які вправно імітують діалог. Проте як спілкування політиків між собою, так і транслювання меседжів у народ відбувається виключно монологом. Годинами, тижнями і місяцями «дискутуючи», можновладці все одно не чують один одного. Вже не кажучи про неусвідомлення потреби досягти компромісу.

Хтозна, чи змінилися б українські реалії сьогодні, якби свого часу нашим політикам було прищеплено навички дебатів. Ця витончена інтелектуальна гра вже деякий час поширюється серед української молоді завдяки ентузіастам і донорській діяльності європейців. Молодіжні дебати можуть позитивно вплинути на розвиток політичної культури країни. Адже вміння висловлюватися публічно, захищати думку, з якою незгодний, намагатися зрозуміти іншого, вислухати його і побудувати свою аргументацію у відповідь на запропоновану, шукати компроміс і переконувати – це по-справжньому цінні навички.

Автор:
Інна Завгородня

Фото:
Андрій Ломакін

Конкурс «Міжнародні молодіжні дебати» організували Ґете-Інститут, фонди «Герті», «Пам'ять, відповідальність, майбутнє» та Центральне відомство Німеччини з питань освіти за кордоном

ЕНЕРГЕТИКА ДЕБАТІВ

19-річна Ґабріела Вашатова є активісткою організації, яка виступає проти вживання алкоголю, проте не має нічого проти використання атомної енергетики. «Для мене це не питання, – зауважує дівчина. – У Чехії ми маємо дві атомні станції, і з ними ще не виникало проблем. Відбулося кілька демонстрацій з австрійського боку кордону, тому що станція стоїть біля нього. Але в Чехії протестів не було». Дражливу тему атомної енергетики винесли на фінал п'ятого конкурсу «Міжнародні молодіжні дебати» поміж випускниками шкіл Центральної та Східної Європи, який нещодавно відбувся у Києві. У стінах КПІ обговорювали, чи мають всі країни Європи на законодавчому рівні відмовитися від користування ядерною енергією найближчим часом.

Тема не лише знакова, а ще й дуже актуальна для України. Для більшості європейців Чорнобиль – це перша асоціація з нашою країною. Тож учасники дебатів не раз надихалися нашим досвідом, обговорюючи проблему. Показовим є рівень суспільної дискусії в Україні на цю тему. Вона, як правило, актуалізується ближче до чорнобильських роковин, у той час як знакові для всієї країни події, наприклад, добудова двох реакторів на Хмельницькій АЕС – виносяться на обговорення лише на локальний рівень. А рішення про інші, не менш знакові та контроверсійні будівництва, як то недавно розпочаті створення Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива у Чорнобильській зоні та заводу з виробництва ядерного палива на Кіровоградщині, взагалі ухвалюються десь у кабінетах і на обговорення фактично не виносяться. Дискусія молодих людей на ці теми могла би слугувати непоганим прикладом для всього українського суспільства. Особливо якби до неї дослухалися вчасно.

Після фінальних дебатів зустрічаю Ґабріелу і запитую, чи змінила вона свою думку про атомну енергетику після обговорення – школярка не відступила від своїх поглядів.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ БОКС

«За те, що цей фінал узагалі відбувся, дякувати, серед іншого, треба тому, що у школах-учасницях учні приблизно від 8–9 класів інтенсивно готуються до культури дебатів, правил гри, – розповідає ***Тижню*** Ельке Кізевальтер, координаторка і радниця Центрального відомства Німеччини з питань освіти за кордоном, яке опікується в Україні спеціалізованими школами з поглибленим вивченням німецької мови. – Відбулося чотири регіональних змагання серед шкіл на Сході, Півдні, Заході України та в Києві. По два переможці з кожного регіону прибули до Києва для участі у фіналі країни». До міжнародного фіналу вийшли дві українки. Перемогла ж у цьогорічному конкурсі Аннетт Лимар з Естонії.

Вчителі, які супроводжували та підтримували своїх учнів у фіналі, є головними впроваджувачами дебатів в українські школи. «Дебати мають стати тим заходом, який проводять школи України серед своїх старшокласників, – вважає Валентина Орап, заступник директора спеціалізованої школи

ДЕБАТИ ПО-КИЇВСЬКИ.
Фіналістами конкурсу стали найкращі з-поміж 2300 учнів із понад 140 шкіл України, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Росії, Чехії та Угорщини

№239 у Києві, у якій навчається одна з фіналісток. – Наша школа лише два роки бере участь у цьому проекті. Звісно, важко дебатувати німецькою мовою, якщо діти не роблять цього рідною. Тому ми у своїй школі торік провели дебати українською – знайшли відгук у наших колег. Тема була такою: «Україна – це моє майбутнє?» Певні правила, за якими проводяться дебати, коли треба вкластися хвилина у хвилину, – чудові тренінги і розвиток навиків саме для старшокласників. Коли ми буваємо у Польщі, Чехії, бачимо, що кожен старшокласник знає правила дебатів, тому що або сам брав участь, або був глядачем, для них це вже органічно».

До речі, німецьким вчителям, які працювали в українських школах у рамках міжурядової угоди 1993 року і готували учнів до участі в «Міжнародних молодіжних дебатах», торік було відмовлено в акредитації МЗС. На сьогодні в Україні не залишилося жодного вчителя-носія німецької мови із 15, які працювали в українських школах раніше.

ДИСКУСІЇ, ЯКИХ ПОТРЕБУЄМО

Теми, які порушувалися на дебатах, бралися часом зі шкільного життя, подеколи мали різну актуальність для різних країн. Обговорювалися, серед іншого, доцільність впровадження так званого анонімного резюме для прийому на роботу, в якому не мають бути вказані ім'я, вік, національність і стать, немає фото, а зазначено лише освіту і здобутки – задля запобігання дискримінації за віком, статтю чи національністю. Також дебатували про те, чи мають неповносправні діти навчатися в одній школі з повносправними, чи повинно вживання алкоголю бути заборонене для дітей до 18 років. Деякі теми формулювалися задля пошуку єдиного рішення у межах єдиної Європи. Хоча гіпотетичне ухвалення такого рішення у ЄС не поширюється автоматично на Україну, і це не могло не позначитися на аргументації українських учасників. Тож наші учні вчилися мислити на перспективу у межах об'єднаної Європи.

Операція «Антифанат»

Чому міліція репресує футбольних ультрас

Автор:
Богдан Буткевич

Останні два-три місяці майже в усіх регіонах України трапляються ексцеси за участю футбольних фанатів. Апофеозом цього тренду стала нещодавня заява донецьких ультрас про початок безстрокового протесту проти репресій із боку міліції. «Кроти», як називають фанів «Шахтаря», бойкотуватимуть домашні матчі клубу Ріната Ахметова. Водночас у Сімферополі міліція жорстоко розігнала прихильників місцевої «Таврії», затримавши більш як половину ультрас. Джерела ***Тижня*** стверджують, що вказівку «зачистити» фанатський рух дали в найвищих кабінетах. І пов'язано це не тільки і не стільки з бажанням загнати футбольних хуліганів у підпілля, щоб вони не бешкетували під час Євро-2012. Влада боїться протестно налаштованих молодіжних угруповань, які до того ж організованіші та дієвіші, ніж розрізнені штаби опозиційних партій. Фанати також кажуть про бажання міліції отримати право на охорону матчів фінальної частини чемпіонату Європи з футболу, що дасть МВС доступ до майже 1 млрд грн.

ЗА 101-Й КІЛОМЕТР

Часом «Ч» стало 7 серпня цього року. На 65-й хвилині матчу п'ятого туру Прем'єрліги України між київським «Динамо» та львівськими «Карпатами» на бігових доріжках столичного стадіону почалася бійка. Такий собі Андрій Саламатов зірвав із гостьового сектора львівських ультрас прапор із зображенням Романа Шухевича. За гостей вступилися швидкі на розправу динамівські фани, які побили провокатора та повернули прапор своїм львівським друзям. Як виявилося згодом, Саламатов є відомим у соцмережах україно-фобом, не раз виступав із відповідними заявами в інтернеті, має членський квиток екстремістської організації «Євразійський союз молоді», яка причетна до спилювання тризуба на Говерлі 2007 року.

За кілька хвилин після інциденту із Саламатовим сектори київських ультрас спонтанно заскандували: «Спасибо жителям Донбасса за президента п***раса», яка після цього стала відомою на всю країну. Подальші події дають зрозуміти, що саме цей момент був поворотним у ставленні влади до фанатів, адже відеоролик із речівкою блискавично перетворився на хіт всесвітньої мережі, попри незграбні спроби спецслужб видалити його, породивши безліч інтернет-мемів.

Невдовзі після матчу міліція порушила кримінальну справу за фактом побиття ненависника Шухевича за статтею «Хуліганство». За тиждень правоохоронці затримали одного з лідерів фа-

СХІД І ЗАХІД РАЗОМ. Ворогуючі угрупування ультрас об'єднуються перед обличчям спільного ворога

ФОТО: УНІАН

натського руху «Динамо», «споукмена» (той, хто заряджає речівки. – **Авт.**) Андрія Коренівського. «Думаю, що вибір моєї кандидатури не випадковий, – вважає Андрій. – Міліція прекрасно знає, що я з мегафоном завжди, і справа виникла саме через «заряд» про Донбас. Хоча не я його заводив, він виник сам по собі. Увесь час, коли був у РУВС, мені казали: вийду звідси тільки в тому випадку, якщо зізнаюся, що це я бив Саламатова. Слідчий мільйон разів прокручував відеозапис бійки й тиснув, мовляв, дивись, ось тут ти його вдарив, визнай це, і ми тебе випустимо. При цьому мені демонстрували епізод, де чиясь нога в джинсах врізається в бік Саламатова, тоді як я того дня був у шортах».

Після 12-годинного допиту та після того, як під райуправління під'їхало близько трьох сотень динамівських фанатів і кілька десятків журналістів, Андрію хоч і змінили статус у справі зі свідка на підозрюваного, але все ж таки випустили під підписку про невиїзд. Наостанок натякнули, що «треба було менше всякого лайна кричати».

«Слідчий, що веде справу, постійно виходив радитися під час допиту, – пригадує Коренівський. – Він дуже молодий, видно, що недосвідчений, і хтось зверху керував його діями. Що ж стосується Саламатова, то дуже схоже на те, що в цієї людини справді була чітка мета – спровокувати, перевести конфлікт у виразно політичну площину. Недаремно ж він у всіх своїх виступах постійно намагається вплітати тему 9 Травня і так званого побиття ветеранів «найнятими нацистами з Києва». Звичайно, уся ця ситуація цілком може бути і через бажання дискредитувати уболівальників – показати, що вони мають стосунок і до політичних подій, і є джерелом небезпеки на стадіонах. Влада давно вже намагається зробити з фанатського руху опудало, показати, що це люди, які тільки й чекають, щоб виявити свої неодмінно «нацистські» погляди або влаштувати якісь безлади. Думаю, причина в тому, що на безпеку Євро-2012 виділяються чималі кошти. Якби міліція справді хотіла все тихо й мирно вирішити, можна було спокійно провести в кожному великому місті зустрічі з місцевими вболівальниками і про все домовитися, навіть якщо вже вони так нас бояться. Адже цей чемпіонат для фанатів – пошесть, яка їм абсолютно не потрібна. Це нагадує цирк, який приїде до міста, покаже свою програму й поїде собі, зате нас намагаються вивезти, за звичкою, на 101-й кілометр».

ВІД ФАНАТІВ ВИМАГАЛИ ВІДМОВИТИСЯ ВІД «КСЕНОФОБСЬКИХ» РЕЧІВОК НА ЗРАЗОК... «СЛАВА УКРАЇНІ!»

Андрію Коренівському загрожує ув'язнення терміном до чотирьох років, справу до суду обіцяють передати в листопаді. За його словами, він сподівається, що все буде гаразд, хоча абсолютно готовий до несприятливого розвитку подій. «Тільки за маму дуже прикро», – каже він.

ПРОЦЕС ПІШОВ

У середині жовтня всі об'єднання ультрас донецького «Шахтаря», головного опонента «Динамо», виступили в ЗМІ з такою заявою: «На жаль, у зв'язку з усе більшим наростанням репресій з боку органів МВС щодо футбольних фанатів у Донецьку, ми змушені оголосити безстроковий протест і припинити активну підтримку та створення будь-яких хореографій, щоб запобігти можливим звинуваченням і провокаціям, уникаючи відвідування домашніх ігор «Шахтаря».

Представники донецького фанатського руху, з якими поспілкувався ***Тиждень***, одностайні: проблеми почалися одразу після того, як київські ультрас уперше прокричали «Спасибо жителям Донбасса...». «Такого тиску ще не було ніколи, – стверджує Сергій С. – На наступному ж матчі на рівному місці, без будь-якого приводу нам влаштували дикий «шмон» перед входом на стадіон, вилучили всі банери та плакати. Що не забрали перед матчем – забрали після. Згодом розігнали фанатський марш, затримали кілька десятків осіб нібито за несанкціоноване зібрання з радикальними намірами. А потім розпочалися виклики на «співбесіди» до міліції. Людей забирали на очах родини біля під'їзду, приходили до них на роботу, до інституту. Тобто робили все для психологічного тиску на нас. На допитах усіх шантажували, мовляв, кидайте цю фігню, бо «всі сядете». Вимагали відмовитися від «ксенофобських» ›

речівок на зразок «Слава Україні!», казали: «Краще вам не приходити на стадіон і не псувати людям свято».

Хоч як дивно, правоохоронці не залишили без уваги демарш фанатів «Шахтаря». МВС виступило із заявою, в якій відзначило «зростання націоналістичних і ксенофобських настроїв» у фанатському середовищі. На думку донецької міліції, географія цього радикалізму охоплює майже всю Україну: окрім Донецька це Маріуполь, Краматорськ, Слов'янськ, Львів, Харків, Полтава, Миколаїв, Луганськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Херсон, Сімферополь, Севастополь. А ось свою гіперактивність в антифанатській діяльності міліціонери без зайвих сентиментів пояснили наближенням Євро-2012 і «відповідними вимогами УЄФА».

«Орли Могильова» так пояснили розгін уболівальників: «Працівники міліції в Донецьку відвернули несанкціонований марш групи молодих людей. Вони йшли містом під виглядом футбольних фанатів, вигукували гасла, що закликають до розпалювання національної ворожнечі. Під час затримання вони представилися ультрас ФК «Шахтар» і «Металург», хоча цього дня в жодної зі згаданих команд матчів не було». Тональність і причиново-наслідкові зв'язки у реченнях чомусь найбільше нагадують зведення російських колег наших правоохоронців про розгін чергового «маршу незгодних».

ФОТО: УНІАН

ІНЦИДЕНТ ІЗ САЛАМАТОВИМ. Фанати атакують провокатора, який відібрав прапор із зображенням Шухевича

Наразі бойкот домашніх матчів «Шахтаря» триває. Понад те, перед загрозою репресій навіть відступає міжклубна ворожнеча: на останньому матчі «Динамо» з «Шахтарем», непримиримі, здавалося б, опоненти, уклали пакт про ненапад. Кияни та донеччани протягом матчу утримувалися від будь-яких образливих вигуків чи речівок на адресу одне одного.

«ПРИЖУЧИТИ ГОВНЮКІВ»

Джерела ***Тижня*** наполягають: на «профілактичні співбесіди» почали викликати фанатів у Львові, Дніпропетровську, Запоріжжі, Луцьку. Риторика та стиль роботи ті самі, головна думка, яка доноситься до вболі-

НАЙБІЛЬШІ ФАНАТСЬКІ РУХИ В УКРАЇНІ

«МЕТАЛІСТ» (ХАРКІВ)
Чисельність: 5–6 тис.
Друзі: «Чорноморець» (Одеса), «Кривбас» (Кривий Ріг)

Вороги: «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Динамо» (Київ), «Ворскла» (Полтава), «Іллічівець» (Маріуполь), «Оболонь» (Київ), «Шахтар» (Донецьк), «Металург» (Донецьк), «Арсенал» (Київ)*

«ДНІПРО» (ДНІПРОПЕТРОВСЬК)
Чисельність: 4–5 тис.
Друзі: «Динамо», «Карпати» (Львів)

Вороги: «Металіст», «Чорноморець», «Шахтар», «Ворскла», «Арсенал», «Кривбас», «Металург»

«ДИНАМО» (КИЇВ)
Чисельність: 4–4,5 тис.
Друзі: «Дніпро», «Карпати», «Оболонь»

Вороги: «Чорноморець», «Металіст», «Шахтар», «Ворскла», «Кривбас», «Волинь» (Луцьк), «Арсенал»

вальників, «зникніть і не вилазьте».

«Річ у тому, що теперішнє керівництво держави дуже хворобливо ставиться до будь-яких потенційно небезпечних у протестному плані організованих груп, – стверджує соціопсихолог Сергій Таршинський. – А футбольні фанати є дуже згуртованими та організованими. І як тільки вони показали чітко своє ставлення до нинішньої влади, та одразу відреагувала так, як уміє: треба мочити, поки ті не приєдналися до організованого опозиційного руху. Тому замовлення на тиск на них йде із самого верху, від тих людей, хто курирує у владній команді суспільний сектор».

Працівник Головного слідчого управління МВС на умовах анонімності розповів ***Тижню***, що в ході справи про побиття Саламатова правоохоронцям було наказано вийти на людину, яка запустила в маси речівку «Спасибо жителям Донбасса...». «Нам зателефонували з Адміністрації президента після того, як відповідний ролик почав гуляти в інтернеті, – стверджує співрозмовник ***Тижня***. – Доволі різко дали зрозуміти, що «або ми цих говнюків прижучимо», або, мовляв, багатьом доведеться шукати нову роботу. Власне, ми фанатами займаємося давно, у кожному великому місті створені відповідні бази. Але тепер нам дали чітку команду: вони мають стулити рота».

Щоправда, є ще один аспект проблеми, зовсім не політичний. Питання в тому, хто забезпечуватиме охорону об'єктів футбольної першості Європи 2012 року. Адже, згідно з правилами УЄФА, безпосередньо на стадіонах перебувають не працівники правоохоронних структур, а так звані стюарди, які на заході є фактично окремою професією. Себто фахівці з безпеки проведень масових заходів. Зрозуміло, що в Україні професійних стюардів немає і навряд чи їх встигнуть підготувати до початку Євро. Тому вже давно ведуться розмови про те, що в їхній ролі у відповідній уніформі на стадіонах і біля них виступатимуть працівники МВС.

ПРОБЛЕМИ У ФУТБОЛЬНИХ УЛЬТРАС ПОЧАЛИСЯ ОДРАЗУ ПІСЛЯ ТОГО, ЯК КИЇВСЬКІ ФАНАТИ ПРОКРИЧАЛИ «СПАСИБО ЖИТЕЛЯМ ДОНБАССА...»

Таке палке бажання обслуговувати матчі першості в наших міліціонерів викликане не так любов'ю до футболу, як прагненням освоїти чималі кошти, які виділить і УЄФА, і оргкомітет Євро-2012 на охорону. За непідтвердженою інформацією, йдеться про майже 1 млрд грн. Легалізувати правоохоронців на трибунах стадіонів дуже просто: право на гарантування безпеки під час матчів футбольної першості віддадуть потрібній фірмі, а та, своєю чергою, підпише контракт із МВС.

На відміну від, наприклад, Росії за українським фанатським рухом донедавна не було помічено очевидних виявів екстремізму чи ксенофобії. Нині ж, немов за помахом чиєїсь руки, суспільству почали насаджувати думку про вболівальників-покидьків. Вочевидь, якщо воно повірить у «фанатську небезпеку», міліцію знову повернуть на трибуни, звідки її прибрали після звірячого безпричинного побиття дніпропетровським «Беркутом» київських уболівальників на матчі Суперкубка України в 2007 році. Тоді буде набагато простіше протягти своїх працівників у стюарди та освоїти бюджетні кошти. Особливо враховуючи, що таке «закручування гайок» вкладається в загальну концепцію відносин нинішньої влади із суспільством.

«КАРПАТИ» (ЛЬВІВ)
Чисельність: 3,5–4 тис.
Друзі: «Динамо», «Дніпро»

Вороги: «Чорноморець», «Волинь», «Ворскла», «Арсенал»

«ШАХТАР» (ДОНЕЦЬК)
Чисельність: 1–2 тис.
Друзі: «Ворскла», «Чорноморець», «Карпати»

Вороги: «Динамо», «Дніпро», «Зоря» (Луганськ), «Іллічівець», «Кривбас», «Металіст», «Металург», «Оболонь», «Арсенал»

«ЧОРНОМОРЕЦЬ» (ОДЕСА)
Чисельність: 1–1,5 тис.
Друзі: «Шахтар», «Металіст», «Ворскла», «Кривбас»

Вороги: «Динамо», «Дніпро», «Карпати», «Оболонь», «Таврія», «Арсенал», «Іллічівець», «Волинь»

* Усі угруповання (сповідуючи праву ідеологію) ворогують із фанатами-ліваками київського «Арсеналу».

СЕЛО.

В Україні щотижня зникає одне село

Де люди?

Автор:
Олена Дмитрик

Фото автора

З Богданом ми познайомилися на автобусній зупинці в селищі Бородянка Київської області. До старенького автобуса, який, якщо пощастить, ходить кілька разів на день, хлопець давно звик. Усе життя він щодня кудись їздив: спочатку до школи, зараз – до ПТУ, де вчиться на тракториста. У його рідній Старій Буді школи немає, як майже немає й мóлоді. За відсутності елементарної інфраструктури та матеріальних умов у мешканців більшості українських сіл вибір невеликий: виїжджати або виживати.

ВІЛЛИ І ВІНИКИ

Села неподалік Старої Буди майже мертві. Навіть водій автобуса відмовляється їхати до Великого Лісу або Коблиці, які розташовані далі по трасі. За його словами, у Великому Лісі живуть лише дід та баба – решта виїхала, бо не проживеш. Інший водій заперечує: останнім часом життя «мертвих» сіл пожвавлюється. Там будують дачі, вілли і навіть клуб заможні кияни. Проте їхати все одно не радить: автобус до самого села не ходить, тим, хто без машини, доводиться добиратися пішки, і ввечері завжди ризикуєш лишитися ночувати просто неба.

У Старій Буді вілл немає. Однак її мешканці про це не шкодують – вважають, що їм ще пощастило, адже є населені пункти, у яких ситуація значно гірша. Старожили згадують, що село колись було набагато більшим. Зараз воно має лише дві вулиці та 80 хат. «Молодьож уся тікає, роботи немає – от вам села вимирають. Хароша була б оплата – і люди оставалися б, робили», – жаліється Коля, дід Богдана. За ті вісім років, що він тут живе, мешканців трохи побільшало. Проте населення зростає не за рахунок дітей (їх у селі лише кілька), а за рахунок приїжджих і дачників-киян: «Старікі всі заїжджають сюда, пенсіонери. Село хороше, спокойне, ліс рядом, по ягоди, по гриби завжди йдуть люди». «Це ж не ягоди, це гроші!» – додає його дружина Галина. Ба-

гато хто із селян продає їх, інші винаходять власні методи. Сусід Микола відкрив єдиний магазин у Старій Буді, проте не так заради заробітку, як для порятунку односельчан. «Добре, що в нас хоч машина є – поїхали, купили продуктів. А як старенька бабка? То Микола зробив магазин. Він тут навіз товару, тепер усе є», – радіє дід Коля. Проте згодом затягується самокруткою і зітхає: «У ньому «курити» немає».

Ми проходимо повз хату, біля якої зібралися «на підробіток» три сім'ї: і старі, і малі плетуть у дворі віники, які згодом продаватимуть у місті. «Люди виживають, поки сезон, а як випаде сніг, нічого не буде. Оце як уторгуємо за один віник рубль сімдесят, то й добре», – кажуть жінки.

За останні 25 років на Київщині зникло
97,
на Полтавщині –
83,
на Житомирщині –
48 сіл

Частка сільського населення України становить
31,4%,
решта
68,6%
мешкає в містах

ПУСТКА. Покинута хата в селі Стара Буда, що на Київщині

«НАС РЯТУЄ ТРАСА»

Віники – типовий заробіток для селян по всій Україні. Їх плетуть і в селі Легедзине Черкаської області. А ще здають по 2 грн молоко посередникам, які згодом перепродують його по 6–8 грн молокозаводу. Сергій Павленко, місцевий мешканець, вельми песимістично налаштований щодо майбутнього сіл: «Ті, що за 30–40 км від міст, ще подриґаються, а решта заростуть бур'янами». Про Легедзине відповідає коротко: «Нас рятує траса». Нею добираються на роботу до Умані чи Тального, нею ж їздять до районного центру вирішувати кожну дрібну проблему.

З Малої Березанки в Київській області дорога до роботи займає дві з половиною години – електричкою та автобусом. Місцеві жінки працюють у Києві санітарками в лікарні, чоловіки – охоронцями чи двірниками. Іншого вибору в людей немає: за їхніми словами, село вмирає на очах. Після занепадання тваринницьких ферм молодь віддає перевагу життю в місті (з дорогою орендою житла, але стабільним прибутком), аніж поневірянню в пошуках роботи у селі.

БЕЗ ВІКОН, БЕЗ ДВЕРЕЙ

«Єсть добрі люди в селах, але ж душить горілка», – розповідає мені Галина. У Старій Буді її називають народною цілителькою, і хворі з'їжджаються до неї з навколишніх населених пунктів. Проте ні вона, ні медсестра в медпункті, який «обладнаний» бинтами і йодом, не можуть вилікувати головну хворобу – пияцтво. За сім років від алкоголізму в Старій Буді померли 10 людей. У селах спиваються всі: і чоловіки, і жінки. Галина показує довкола: «Ось дивіться, як пустки є хати, тому шо водка. Мають гроші, заробили – пропили. А як же ж дальше, як жити?» Смерть старих батьків, відсутність підтримки, а також сезонність підробітків та невіра в майбутнє сприяють тому, що люди шукають порятунку у пляшці. Утім, багато хто переконаний, що в містах ситуація ще гірша: селянки, які торгують на київських ринках, звикли до постійних вимог «дай 20 копійок» місцевих алкоголіків.

Діти у Старій Буді на відому загадку «Без вікон, без дверей» мають свою відповідь: сільський клуб. Від будівлі, де колись були танці й велика груба, лишилися тільки голі стіни і купа пляшок на підлозі. Саме тому дітлахи мріють поїхати до міста чи більшого села – там і дискотека, і кіно.

ЗАМКНЕНЕ КОЛО МІГРАЦІЇ

За даними Держкомстату, сільське населення лише за останній рік зменшилося на 0,7%. На 1 серпня його частка дорівнювала 31,4%, решта 68,6% українців уже мешкають у містах. Основними причинами міграції, яка є одним із факторів цього зменшення, є високий рівень безробіття та низький рівень життя. За результатами дослідження КМІСу на замовлення ПРІК ПРООН, в Автономній Республіці Крим (де сільське населення становить 77%) половина домогосподарств можуть підтримувати лише базові потреби, а 1/5 усіх опитаних не здатні забезпечити собі навіть гідне харчування. ›

Переїзд працездатного населення спричиняє подальшу «ланцюгову реакцію» майбутньої міграції. Найочевиднішим прикладом є школи. У сільській школі Малої Березанки, де раніше були перші «А», «Б» і «В» класи, зараз перший клас відкривають, якщо є хоча б двоє дітей. Проте там не впевнені, чи довго ще так триватиме. Адже заклади, яким бракує учнів, закривають. Утримувати їх задорого для держави. Утім, саме відсутність школи в рідному селі (або низька якість освіти в сусідньому, де навчаються лише 40 дітей з усіх околиць), стає для молодої сім'ї важеньким камінцем на терезах вибору місця проживання. Колишні селяни мігрують у пошуках кращої освіти для дітей, доступнішого транспорту та медицини, але передусім роботи.

БУДИНОК БЕЗ КУЛЬТУРИ. Нечисленні діти, які мешкають у Старій Буді, бавляться в недіючому сільському клубі

На селі як стихійного лиха бояться дня, коли дозволять продавати землю аграрного призначення. Люди переконані: держава не купуватиме її, а в дрібних фермерів забракне грошей на таку покупку. «Чоловік придбав трактор, той поламався – мусить позичати 2 тис. грн на новий. А далі що вродить, те й буде... – скаржиться Сергій із Легедзиного. – Скуплять землю юридичні особи – «пан» або два «пани», які й так уже багато її мають». Думку Сергія поділяють у багатьох селах. Уже зараз бізнесмени-інвестори майже не потребують місцевої робочої сили, використовуючи механізацію праці. Селяни переконані, що недалекоглядні і непродумані законодавчі ініціативи змусять їх покинути землю, яка так довго їх годувала. Поки що ж вона залишається головним чинником, який затримує людей у селі.

50,5%
населення світу 2010-го проживало в містах. Щороку ця цифра збільшується на 1,85%

За прогнозом Population Reference Bureau, до 2030-го частка міського населення у світі сягне
60%
Міське населення у розвинених країнах становитиме
81%,
а в менш розвинених –
56%

СЕЛО І В ЄВРОПІ СЕЛО?

Масова урбанізація призводить до зростання безробіття, люмпенізації, перенаселення міст. Україна не єдина держава, яка має на «порядку денному» болюче «сільське питання». Старенька Європа бореться водночас і з демографічною кризою, і зі зменшенням сіл як побічним ефектом урбанізації. Стратегії боротьби залежать від конкретної країни. Наприклад, Болгарія, як і багато інших країн Балканського регіону, намагається переорієнтувати сільських мешканців на отримання прибутків, відмінних від вироблення і збуту сільськогосподарської продукції. За словами Стюарта Берджеса, голови британської Комісії для сільських громад, у Великій Британії близько 200 тис. молодих людей вирушають із села до міста. Серед основних причин – брак роботи, доступного житла, а також... швидкісного інтернету. Проте уряд країни прагне до початку 2012 року забезпечити кожен будинок доступом до широкосмугової інтернет-мережі.

Поет і фотограф Том Поу побував у вимираючих селах Іспанії, Франції, Італії, Німеччини та Росії, намагаючись зберегти і відродити їх хоча б у віршах чи на світлинах. «Села помирають. Вони завжди помирали тоді, коли не знаходили більше причин для існування. Що, безперечно, втрачається з їх зникненням, то це міріади різноманітних поглядів на світ», – каже митець. Проте наука часто має більше оптимізму, ніж поезія. Вчені намагаються окреслити перспективи розвитку сіл в умо-

вах XXI століття, називаючи їхнє «стискання» «зростанням навпаки». Дослідник Ендрю Картрайт із Центральноєвропейського університету стверджує, що риторика занепаду і вимирання може відвернути увагу від зв'язку села і міста, який усе ще є. Він підкреслює важливість того, що села часто відроджуються завдяки дачникам і дачницям, а також «міським селянам», які регулярно відвідують своїх родичів. Таким чином долаються відчуття ізоляції, віддаленості та самотності.

Незважаючи на те що українські селяни часто почуваються «останніми героями», вони мають достатньо енергії, щоб боротися за виживання. У Легедзиному місцевий режисер-аматор Владислав Чабанюк знімає фільм «Казка про Чорного козака». Головну роль у ньому виконує Наомі Умань, американська режисерка, а тепер легедзянка, яка віддала перевагу життю в українському селі. Усі мешканці можуть випробувати свої акторські таланти, а згодом, коли стрічка буде завершена, зібратися на перегляд у місцевому клубі. Можливо, колись побачать цей фільм і у відродженому клубі в Старій Буді. Принаймні 16-річний майбутній тракторист Богдан сповнений оптимізму і виїжджати нікуди не збирається.

ЕКСПЕРТИЗА

Вихід – модернізація села

Тиждень запитав про причини вимирання сіл Олексія Позняка, завідувача відділу міграційних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАНУ

Сільське населення в Україні завелике за європейськими мірками. Ми маємо надто низький рівень механізації та автоматизації сільського господарства: ті роботи, які в Європі здійснюють фермер і два-три найманих працівники, у нас виконує ціле КСП. Насправді за умов його модернізації відплив населення до міст не є загрозливим.

У ЄС процес міграції із села не так яскраво виражений. Завдяки загальному рівню розвитку транспортної інфраструктури люди можуть жити за 50–70 км від великого міста й працювати в ньому. У нас такий спосіб життя є значно дорожчим через гірший розвиток транспортної інфраструктури.

Нині в Україні чисельність населення зменшується. Збільшення спостерігається лише в деяких населених пунктах, де вікова структура молодша: у поселеннях західних областей та приміських зонах великих міст. Причому навряд чи можна говорити про те, що якісь населені пункти швидко зростають. Зазвичай у передмістях великих міст темпи збільшення кількості населення дещо вищі, ніж у самих містах: Бровари та Ірпінь зростають швидше, ніж Київ, Іллічівськ швидше, ніж Одеса. Чимало передмість Дніпропетровська, Львова, Запоріжжя чисельно збільшуються, тоді як самі ці обласні центри зменшуються. У найближчі 5–10 років, найімовірніше, зростатиме кількість мешканців Києва і приміської зони, а також Харківської та Одеської агломерацій, сільське населення зменшуватиметься швидшими темпами, ніж міське. Перспективи розвитку сільської місцевості залежать від того, чи буде модернізовано сільське господарство.

Записав Дмитро Ткач

Дорога за Збруч

1946 року Західна Україна дала голодуючим селянам із Наддніпрянщини допомогу, яка пом'якшила «останній сталінський удар» і відвернула повторення Голодомору

Автор:
Олександр Пагіря

ІЛЮСТРАЦІЯ: В.С. НЕНАДО. «СКОРБОТА»

Повоєнний голод, що охопив центральні, південні та східні області УРСР у 1946–1947 роках, мав трагічні наслідки для селян, які після страхіть окупації були вкотре приречені комуністами на вимирання без хліба. За окремими параметрами це виявилося фатальною реінкарнацією катастрофи 1932–1933 років. У той нелегкий час допомога населення Західної України голодуючим зі Сходу стала не тільки прикладом національної солідарності, а й закликом до опору тоталітарному режимові.

ЗА РАХУНОК СЕЛЯН

Серед причин голоду дослідники зазвичай виділяють повоєнну руїну, посуху з неврожаєм, економічну політику більшовицького уряду, спрямовану на нарощування військового потенціалу СРСР в умовах протистояння із Заходом. Загострювали ситуацію експорт зернових до країн так званої народної демократії (СРСР у вигляді довгострокових кредитів та безоплатної допомоги надав їм близько 2,5 млн збіжжя), конфіскаційні хлібозаготівельні кампанії, надмірні податки, державні позики, неоплата праці колгоспників, припинення постачання мешканцям села та міста продуктів продовольства за картками. Перетворені на кріпаків, хлібороби несли тягар непосильної праці на користь держави (від 150 до 300 трудоднів на рік для дорослих і від 50 до 100 – для

підлітків), надмірних поборів, які перевищували норми РРФСР, державних насильницьких позик, зазнавали обкрадання й побиття.

Загалом голодувало 18 із 25 областей тодішньої УРСР та понад 3 млн населення. Недоїдали не тільки колгоспники та члени їхніх сімей, а й робітники, інваліди війни та праці, нещодавні фронтовики. Замість допомоги у злиденній ситуації сталінський режим тільки посилив репресивний тиск на українське село, вимагаючи збільшення хлібопостачання до центру (загалом 1946-го було визначено план у 362,75 млн пудів зернових). Пік безхліб'я припав на зиму 1946–1947 років. Станом на червень 1947-го в УРСР зареєстрували 1,154 млн виснажених недоїданням людей-дистрофіків. Безпосередньо померло від голоду від 1 до 2,8 млн осіб.

«ПО ХЛІБ У ЗАПАДНУ»

Ситуація 1946–1947 років принципово відрізнялася від 1932–1933-го наявністю рятівного чинника у вигляді ще не колективізованих західних областей, що виступали своєрідним продовольчим оазисом в ураженій голодом Україні. Зокрема, станом на 1 січня 1948 року в них, за винятком Північної Буковини, було об'єднано в колгоспи 5,4% аграрних господарств. Попри непросте життя в умовах повстанської «війни після війни», селяни-господарі із цих регіонів виростили непоганий урожай.

Оминаючи загороджувальні загони, маси голодуючих рушили по хліб у Західну Україну, вони сподівалися знайти там порятунок для себе та своїх сімей. «Численні юрби чоловіків, жінок, підлітків і дітей збиралися на залізничних станціях, штурмували пасажирські й вантажні поїзди. На підніжках, покрівлях вагонів, у тамбурах і на буферах, вдень і вночі, в дощ і непогоду, гнані голодом, обдерті, брудні й закіптюжені, вони прямували на захід. Як немовля простягало рученята до материної пазухи, а спраглий хотів доторкнутися губами до джерела, так колгоспна Україна тягнулася до своїх краян, західноукраїнських братів, шукаючи порятунку від голодної смерті», – зазначав письменник Іван Шульга.

ІЛЮСТРАЦІЯ: О.Г.МАКСИМЕНКО, «ГОСПОДАРІ ЗЕМЛІ»

УСУПЕРЕЧ РЕАЛЬНОСТІ. В розпал голоду 1946–1947 років твори митців, підлеглих комуністам, промовляли цілком протилежне

ДО РЕЧІ

За 1948–1953 роки у процесі «другого розкуркулювання» українського села, що його проводили за таємним указом Президії Верховної Ради СРСР від 21 лютого 1948-го «Про виселення з УРСР осіб, які ухиляються від трудової повинності в сільському господарстві і ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя», до неосвоєних районів СРСР було вивезено 33366 українських селян. За тим-таки указом упродовж 1948–1950-го винесли 12 тис. «громадських вироків» колгоспникам.

Будучи релігійно та національними свідомими, західні українці виявили справжнє християнське милосердя та співчуття щодо сотень тисяч голодуючих співвітчизників зі Сходу, повсюдно виказували їм гостинність і допомогу. Про хлібні вояжі розповідають очевидці. «1947 рік був голодним для багатьох, а для нас – особливо. Я разом з подругою поїхала до Дрогобича. Там люди зустріли нас як рідних. Урятувалися від голоду, ще й мамі, сестрам возила хліб, горохове борошно, інші продукти», – згадувала Лідія Капустіна із Запорізької області.

Уродженець села Степань Рівненської області Степан Пінчук свідчив про прийом знедолених східняків у рідній місцевості: «Від пізньої осені [1946 року] через усю зиму до самої пізньої весни до нас заходила маса нещасного голодного люду. Звичайно, про якусь там торгівлю чи обмін не могло бути й мови, бо люди ці були до краю виснажені, з порожніми торбами і голодні, а якщо хтось і мав якусь одіжку, то нам і не показував, бо в нас одяг тоді був кращий, ніж, скажімо, в самих радянських райкомівців. [...] Як правило, обдаровували голодуючих за «спасибі». Люди давали, хто скільки міг, враховуючи наплив прибульців та свої інтереси. Всі, хто навідувався в наш куток із вітряком на горбі, швидко дізнавалися, що тут пахне борошном. Тож на ніч до нас сходилося стільки люду, скільки могла вмістити найпросторіша кімната».

Крім того, голодуючі купували в селян на Заході за гроші чи вимінювали за різні речі хліб, крупи, картоплю та інші продукти, і, пробувши там деякий час, поверталися додому. Дехто наймався на тимчасову або постійну роботу. Особливо великий наплив людей спостерігався із Правобережної України, а також із Полтавської, Харківської, Одеської та Херсонської областей. Зокрема, в доповідній записці УМДБ Київщини за 24 травня 1947 року йшлося про те, що в області не було жодного села, половина жителів якого не побувала б у Західній Україні. За даними радянської статистики, залізничною лінією Козятин – Шепетівка – Здолбунів щодоби виїздило по хліб 15 тис. громадян.

Радянські правоохоронні органи (транспортна міліція, загороджувальні загони, МДБ) вели непосильну боротьбу проти «нелегального» перевезення хліба із Західної України, затримуючи подорожніх і відбираючи в них здобуте тяжкими зусиллями продовольство. У першій половині 1946-го органами транспортної міліції тільки у Львівській області з поїздів були зняті 97 633 особи, які прямували зі Сходу. Активно працювало МДБ, засилаючи в середо- »

вище вояжерів агентуру для виявлення антирадянських елементів. Шлях по хліб був доволі небезпечним. Багато людей гинули в дорозі, зазнавали нападів грабіжників, помирали виснажені, вже діставшись пунктів призначення.

Масові контакти жителів УРСР у цих екстремальних умовах стали не тільки елементом солідаризації селянства західних областей із голодуючими колгоспниками Наддніпрянщини, а й найбільш масштабним досвідом соціальних комунікацій українців різних регіонів по завершенні возз'єднання етнічних земель у складі республіки. Таким чином відбувалось обговорення наболілих проблем життя в умовах радянської дійсності: східняки розповідали про трагедії, які спіткали їх та їхні родини, відверто висловлювались проти колгоспного ладу, а нерідко й проти самої сталінської тоталітарної системи, західняки нарікали на масові радянські репресії та депортації, жорстоку антиповстанську боротьбу. Все це сприяло не тільки подоланню взаємних стереотипів у ставленні одне до одного, а й формуванню спільної позиції щодо більшовицького апарату.

ПІДПІЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ

Чималу роль у формуванні думки західних українців про допомогу голодуючим співвітчизникам на Сході відіграло націоналістичне підпілля. У 1946–1947 роках ОУН та УПА провели масштабну роз'яснювально-інформаційну кампанію щодо природи та причин штучно організованого сталінським режимом голоду, закликаючи населення саботувати хлібозаготівлі й чинити збройний опір більшовикам. У липні 1946-го було видано вказівку Проводу ОУН її осередкам зривати хлібопостачання. У серії відозв та звернень, зокрема «Чи буде голод?», «Брати з-над Дніпра!» «Брати голодуючі!», «До голодуючих!», керівництво ОУН та командування УПА наголошували на рукотворному характері лиха й закликали селян не здавати зерно державі. Таким чином повстанці прагнули врятувати українське село від повторення катастрофи 1933-го.

ІЛЮСТРАЦІЯ: Г. І. БЕЛЬЦОВ. «ОКСАНА»

ВІДЧАЙ. Війна та голод відібрали в українців найнеобхідніше – хліб і дах над головою

Масштабна пропагандистська робота ОУН серед західноукраїнського селянства була спрямована на активізацію продовольчої допомоги голодуючим, які прибували зі Сходу. Згідно із розпорядженнями організації, нижчі ланки підпілля мали заздалегідь підготувати для них продовольчі запаси. Окрім харчів, приїжджим потрібно було надавати грошові суми разом із пропагандистською літературою. Під час зустрічей зі східняками оунівці намагались активно поширювати серед них ідеї визвольного руху. Зокрема, в повідомленнях про розмови підпільників із голодуючими колгоспниками Новоушицького району Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області було зазначено: «Величезне значення має і те, коли повстанець поділиться куском хліба з селянином чи робітником. Це ніби не замітна допомога, але вона робить багато. Вона споріднює нас з ними, зобов'язує їх до нас, а в прикрій для нас хвилині вони завжди нам допоможуть. Та й гарні і прихильні після того поширюють про нас вісті, не раз прямо легендарні, подібне значення має і грошова допомога [...]. Дано їм таку допомогу: 60 кг збіжжя, 10 кг м'яса та 80 крб на дорогу. Старший, увидівши м'ясо та білий хліб і збіжжя, яке ми йому передали, впав на землю і прямо ридав, а в кінці зняв руки догори та почав молитися [...]. Прощали нас з невимовною теплотою і щирістю, обіцяючи прийти на умовлений день з нами на стрічу».

НА КИЇВЩИНІ НЕ БУЛО ЖОДНОГО СЕЛА, ПОЛОВИНА ЖИТЕЛІВ ЯКОГО НЕ ПОБУВАЛА Б У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ

Дитяча смертність в Україні 1947-го становила 127,7 на 1 тис. малюків віком від одного року

НЕОФІТИ НАЦІОНАЛІЗМУ

ОУН намагалася використати момент масового напливу громадян по харчові продукти до західних областей в умовах голоду для активізації організаційної та інформаційно-пропагандистської роботи під гаслом «Лицем до Сходу!». За допомогою симпатиків із Великої України повстанці поширювали підпільні видання, із їхніх груп створювали організаційні осередки на нових теренах. Зокрема, наприкінці 1946 року в селах Плесецьке та Дзвінкове Васильківського району Київщини емісарами волинського підпілля ОУН Романом Піддубним («Марко») та Олексієм Ря-

бунцем («Грач») була сформована підпільна група з місцевих жителів, які приїздили по продовольство на Рівненщину. Силами мешканців за матеріальної допомоги ОУН постала збройна підпільна група, яка зривала радянські заходи із хлібозаготівлі, реквізувала продовольство у кооперативних магазинах, нападала на колгоспи, готувала замахи на представників радянського партійного та колгоспного активу. Усе захоплене зерно та одяг підпільники роздавали місцевим селянам. Однак у червні 1947-го емісари проводу ОУН були вбиті, МДБ виявило чотири криївки та шість конспіративних квартир, заарештувало 15 осіб у районі. У грудні 1947-го на Васильківщині зазнала поразки інша підпільна група ОУН, яка влаштовувала теракти проти голів колгоспів та сільрад і поширювала антирадянські листівки.

Загалом боротьба повстанців проти колгоспів значно посилила антирадянські настрої в східноукраїнському середовищі, виразниками яких переважно виступали люди, котрі поверталися до своїх домівок із західних хлібних турне. Мешканець села Глушки Білоцерківського району Київщини Михайло Соболь серед колгоспників заявив: «...у Західній Україні селяни вбивають комуністів, і якщо б у нас так розправлялись з більшовиками, то ми мали б свій хліб. Там ненавидять колгоспи, і я коли до них приїжджаю за хлібом, завжди розповідаю про погане життя колгоспників...». Антиколективізаторські настрої серед українських селян ілюструє радянська статистика. Так, у загальному обігу поштової кореспонденції за 1946 рік військова цензура МДБ УРСР виявила 7 330 листів, які містили відверті скарги на продовольчі труднощі.

ЛЮДИ ГИНУЛИ В ДОРОЗІ, ПОМИРАЛИ ВИСНАЖЕНІ, ВЖЕ ДІСТАВШИСЬ ПУНКТІВ ПРИЗНАЧЕННЯ

Паралельно з голодом наростали радянські репресії проти інакодумців, робітників, службовців та інтелігенції. Пасивний спротив населення подекуди переходив у активний. В окремих регіонах України у 1946–1947 роках спалахували спорадичні заворушення селян із метою заволодіти зерновими складами. Досить частими ставали випадки вбивств голів колгоспів та сільрад. Під впливом оунівської пропаганди поширилося виготовлення саморобних листівок, спрямованих проти хлібопостачань. Так, у місті Вовчанську на Харківщині 6 січня 1946-го було виявлено надпис: «Геть колгоспи!» У селі Вербівка Ружинського району Житомирської області влітку 1947 року вивісили листівку із закликом розкрадати хліб і зривати заготівлі. Факти розповсюдження саморобних агіток антирадянського змісту були зафіксовані також у Вінницькій, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Дніпропетровській та Чернігівській областях. У багатьох місцевостях України голод тривав до кінця 1940-х років, а хронічне недоїдання – й до середини 1950-х. Це стало одним із чинників економічної та духовної стагнації суспільства.

icom [айком]
indoor communications

Продаж, встановлення, обслуговування аудіо та відео обладнання.

- Звукове обладнання: колонки, підсилювачі, мікшери, мікрофони та інше;
- відео обладнання: телевізори, монітори, проектори, відеостіни та інше;
- програвачі, комп'ютери, програмне забезпечення для керування контентом.

Готові рішення для банків, супермаркетів, кафе, ресторанів, автосалонів, готелів і т.д.

Телефон в Києві (044) 585 97 27
www.icom.kiev.ua

ЗВУК & ВІДЕО
ДЛЯ ВАШОГО БІЗНЕСУ

ОСТАННЯ СКРИПКА

Чому українська класична музика залишається «неформатом» за межами батьківщини

Автор:
Роман Горбик

27 жовтня в Національній опері України відбувся виступ міжнародного оркестру I, Culture Orchestra. Як спільна українсько-польська ініціатива він об'єднав музикантів із Польщі та країн Східного партнерства. Здавалося б, унікальна нагода продемонструвати культурну «єдність у розмаїтті» цієї частини Європи. Проте програма концерту прикро вразила вітчизняних шанувальників класичної музики: оркестранти з України та сусідніх держав виконували польську й російську класику: Прокоф'єва, Шимановського, Шостаковіча. Українських імен у репертуарі не було. І не буде, принаймні найближчим часом: це «неформат» навіть для грантово-іміджевого проекту.

МУЗИКА З ПРОБЛЕМАМИ

Така, здавалося б, дрібна деталь відображає, проте, становище української академічної музики у світі поза нашою країною. Колись це не видавалося такою вже дивиною: на невідомість були приречені митці більшості невеликих, свого часу бездержавних європейських народів. Проте сьогодні Чехія плекає глобальні бренди Яначека і Дворжака, Угорщина – Бартока, Литва – Чюрльоніса. Та європейський слухач усе ще має практично нульові шанси почути що-небудь із Ревуцького, Лятошинського чи Косенка.

Цієї осені I, Culture Orchestra виступатиме в найпрестижніших залах Європи. Серед них і Берлінська філармонія – один із найважливіших концертних майданчиків узагалі. Кажуть, акустика тут найкраща у світі – поряд із легендарним Концертгебау в Амстердамі. Так само Оркестр Берлінської філармонії належить до числа тих обраних, із якими мріє працювати кожен диригент. Його директор Андреас Віттманн каже, що твори українських композиторів тут ще не виконували ніколи.

«Не можу такого пригадати, – розповів пан Віттманн ***Тижню***. – Мені складно пояснити, як так сталося, певне, просто не було нагоди. У будь-якому разі ми були б раді ближче познайомитися з якісною українською музикою».

Проте, найімовірніше, нагода для такого знайомства випаде панові Вітманну нескоро. Давню (до XIX століття) українську музику на Заході, як правило, взагалі вважають за російську, розповідає диригент і композитор Володимир Рунчак: «З українською музикою періоду після Лисенка за кордоном теж є проблеми. Вона певною мірою відома в наукових джерелах і у вітчизняних колах. Її більше вивчають, ніж грають. Щодо хорової, наприклад, Кошиця чи Леонтовича, то її виконання пов'язане з особливим аспектом – мовним, а він непереконливий для сучасного світу, адже йдеться не про затребувану скрізь англійську, а про українську, яка не є світовою мовою. Це значно ускладнює

виконання української вокальної, оперної, хорової музики».

Навіть сучасним вітчизняним авторам, які регулярно бувають на Заході й видають там свої твори, не вдається переламати ситуацію. «Станкович, Сильвестров, Скорик – це просто найвідоміші сучасні українські композитори, – каже пан Рунчак. – Щоб був успіх, треба мати видавництва. Адже тільки вони можуть запропонувати партитури оркестрам».

СХВАЛЬНІ ВІДГУКИ

Професійна піаністка Марія Дольницька має українське коріння, але народилася й живе в Канаді. Вона чудово знає тамтешнє музичне життя зсередини і бачить становище нашої класики досить оптимістично. Хоча є нюанси з чіткими критеріями, кого саме вважати українським композитором через тривалу відсутність української державності, в Канаді вітчизняна музика представлена, на відміну від Європи, порівняно добре.

«У Торонто і не тільки вже давно проводять музичні конкурси на виконання українських творів, а в Королівській консерваторії вони входять до навчальних програм. Українським авторам надходять замовлення (знаю, що й США активні в цьому напрямку). Виконавці випускають дедалі більше записів і мають схвальні рецензії», – розповідає пані Марія.

Проте й тут для більшості слухачів українська музика залишається екзотикою. «Я сама намагаюся виконувати українські твори якомога частіше. Заходи досить непогано відвідують, і серед аудиторії дуже мало людей із діаспори, переважають якраз неукраїнці. Часто після концертів, де я граю Лисенка, Ревуцького, Іщенка чи Сильвестрова, люди підходять, розпитують із цікавості – для багатьох це відкриття. Американські критики схвально сприймають мої українські диски, і повсякчас їх трохи дивує те, що згадані імена їм доти були незнайомі».

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ – ГРАТИ СВОЮ МУЗИКУ!

«Українська класична музика справді відома у світі недостатньо, – нарікає й Мирослав Скорик, один зі згаданих легендарних трьох «С» сучасної вітчизняної класики. – І не через якість, бо вона зазвичай має успіх тоді, коли їй вдається пробитися до слухача. Головна проблема в тому, що поширення академічної музики потребує фінансів. І не тільки в просуванні, а й у тому, що пов'язане з авторським правом».

Як вважає пан Скорик, складність у тому, що немає системи, у якій українські композитори могли б пропонувати свої твори західним виконавцям і отримувати за це винагороду. «Цим мають займатися фахові музичні менеджери, а така професія в нас майже невідома, – каже митець. – Тому найчастіше це справа самих композиторів, тоді як репертуар вітчизняних оркестрів, що гастролюють за кордоном, визначають ті, хто їх запрошує».

Велику роль відіграють і політичні та історичні причини. «На заваді стоять постколоніальний статус країни і наша інертність, – стверджує Володимир Рунчак. – Незалежних джерел інформації про українську музику немає, а держава не робить нічого для її популяризації: ані Мінкультури, ані Міністерство закордонних справ. Чиновники виконують представницькі функції, до того ж це дуже часто люди непрофесійні».

Утім, автори вже зараз мають ідеї щодо того, як можна було б виправити цю ситуацію. Пан Рунчак каже про гучні іміджеві проекти. «Може йтися про концертну підтримку візитів перших осіб держави, причому саме про високу, а не попсову чи шароварну. Для таких заходів, звичайно, потрібні колосальна реклама і кошти».

Мирослав Скорик схвалює рутинну роботу й навіть правові механізми: «Деякі країни зобов'язують свої оркестри виконувати твори національних композиторів. Зокрема, дуже наполегливі в цьому скандинави. Є така постанова і в Україні, але, вочевидь, виникають проблеми з її виконанням». На думку Володимира Рунчака, вітчизняні музиканти справді роблять замало, щоб просувати у світі свою музику, граючи лише чужу. «Звісно, українські оркестри можуть впливати своїм репертуаром, але, нічого гріха таїти, і на них дуже часто впливає ринок. Вони грають тільки те, що їм замовляють», – каже він.

ПРАВИЛА ГРИ

Які ж правила є на західному ринку класичної музики й чи може до них адаптуватися, вбудувавши себе в цей ринок, і малознана музична традиція? «Маркетинг не відіграє у виборі репертуару жодної ролі, – каже пан Віттманн. – Ідеально, звісно, було б знайти гармонійне поєднання популярних творів і рідко виконуваних. Для нас головне – створити умови для зустрічі слухача з музикою. Треба бути сміливішими і грати більше музики з різних культур, щоб люди звикли до незнайомих для них імен».

НА РЕПЕРТУАРНУ ПОЛІТИКУ ОРКЕСТРІВ АКТИВНО ВПЛИВАЮТЬ ВИДАВНИЦТВА

Проте його українським колегам таке бачення здається надто ідилічним. «Для сучасних оркестрів на Заході є два основних джерела наповнення репертуару, – пояснює Володимир Рунчак. – А саме: класика і те, що пишуть сучасні автори спеціально на їхнє замовлення. Це, можливо, не те, на що люди конкретно підуть, але вони підтримують рейтинг і престиж оркестрів. Тут є творчий і комерційний чинники: класика, зіркові солісти дають левову частину публіки».

«УКРАЇНСЬКІ ПРОРИВИ»

Соломія Крушельницька
Легендарна співачка у 1894–1929 роках дала сотні гастрольних концертів у різних країнах світу. На кожному завжди виконувала українські народні пісні: це було для неї справою принципу.

Модест Менцинський
Відомий хельден-тенор з України теж використовував свою популярність у Європі й до кожного концертного виступу включав пісні Миколи Лисенка та Дениса Січинського.

Стефан Турчак
За свою коротку, але яскраву кар'єру диригента він робив усе, що міг, для популяризації української класики: під час гастролей Київської опери у Вісбадені, Дрездені та Загребі у 1980 роках європейська аудиторія вперше змогла почути Лисенкового «Тараса Бульбу» – оперу приймали із захватом.

МУЗИЧНИЙ ВІДБІР. Диригент і концертмейстер Пітер Томас прослуховує молодих виконавців у Київському інституті імені Р. Глієра для участі в міжнародному проекті I, Culture Orchestra

«Система така, що видавництва дуже активно впливають на репертуарну політику оркестрів, – продовжує пан Рунчак. – Адже саме вони продають їм партитури. Видавництва хочуть заробити і виходять із пропозиціями на диригентів, керівників оркестрів, мовляв, візьміть ось цей твір, він хороший. Невідомих авторів беруть тільки через особисті контакти. Часто буває, що молодий композитор товаришує із відомим диригентом або, наприклад, із зірковим солістом, який, визначаючи репертуар, каже: «А ще я хочу грати ось це». Коли композитор звертається до оркестру сам, це найменш ефективно, найчастіше йому навіть не відповідають, бо таких запитів вони отримують сотні на день».

«За кордоном є видавництва, що часто укладають домовленості з іноземними авторами на умовах, які дуже важко виконувати, і останні навіть часто самі шукають привід, щоби покласти край такій співпраці, – ділиться враженнями від роботи на західному ринку Мирослав Скорик, який кілька років жив і працював в Австралії. – Я не сказав би, що мене аж так багато грають, хоча я входжу в агенції, які стежать за виконанням моїх творів і вимагають певні відсотки. Через них я дістаю відомості з інших держав, і саме вони перераховують кошти».

ПОШУКИ НОТ

«Західні меломани дуже різні, – свідчить Марія Дольницька про смаки місцевої публіки. – Для любителів сучасної академічної музики, приміром, немає великого значення, слухати композитора з України, Японії чи США. Те саме й з іншими стилями, хіба що зазначу, що деякі важко «продати» без огляду на країну походження. Це та ж таки сучасна музика».

Пані Дольницька згодна, що популярність деяких творів – результат радше цілеспрямованої промоції. Завдяки технологічним проривам і великій кількості записів виконавці почали останнім часом шукати рідкісні, екзотичні твори. «У мене таке враження, що на Заході публіка зголодніла за новою музикою, тому можливості для української тут відкриті».

Скористатися ними, втім, не дають «колаптоїдний стан» музичних видавництв у самій Україні та брак українських нот у широкому доступі: «Мені постійно пишуть листи люди з усього світу, від США до Гонконгу, що шукають ноти до конкретних творів наших авторів. На жаль, часто я мушу їм казати, що вони недоступні й для мене. Мені самій складно їх шукати: немає єдиної бази даних, дуже мало видавців цікавляться цим. До самої України приїжджає замало іноземних музикантів». Щоб переламати ситуацію, пані Марія радить активно ділитися нотами, цікавитися новою музикою, а нашим музикантам – за найменшої нагоди включати українські твори до програми.

ВІТЧИЗНЯНІ МУЗИКАНТИ РОБЛЯТЬ ЗАМАЛО, ЩОБ ПРОСУВАТИ У СВІТІ СВОЮ МУЗИКУ

ВЛАСНИМИ СИЛАМИ

Тим часом окремі осередки ентузіастів уже роблять чи не більше для української музики, ніж усі наші посольства разом узяті. Наприклад, за два неповних роки існування спільнота Ukrainian composers на Facebook зібрала майже півтори тисячі шанувальників. Музиканти і просто меломани вантажать на YouTube записи вітчизняних творів – останніми роками стався цілий вибух їхньої присутності на ресурсі.

На 12 грудня в Мюнхені заплановано ще один українсько-польський проект, не такий пафосний, як I, Culture Orchestra: спільний концерт до Євро-2012. Його ініціювали не посольства й культурні інституції, а самі музиканти. Бюджет – трохи більше ніж €1 тис., та й той переважно з власної кишені організаторів, розповідає один із них, український піаніст і композитор у Німеччині Тарас Ященко.

Парадоксально, але зі зниженням статусу заходів у них з'являється місце для нашої музики. На вокальному вечорі двоє співаків, польське сопрано та український тенор, виконуватимуть не лише Шимановського і Монюшка, а й Лисенка, Гулака-Артемовського та Скорика. Польський культурний центр при тамтешньому консульстві взяв на себе менш як половину бюджету. Українське ж консульство просто не відповіло на запити. «Зараз Польський Інститут допомагає поставити оперу Шимановського «Король Роґер» у Національній опері України, торік провів по всьому світу сотні шопенівських ювілейних концертів, а коли в нас такий Український Інститут буде?» – риторично запитує пан Ященко.

Тому, поки багата традиція своєї класичної музики не стане потрібною в самій Україні, над нашими головами постійно лунатиме Тичинине: «Ради Бога, манжети надіньте, що-небудь їм скажіть: вони питають, чи єсть у нас культура!»

Тиждень
український www.tyzhden.ua

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

Передплатний індекс 99319

ПЕРЕДПЛАТА ВИГІДНІША!

ОТРИМУЙТЕ ЖУРНАЛ У ПІВТОРА РАЗА ДЕШЕВШЕ, НІЖ УРОЗДРІБ!

Інші переваги передплати:
- отримувати журнал зручно – додому чи в офіс
- вчасно – щотижня
- книжки в подарунок

(за умови оформлення редакційної передплати на 6 або 12 місяців)

Подарунок* для передплатників журналу!

І категорія

Кшиштоф Варґа «Гуляш із турула»

С'юзен Мендус «Політика та мораль»

Едвард Лукас «Нова холодна війна. Як Кремль загрожує і Росії, і Заходу»

Кінґслі Денніс і Джон Аррі «Після автомобілізму»

За умови оформлення редакційної передплати на **6 місяців** «Український тиждень» дарує одну з книжок **І категорії** на Ваш вибір, на **12 місяців** – будь-яку з **І** та **ІІ категорій**

Детальну інформацію можна отримати за тел. (044) 351-13-00 або (067) 407-10-96 (callback). Менеджер з передплати Ірина Приліпко prilipko@tyzhden.ua, www.tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка мається на увазі можливість придбати книжку за 0,10 грн. Грошовий еквівалент подарунків не виплачується та не компенсується.

ІІ категорія

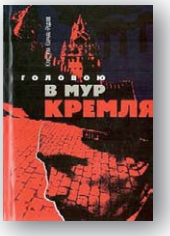

Кристина Курчаб-Редліх «Головою в мур Кремля»

Генрік Мейнандер «Фінляндія, 1944. Війна, суспільство, настрої»

Генрік Лільєгрен «Від Таллінна до Туреччини»

Оллі Вехвіляйнен «Фінляндія в Другій світовій війні: між Німеччиною і Росією»

НІКОЛИ ЩЕ ПЕРЕДПЛАТА НЕ БУЛА ТАКОЮ ПРОСТОЮ ТА ШВИДКОЮ!

Оберіть зручний для Вас спосіб передплати:

редакційна:
у будь-якому банку за наведеними нижче реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном **(067) 407 10 96** (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує);

у відділеннях Укрпошти:
за індексом 99319;

за системою Portmone:
на сайті журналу – http://tyzhden.ua/Virtual/Subscription/

У разі передплати через Укрпошту та за системою Portmone книжки в подарунок не надаються.

Вартість редакційної передплати:

- за 1 міс. – 45 грн
- за 2 міс. – 90 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 4 міс. – 180 грн
- за 5 міс. – 225 грн
- за 6 міс. – 270 грн
- за 12 міс. – 540 грн

Акційна ціна!
За умови редакційної передплати з можливістю отримання подарунка*.

- за 6 міс. – 270 грн 10 коп.**
- за 12 міс. – 540 грн 10 коп.**

**Акційна ціна з урахуванням отримання подарунка.

повідомлення

отримувач платежу		
ТОВ «Український тиждень»	260073019028	35392656
	поточний рахунок отримувача	код отримувача

назва установи банку

	380430
АТ «ЄВРОГАЗБАНК»	МФО банку

Прізвище, ім'я та по батькові платника

Адреса платника, телефон

вид платежу: **за передплату на журнал «Український ТИЖДЕНЬ»**

період:

касир

сума, грн

платник (підпис)

Увага! «Український тиждень» гарантує переадресацію видання в разі зміни адреси доставки та виключно за умови редакційної передплати. Просто попередьте нас за три тижні, зателефонувавши за номером +38 (067) 407 10 96 (callback), і Ви вчасно отримаєте свіжий номер «Українського тижня» на нову адресу.

КІНО

Irish Crime

Фестиваль нового британського кіно цьогоріч тішитиме різножанровістю й кримінальним неполіткоректним «Ірландцем»

«Нове британське кіно». Від 10 листопада у кінотеатрах Києва, Львова, Одеси, Донецька, Дніпропетровська, Харкова

Шість міст, шість фільмів – очікувано гарантований кайф у різноманітних жанрах, як-то кримінальна й підліткова драма, фантастична мелодрама, трилер, комедія і трагікомедія. Один із найбільш вибухових фільмів, який точно нікого не залишить принаймні без однієї усмішки, – це «Ірландець» англійського режисера (таки ж ірландського походження) Джона Майкла Макдонаха. Що цікаво: це той самий Макдонах, який вісім років тому так круто дав маху зі сценарієм м'якотілого «Неда Келлі» з іще живим тоді й мало відомим Гітом Леджером. Нинішня стрічка – дещо прямо протилежне. Якщо порівнювати з поліцейськими фільмами, драма Макдонаха смішніша за «Смертельну зброю», дорослліша за «Поліцейську академію» і чорніша за «Тренувальний день». Плюс абсурдистсько-гомеричний вестерновий додаток. Словом, це авторський ірландський фільм з усіма наслідками: повний нецензурної лексики, чорного гумору, неполіткоректності й (удаваного) расизму. У центрі звеличується Брендан Ґлісон (Менелай із «Трої»), збоку – Дон Чидл (Башер із «11, 12, 13 друзів Оушена»), а на далекому плані – дуже характерний Ліам Каннінґем (Солон із «Битви Титанів»). Ця трійка і формує ядро фільму про Ірландію, трафік наркотиків, поліцію та афроамериканського агента ФБР, що має на меті впіймати транш на $500 тис. Здається, що стрічка от-от увійде в піке «чистої» комедії, а натомість, обманюючи надії глядачів, круто вирулює на заколисувально-серйозну драму. В цих моментах спасінням від сну залишається Ґлісон, чий неконтрольований герой будь-якої хвилини

Анонси

4, 11 листопада, 19:00

«Під тиском 1–3»

Київський академічний театр «Колесо» (Київ, Андріївський узвіз, 8)

Вистава за п'єсою Роланда Шиммельпфенніґа втілює будні драматичних перипетій в офісному тераріумі, у якому представники планктону змагаються одне з одним. Перенесення боротьби за виживання на високі поверхи офісів великих концернів не змінює суті звичайнісінького природного відбору. Роланд Шиммельпфенніґ – один із найчастіше інсценізованих сучасних німецьких драматургів. Його п'єси було поставлено в понад 40 країнах світу. Інсценізацію «Під тиском 1–3» здійснив театр «Колесо» за сприяння Ґете-Інституту в Україні.

5–6 листопада

«Несімо любов планеті»

Книгарня «Є» (Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 31)

III Літературний фестиваль імені Тараса Мельничука отримав назву його першої збірки «Несімо любов планеті». Тарас Мельничук – поет-дисидент, в'язень радянських таборів і жертва репресивної психіатрії. Цього року вечір відкриватиме літмарафон за участю Василя Герасим'юка, Ярослава Ясінського, Василя Андрушка, Ольги Деркачової та ін. Також у програмі презентація книжки Степана Процюка «Тіні з'являються на світанку», читання літстудії «Нобель», виступ гурту чернівецького барда Богдана Ільницького «Тиха течія».

5–7 листопада

Фестиваль обертонової музики

Музей Івана Гончара, Індійський клуб, Музей декоративного мистецтва (Київ, вул. Івана Мазепи, 29; вул. Симона Петлюри, 29, корп. 2; вул. Лаврська, 5)

Фестиваль присвячений первісним музичним інструментам. Це варган (дримба), духовий інструмент австралійських аборигенів діджеріду, а також звичайні голосові зв'язки людини! Гості заходу зможуть відвідати лекції та майстер-класи, а ще побувати на концерті обертонової музики за участю Юрія Рубіна (Москва, хангдрам), етнотрансбенду «Дзень» (Київ), тріо «Турбодзен»(Москва) та ін.

може викинути чергове неочікуване колінце. І викидає, звалюючи драму у прірву трилера. Ось це маневрування між гумористичним і драматичним, між легковажним і серйозним, між лихослів'ям і чесністю робить фільм нестандартним, дуже цікавим витвором поліжанровості. «Ірландець» – це грубий, безсоромний ведмідь, який часом необачно чавить правила доброго тону. Але як тішить душу гріх радості від підглядання за ним!

Ярослав Підгора-Гвяздовський

CD

O.Torvald. *«В тобі»*

Альбом стане приємною несподіванкою насамперед для тих, хто пам'ятає O.Torvald за їхнім дебютним диском, що з'явився понад три роки тому. За цей час колись полтавська, але давно вже київська команда не лише зазнала істотних змін у своєму складі, а й вийшла на новий творчий рівень, якого неможливо не помітити в піснях свіжої добірки. «В тобі» – зріла і впевнена плита, водночас не без юнацького запалу й романтики. Як вокаліст і автор пісень, досяг значного прогресу й лідер гурту Євген Галич.

«Королівські Zайці». *«Серце Місяць»*

Талановитих «зайців» останнім часом почали забувати через нечасті виступи на фестивальних та клубних сценах і єдиний студійний альбом, виданий далекого вже 2002 року. Тривала робота над «Серцем Місяцем» виправдала себе чудовим результатом: маємо диск, який хочеться слухати ще і ще, сповнений вдалих мелодій та зворушливої лірики видатних поетів (Леся Українка, Олександр Олесь, Ґійом Аполлінер та інші). Настрій платівки можна описати як суміш романтики й меланхолійної задуми.

«Рутенія» та УНСО. *«Хто живий»*

Уже нині зрозуміло, що цей довгий, дводисковий альбом є явищем для української патріотичної пісні. В ньому органічно поєднались народні та авторські її зразки, до того ж половину композицій співають хлопці з УНСО, що є унікальним експериментом. Професійна музика від «Рутенії» в поєднанні з цим аматорським, але щирим чоловічим виконанням звучить переконливо й сильно. Інша річ, що не всі треки однаково добре вдалися, але зробити бездоганну добірку майже на 130 хв – завдання надзвичайно важке.

8 листопада, 19:00 — Емма Шапплін

Палац «Україна» (Київ, вул. В. Васильківська, 103)

Музика відомої французької співачки поєднує романтику італійської опери XIX століття і сучасні електронні ритми, мотиви модерну та середньовіччя. Сама Емма визначає стиль власної творчості як classic crossover – мікс класики та поп-музики. Кожен її концерт пронизаний атмосферою казкового сну й минулих епох, де тендітна «Амелі з кришталевим голосом» співає латинською, староіталійською, іспанською мовами. Емма Шапплін відвідає Україну в межах турне на підтримку свого третього альбому «Macadame Flower» (2009).

8 листопада, 19:00 — Елтон Джон

Палац спорту (Київ, пл. Спортивна, 2)

«Your song», «Sorry seems to be the hardest word», «Can you feel the love tonight» – ці та інші композиції зірки поп-року Елтона Джона відомі людям найрізноманітніших географічних широт та музичних уподобань. За майже 40-річну кар'єру легендарний британський співак, композитор та піаніст випустив понад чотири десятки альбомів, здобув чимало престижних музичних нагород, зокрема став п'ятикратним лауреатом «Греммі». До України екстравагантний лицар привезе шоу «The Million Dollar Piano», куди увійшли його найкращі балади.

9 листопада, 18:30 — День української писемності і мови

Кінотеатр «Боммер» (Харків, вул. Полтавський шлях, 6)

Вечір ушанування української писемності та мови розпочнеться показом вітчизняних музичних відеокліпів. Далі відбудеться акція презентацій та живого буккросингу «Літературне Бомбардування», під час якої кожен присутній може представити одну написану українською мовою книжку: розповісти, чим саме вона сподобалася і чому рекомендує її іншим. А насамкінець перегляд кінопоеми Олександра Довженка «Іван» про долю сільського парубка, який бере участь у будівництві Дніпрогесу.

Хазяї тайги і степу

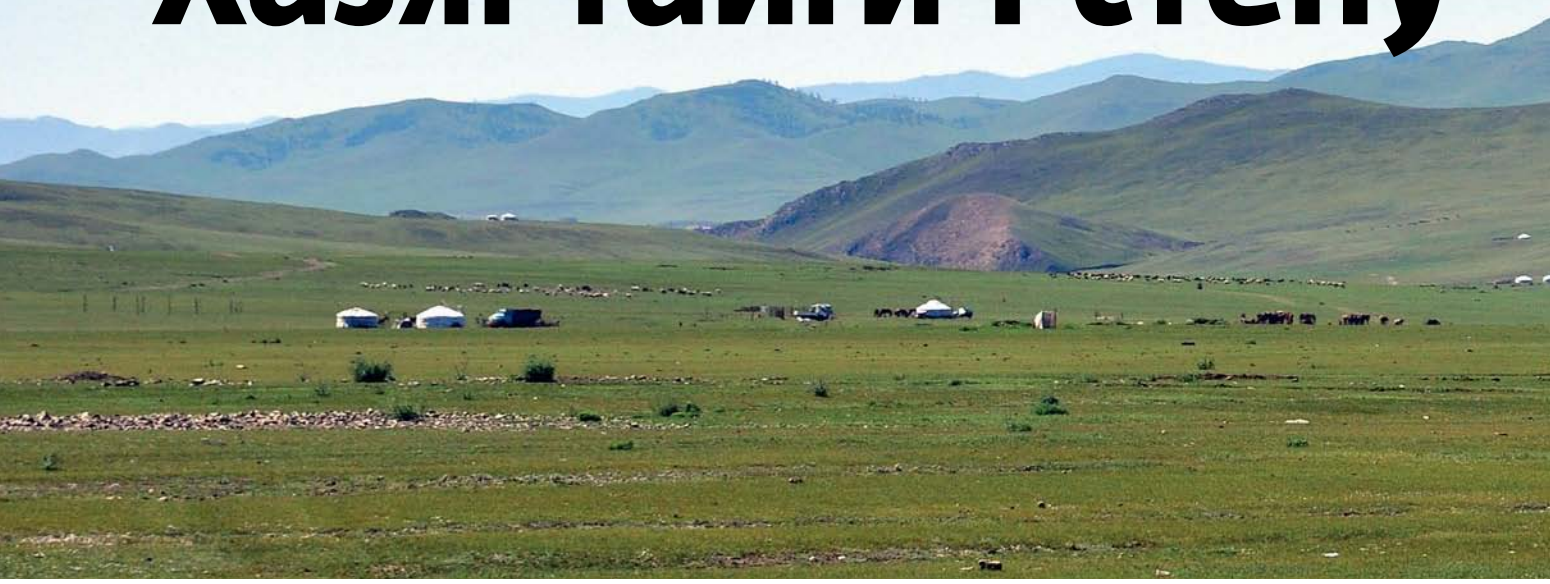

Із Бурятії є ризик не повернутися: піти в учні до шамана, лишитися в буддистському монастирі, чи просто впасти в транс на берегах Байкалу

Автор: **Олена Максименко**

Фото **автора**

Унгын дайдаар, хангай тайгаар нэмжыгшэ... («Тайгова, озерна, степова...» – перший рядок гімну Бурятії)

Земля-таємниця, яку в V столітті до н. е. топтали кочові племена хунну, тепер стала одним із осередків контрастів: по всій Росії проживає близько 120 різних етносів, із них 80 зосереджені саме в Бурятії. На її теренах співіснують буддизм, шаманізм, традиція старообрядців-сімейників, християнство. Свого часу в тамтешню глушину засилали навіть декабристів. Дорогою зустрінеш бурятів, монголів, якутів, євреїв, представників малих північних народів, корейців, вірмен і не тільки.

До XIV століття землі сучасної автономії завдяки попереднім старанням Чингізхана становили єдине ціле із сусідньою Монголією. За словами місцевих жителів, слово «бурят» у перекладі з монгольської означає «зрадник»: буцімто це найменування тутешні племена дістали, відколовшись від загалу в одному з воєнних походів. У таке легко повірити: попри видиму подібність культур і навіть спільні прадавні свята, два народи досить зневажливо відгукуються про сусідські землі. «Що там робити, в тій Монголії/Бурятії?!» – пхикають одні й другі. Лишається хіба що здогадуватися, чи то говорить історична образа, чи просто бажання похизуватися перед туристами.

До складу Московської держави Бурятія увійшла 1703 року. Радянська влада запанувала тут дещо пізніше, ніж на більшості земель СРСР: Червона армія прийшла сюди лише 1920-го. Сьогодні це – республіка у складі РФ.

ЗАБАЙКАЛЬСЬКІ МОЛЬФАРИ ТА ІНШІ

На початку літа буряти сплачують данину Землі давнім святковим дійством Сур-харбан. Чоловіки, а іноді й жінки змагаються в традиційних тут уміннях: стрільбі з лука, їзді верхи та боротьбі. На ранніх етапах в основі цього свята лежало вшанування духів, що владарювали в тій чи тій місцевості, а також єднання родуплемені. Із плином століть додався інший смисл – воєнний огляд, відбір найдостойніших мужів та коней до ханських дружин. До свята готувалися заздалегідь, а отже, юнаки мали стимул до постійних фізичних тренувань. Незаміжніх жінок допускають до кінних перегонів, подекуди – до змагань лучників.

Якщо коріння цих традицій губиться в солярних міфах незбагенної давнини, то поширений тут буддизм – вірування набуте. Він прийшов понад 300 років тому з Китаю, транзитом через Монголію. Саме в Бурятії, в підніжжі гірського хребта Хамар-Дабан, міститься осередок буддизму Росії – Іволгінський дацан (монастир та релігійний навчальний заклад) «Гандан Даші Чойнхорлін» – «монастир Колесо вчення, що приносить щастя і сповнене радості». Власне звідси по завершенні Другої світової війни почалося відродження буддизму в Бурятії: радянський режим послабив тиск і дав дозвіл на зведення святинь.

Величний комплекс храмів вражає здалеку: вибухова барвистість, декорована всюдисущими веселими прапорцями, уживається з величністю й відчуттям чистоти та абсолютної гармонії (це попри неабиякий натовп і ажіотаж). Серед тих, хто сюди приходить, – як прочани, так і туристи. Але ніхто нікому не заважає, ніхто нікого

не дратує. Усі злагоджено рухаються через комплекс храмів, статуй Будди й вівтарів, дорогою обертаючи барабани (до яких, за звичаєм, укладено сувої, списані священними текстами) й лишаючи у відповідних місцях монетки та цукерки. До дацана не дозволено заходити з покритою головою – це вважають за неповагу. Найбільшою святинею обителі є Даши-Доржо Ітигелов – монах, який 1927 року пішов у нірвану. Тіло ченця дотепер має вигляд живого, науковці виявили, що його білкові фракції досі зберігають прижиттєві характеристики.

В одному із храмів монах запрошує зняти наплічники і присісти з ним почаювати. Частує канапками, солодощами та мудрими бесідами. Зі щирим, спокійним інтересом розпитує подорожніх, хто вони, звідки, як і куди мандрують, міркує про сутність дороги («Хоч куди піди – але ж від себе не втечеш!»), розповідає про вчення. У тибетському буддизмі є два основні напрями – червоно- й жовтошапочники. Перші прагнуть перескочити весь довгий шлях реінкарнацій і швидко досягти просвітлення, просвітивши також і людство. А послідовники других (яким і належить Іволгінський дацан), переконані, що без фундаменту хати не збудуєш, і все має іти поступово, своїм шляхом. Три найбільші гріхи в буддизмі – хтивість, жадібність і невігластво – мають зооморфних відповідників: півня, змію і свиню. Вони породжують одне одного колом (на зображеннях – кожна істота виходить із рота попередньої), уособлюючи тим самим замкнене кармічне кільце, що стає на заваді вивищенню.

Прощаючись, послушник пакує нам цілу торбу смаколиків на дорогу.

Міжнародні телефонні розмови із Бурятії (через Росію) за допомогою ТревелСімки: вихідний тариф – $0,45/хв вхідний дзвінок – $0,0/хв

ПО ВСІЙ РОСІЇ ПРОЖИВАЄ БЛИЗЬКО 120 ЕТНОСІВ, ІЗ НИХ 80 ЗОСЕРЕДЖЕНІ В БУРЯТІЇ

Не меншою мірою шанований (і значно давніший) у Бурятії шаманізм. Він представлений багатьма різними традиціями й напрямами, залежно від звичаїв конкретної етнічної групи чи племені. «Шамани – це насамперед дуже розумні, поінформовані люди, – розповідають місцеві. – Вони прагнули селитися біля Байкалу, адже вода – це колосальний носій інформації... Байкал – величезна кількість прісної води, уявляєте, скільки всього вона в собі несе?! Мільйони мільйонів років і життів...» Сучасні послідовники цієї традиції нарікають, що молоді покоління не поспішають переймати бать-

ківське вчення, а шукають собі щастя в інших сферах життя. Через те шаманізм нині опинився під загрозою зникнення. Щоб зміцнити й поширити свою віру, послідовники організували щорічний фестиваль шаманської культури, який відбувається на байкальському острові Ольхон. Це давнє місце сили оповите легендами.

Окремі поселення й досить замкнену культуру мають місцеві старообрядці, виселені сюди у XVIII столітті. Сімейники, як їх тут називають, хрестяться двома пальцями, майже не зводять церков (замість них – молитовні доми). У них надзвичайно багате культово-обрядове життя, вони шиють строкатий багатошаровий одяг. Раніше сімейники трималися досить закрито й недолюблювали бурятів. Наприклад, якщо корінний житель цих місць приходив на подвір'я і просив води, хазяї потім викидали ковшик, із якого він пив.

НОЧІВЛЯ В ЮРТАХ

Міста Бурятії – переважно видовище досить печальне у своїй совдепівській постапокаліптичності, з характерним запахом несвіжості у продуктових крамничках та серпами й молотами де не кинь. Приміром, Гусиноозерськ – депресивне містечко, яке чомусь називається «туристичним». ГЕС на березі озера й напівзруйновані шахти уподібнили його до химерної сталкерської зони. Місцевий дацан – цегляна будівля без натяку на велич, в одній із кімнат якої співають монахи, у другій – закусочна, у третій продаються дешеві брязкальця, а напис на дверях четвертої обіцяє масаж – симбіоз щонайменше дивний. Значно цікавіше мандрувати селищами з дерев'яними просторими й (на диво) чистими господами, ночувати в юртах. Вони в Бурятії, на відміну від сусідньої Монголії, рідко слугують основним і постійним помешканням. Це швидше данина традиції, автентичні «літні будиночки». Одначе змайстровані вони за тією самою технологією, що й сотні років тому. В юртах пахне повстю, вихід (як і в буддійських храмах) спрямований на південь, навпроти входу – вів-

тар. Ліву частину такого переносного житла вважають жіночою, праву – чоловічою. Буряти – дивовижно гостинні й відкриті люди, тож познайомитись із місцевим населенням і опинитись у гостях неважко.

Столиця Бурятії Улан-Уде, поза сумнівом, варта уваги. Зведений «чортового» 1666 року зимівник для кочовиків на місці злиття річок Селенги та Уди сьогодні є досить ошатним, сучасним, колоритним і благоустроєним містом. Експозиція Музею історії Бурятії вражає багатством археологічних, документальних та художніх матеріалів. Не менш привабливим є Етнографічний музей народів Забайкалля – комплекс просто неба за 8 км від столиці. Подібно до нашого київського Пирогова, його територія поділена на регіони: тут це евенкійський, бурятський, старожильський, старообрядський, перед- і забайкальський комплекси. Має Улан-Уде і ще деякі музеї – художній та геологічний, природи Бурятії, історії міста тощо.

Столиця столицею, але найцікавішими все-таки залишаються пам'ятки природи. За вікном (потяга, авто, будинку) буяє тайга. «Буяє» – це не метафора. Люди видаються гостями на цих землях, їм милостиво дозволено існувати, теми про «людину – царя природи» тут видаються смішними. Ліс і гори є чимось значно більшим, ніж лісом і горами. Сила, жива і справжня, – ось хто тут вічний господар. Давні божества, яких ушановували шамани, передаючи цю традицію до наших днів, оживають на очах. Узбережжя Байкалу повертає в момент «тут-і-тепер», біля найглибшого озера світу можна стояти нескінченно, сумніваючись у дійсності баченого, забувши про лік годин. До реалій поверне хіба раптова злива, на які щедрий тутешній клімат. Тайгові трави, вищі за людський зріст, сила-силенна грибів, що їх можна різати без згадки про радіацію, суворий хребет Хамар-Дабан – земля-капкан, що довго вертатиметься у снах і не відпускатиме.

ЖЛОБСЬКА СТАРІСТЬ

Мене змалку вчили поважати літніх людей – поступатися їм місцем, допомагати, бути ввічливим. І таки навчили: вступаюся, допомагаю, посміхаюсь. Але іноді охоплюють сумніви. Особливо коли, приміром, стоїш у черзі, заходить тітка передпенсійного віку, окидає всіх, хто стоїть перед нею, оцінювальним поглядом, а потім нахабно сунеться до віконця поперед тебе. Коли ж підкреслено коректно звертаєшся до неї, мовляв, вибачте, взагалі-то зараз не ваша черга, то у відповідь робиться вигляд, ніби тебе не чують. Мабуть, вік іще не привід для поваги. Бо якщо людина жлоб, то такою вона залишається і в старості.

Богдан Буткевич

СМІШНИЙ РЕЖИМ

«Новий 37-й» – це, звісно, ефектна риторична фігура, але до нашого сьогодення не надто пасує. Все, що робить правляча верхівка, викликає посмішку: від страусячих черевиків і вінків до пафосних промов про зростання зарплат учителів і неприпустимість поєднання криміналу та політики. Звичайно, і про найкривавіших диктаторів ходять анекдоти, але від них завжди тхне могильним холодом чорного ж таки гумору. «Попитка нє питка, да, товаріщ Бєрія?» Це зовсім не те, що римування жителів Донбасу... Наша правляча, з дозволу сказати, еліта від самого початку викликала посмішки й відвертий регіт, а сміхотворна диктатура довго існувати не зможе.

Дмитро Крапивенко

МИ ЇМ ВАЖЛИВІ

Під час дзвінка на call-центр послуг інтернету вислуховую цілу промову, перш ніж відповість консультант. Приємний дівочий голос каже, що хоче почути ваше враження від якості обслуговування, наполегливо просить відповісти на запитання і з придихом повідомляє, що важлива саме ваша думка. Проти волі створюється відчуття, ніби ти й сам для цього call-центру дуже важливий. І все було б добре, якби не факт, що ти дзвониш, бо живеш без інтернету п'яту добу, а попередні чотири тебе стабільно годували обіцянками. Проте коли забуваєш вчасно оплатити послугу – інтернет вимикають того самого дня. Не дивно – ми їм важливі.

Дмитро Вовнянко

Андрій Єрмоленко

НЕФОРМАТ

Проїжджаючи Чернігівщиною, милуєшся краєвидами, бачиш велетенські осокори, біленькі мазанки, яблуневі сади та безкрає поля. Ось козацьке місто Прилуки з церквою, котру побудував Іван Мазепа, Густинський монастир, що, причаївшись у долині, виблискує маківками. А ось – цементна скульптура прикордонника із собакою. Стоп! Прикордонник із собакою посеред Чернігівщини?! Так, область межує з Росією, але ж він радянський. Перше, що напрошується: прикордонник заблукав, і саме за це його увічнили. А може, селу не вистачило за рознарядкою типового пам'ятника невідомому солдату, і дістався цей! Отак і стоїть він посеред чернігівських лісів, суворо дивиться на дорогу, і думає: а якого біса я тут роблю?

Олександр Михельсон

ЇЇ ВЕЛИЧНІСТЬ ВИПАДКОВІСТЬ

Іноді буває так: після великої перерви раптом згадуєш людину – і невдовзі випадково її зустрічаєш. Або вдень виринає в пам'яті давно не бачений фільм – і саме його транслюють на каналі, котрий випадково вмикаєш увечері. До містичних пояснень я завжди ставився з іронією: у кожній голові за добу народжуються десятки тисяч думок, чи ж дивно, що трапляються такі ось збіги. Але сьогодні було геть кумедно: зранку в метро мене 40 хвилин переслідував фрагмент однієї пісні, причому зовсім не з моїх улюблених. Не інакше, сьогодні десь почую, подумав я, виходячи. Увімкнув радіо і почув... правильно, самісінький початок саме цього фрагмента саме цієї композиції. Чи варто робити звідси далекосяжні висновки щодо світобудови? Не знаю, не знаю.

Олена Чекан

КРИТ

Сутінки крадуть простір, збивають тривимірну шкалу, гасять пересічні звуки, загострюють самотність. Сутінки концентрують увагу, огортають безпекою, дарують свободу й волю. Не знаю, як далеко зайшла середземноморським узбережжям: угору, вниз і знову вгору. Під тяжкий штормовий гуркіт хвиль, ущент забитих мільярдами камінчиків лави, під виття вітру, що хилив долу любі араукарії й пальми, устилав пагорби кущами розпластаних бугенвілій. Цяткою в темряві високо-високо – маленький живий вогник. Ріс, теплішав, розпадався на пульсуюче коливання свічок, набухав безмежжям поліфонії візантійських хоралів. Крихітка-капличка Святих Константина та Єлени ластівчиним гніздом на скелі. Чотири монахи й священик...

Всі новини — всі точки зору

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42, вул. Саксаганського, 107/47 тел.: (044) 383-61-49,

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (0342) 72-25-02

М. ВІННИЦЯ

пр-т 50-річчя Перемоги, 26 тел.: (0432) 26-59-04

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP